

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

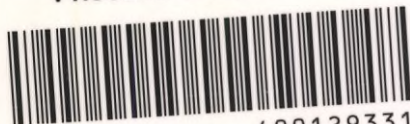

SUZANNE DE LAVAL

Metoder för utvärdering av nybyggda bostadsområden efter inflyttning

R40: 1994

V-HUSETS BIBLIOTEK, LTH

15000

400129331

BYGGFORSKNINGSRÅDET

R40:1994

**METODER FÖR UTVÄRDERING AV
NYBYGGDA BOSTADSOMRÅDEN
EFTER INFLYTTNING**

Suzanne de Laval

**Denna rapport hänför sig till forskningsanslag 920368-6 från
Bygghörsradsrådet till Wikforss Visualisering AB, Uppsala.
Projektet är samfinansierat. Medfinansierare är Skanska
Mellansverige AB och Uppsalahem AB.**

REFERAT

När användandet av normer och anvisningar minskar, ökar efterfrågan på andra redskap för att bedöma kvaliteten hos planer som är föremål för beslut. Utvärderingar är ett sätt att minska slumpmässigheten i bedömningen och att systematiskt ta tillvara erfarenheter.

I projektet har ett antal utvärderingsmetoder testats i fullskaleförsök i två bostadsområden i Uppsala, Klockarängen och Rickomberga. I tre studiecirklar, två med boende i respektive område och en med planerare på Stadsbyggnadskontoret i Uppsala, har olika metoder testats; Mentala kartor, gåtur, semantisk miljöbeskrivning, diskussion kring den egna bostaden och stormöte.

Den metod som gett bäst utfall var gåtur. Planerarna i Uppsala testar nu denna metod på fler nybyggda och inflyttade bostadsområden som en avslutning på planeringsprocessen. I gåturen deltar boende, planerare, projektörer, byggherrar, byggare, förvaltare och fastighetsskötare. Mötet mellan dessa olika deltagare och dokumentationen efteråt blir sammantaget en utvärdering och erfarenhetsåterföring av god kvalitet.

I Byggforskningsrådets rapportserie redovisar forskaren sitt anslagsprojekt. Publiceringen innebär inte att rådet tagit ställning till åsikter, slutsatser och resultat.

Denna skrift är tryckt på miljövänligt, oblekt papper.

R40:1994

ISBN 91-540-5688-8
Byggforskningsrådet, Stockholm

gotab 12376, Stockholm 1994

FÖRORD

Denna rapport är resultatet av ett projekt i vilket många människor engagerats. Det är alltså inte fråga om ett enkelt litet försök med kända parametrar som mätts i en kontrollerbar miljö. Här har i stället olika metoder testats i verkligheten, med alla dess problem och störande detaljer. De medverkande har mycket olika bakgrund. Dels är det boende i de två bostadsområden som studerats, dels är det fackmän som planhandläggare, byggare, byggherre, förvaltare, fastighetsskötare och arkitekter. Att så många dragits in i projektet gör att många olika infallsvinklar har kunnat fångas upp och att utvärderingens resultat förhoppningsvis kan användas av fler kategorier av avnämare.

Ett stort problem för forsknings- och utvecklingsarbete i dagens informationssamhälle är att dess resultat drunknar i floden av information och nyheter. En oansenlig forskningsrapport är svår att upptäcka. Men har man utvärderat ett projekt som berör en, antingen för att det är ens egen bostad det gäller eller för att det berör ens utförda eller pågående arbetsuppgifter, blir engagemanget stort och ett potentiellt intresse finns också för att föra kunskaperna vidare.

Jag vill tacka alla dem som satsat både tid och resurser i detta projekt!

Tack Skanska, Uppsalahem och Byggforskningsrådet!

Tack alla ni som deltagit i studiecirklar, gåturer och möten; Karl-Elis, Kerstin, Birgitta, Hans, Marja-Leena, Anne-Marie, Ia, Britta, Carina, Lars, Dag, Rahmatollah, Kenneth, Johanna, Bi, Hoda, Saosan, Lena, Björn, Stig, Jan-Erik, Lars-Göran, Owe, Lennart, Arne, Bo, Torsten, Åke, Robert, Klas-Göran och Staffan m.fl.

Jag hoppas att ni som deltagit på er fritid i studiecirkeln ska finna att denna rapport på ett riktigt sätt beskriver vad vi tillsammans upplevt. Jag hoppas också att ni som deltagit å yrkets vägnar ska känna trycket på er att använda resultatet i ert framtida yrkesarbete. Om ni sen vill hjälpa till att sprida resultatet, desto bättre!

Uppsala i oktober 1994

Suzanne de Laval

Förord	3
Innehållsförteckning	4
Sammanfattning	6
 Kap 1	 BAKGRUND OCH PROBLEMSTÄLLNING
1.1	Forskning om utvärdering
1.2	Begreppet utvärdering
1.3	Olika slag av utvärderingar - en översikt
1.4	Problemställning och forskningsuppgift
 Kap 2	 METODER FÖR UTVÄRDERING
2.1	Forskningsprojektets uppläggning
 Kap 3	 FORSKNINGSPROJEKTETS GENOMFÖRANDE
3.1	Val av bostadsområden
3.2	Forskarseminarium
3.3	Studiecirklar
3.4	De olika metoderna som testades
3.4.1	Mental karta
3.4.2	Semantisk miljöbeskrivning
3.4.3	Diskussion kring bostadens planlösning
3.4.4	Gåtur
3.4.5	Stormöte
3.5	Annan utvärdering
3.5.1	Kriterieutvärdering
3.5.2	Extern utvärdering
3.6	Metodutvärdering i SBK-cirkeln
3.7	De boendes åsikter
3.8	Reflexioner kring utfallet
 Kap 4	 KLOCKARÄNGEN UTFALL
4.1	Mental karta
4.2	Semantisk miljöbeskrivning
4.3	Diskussion kring bostadens planlösning
4.4	Gåtur
4.5	Stormöte
 Kap 5	 RICKOMBERGA UTFALL
5.1	Mental karta
5.2	Semantisk miljöbeskrivning
5.3	Diskussion kring bostadens planlösning
5.4	Gåtur
5.5	Stormöte

Kap 6	JÄMFÖRELSE OCH KRITIK AV DE ANVÄNDA METODERNA	102
6.1	Externa utvärderingar	102
6.2	Kriterieutvärderingar	103
6.3	Mentala kartor	103
6.4	Semantisk miljöbeskrivning	104
6.5	Diskussion kring bostadens planlösning	104
6.6	Stormöte	105
6.7	Gåtur	105
6.8	Studiecirkel som metod	106
6.9	Sammanställning	106
6.10	Fortsatt forskning	112
Referenser		114
Källor		120
Bilagor		121

SAMMANFATTNING

I dagens samhälle då normer och regler för byggandet tas bort i en snabb process blir utvärdering av genomförda byggnadsprojekt nödvändigt för alla parter i byggprocessen. Detta projekt är ett försök att använda utvärdering för den kunskapsuppbyggnad som måste göras inom både planering, projektering, byggande och förvaltande i den nya situation som uppkommit. I projektet har flera av de parter som deltagit i två lokala bostadsbyggnadsprojekt deltagit i en utvärdering och kunnat ta del av utvärderingens resultat.

Ett antal metoder för utvärdering av byggd miljö har testats i studiecirkeln form, bl a mentala kartor, semantisk miljöbeskrivning, gåtur och möte. Metoderna har använts i två nybyggda bostadsområden i Uppsala med vardera ca 200 lägenheter i två studiecirklar för de boende, den ena i Klockarängen och den andra i Rickomberga. Parallellt har planhandläggarna på Stadsbyggnadskontoret i Uppsala prövat att använda samma metoder i en egen studiecirkel.

Forskningsresultatet ger tydliga indikationer att det är en stor fördel om många olika kategorier av dem som har eller har haft ansvar för ett bostadsområde och dess tillkomst deltar i utvärderingen. Att handgrip-ligen komma till det aktuella området för att titta på det och diskutera för- och nackdelar med de åtgärder man själv har delaktighet i, blir en värdefull upplevelse för samtliga deltagare. Att träffa de boende är spännande både för planerare, projektörer och byggare. För de boende är också mötet med dem som planerat, byggt och som förvaltar området ett sätt att bli tagna på allvar. Detta har vi kunnat erfara både vid gåturen och vid stormötet.

En slutsats som planhandläggarna själva drog var, att man ansåg att den absolut bästa metoden var GÅTURER i färdigställda och inflyttade områden. Begreppet "gåtur" som metod har formats av forskare på Chalmers; Hurtig, Paulsson, Sundberg och av Ambrose på SBI i Danmark. I gåturen engageras boende i området, byggare, byggherre, förvaltare, fastighetsskötare, fastighetsägare, arkitekt och landskapsarkitekt. Samtliga deltagare går runt i området samtidigt, följer en speciell rutt och skriver ned sina iakttagelser individuellt. Sedan samlas alla, och resultatet går igenom och diskuteras gemensamt. En skriftlig dokumentation görs i efterhand.

De boende, hyresgästföreningen, förvaltarna och fastighetsskötarna har mycket att tala med varandra om, och de kunde använda både mötet och gåturen för informationsutbyte. De var också tillfredsställda med denna möjlighet. Stormötet var dock mindre uppskattat än gåturen. Ett möte rakt upp och ner är svårt att styra och man fastnar lätt i resonemang kring en specifik fråga medan övriga aspekter inte kom-

mer med. Som utvärderingsmetod är stormötet inte tillräckligt träffsäkert.

Deltagarna i boende-studiecirkarna, de som genomförde hela cirkeln, tyckte att den gav mycket och vissa frågade efter liknande arrangemang för andra bostadsområden. De uttryckte också att studiecirkeln gett dem en ny känsla för området, en tillhörighet och hemkänsla. Att lära känna en del grannar var också något som uppskattades. En slutsats av projektet är att liknande studiecirklar kan vara en bra väg för att få ett bostadsområde stabilt och inbott lite snabbare. Deltagarna kan bilda en kärna bland de boende och undan för undan sprida sin kunskap om bostadsområdet bland övriga boende. Detta kan även bidra till att öka kvarboendefrekvensen i området, vilket de deltagande förvaltarna intresserat noterade.

De övriga metoderna som testades i studiecirkarna: mental karta, semantisk miljöbeskrivning och diskussion runt den egna bostaden, var samtliga mycket bra som studiecirkelaktiviteter och gav intressanta diskussioner och infallsvinklar på bostadsområdena. Som enskilda utvärderingsmetoder var för sig gav de dock mindre i utbyte. De gav mycket personliga inlägg från de boende. De gav också oanade möjligheter att diskutera arkitektur med lekmän. De var mycket intressanta att testa och lämpar sig väl, liksom gåturen, som utvärderingsövning i arkitektutbildningen eller som förkovran för praktiserande arkitekter och planerare.

Jämförelsen mellan studiecirkeln för Stadsbyggnadskontorets handläggare och de boendes studiecirklar visade att det finns klara skillnader i uppfattningen av ett bostadsområde. Planerarna kan inte på egen hand fånga upp hur ett bostadsområde upplevs och fungerar. Man behöver träffa de boende.

Vid en genomgång av antalet aspekter på bostadsområdet som respektive metod resulterat i, visade sig gåturen fånga upp ojämförligt flest aspekter.

En erfarenhet från projektet är, att boendet är förknippat med mycket starka känslor. Om planerare, projektörer, byggare, byggherrar och förvaltare kan ta till sig kunskapen om dessa känslors betydelse, kan de troligen med mycket enkla medel lära sig att göra ett betydligt bättre jobb - sett ur brukarens synvinkel. Bygg- och förvaltningssektorn anses ju av tradition vara en "hård" sektor där känslor inte hör hemma. Ett resultat man kan hoppas på är, att man anser det vara lönsamt med nöjda kunder och därför satsar på ett "mjukare" synsätt genom att ta reda på vad de boende tycker.

Projektet hade som ett mål att det skulle leda till att Stadsbyggnadskontoret i Uppsala kommun börjar använda den metod vi funnit vara mest användbar i praktiken och att man därefter ännu en gång utvärderar

hur denna metod fungerat som rutin. Stadsbyggnadskontoret har nu inlett en sådan försöksperiod redan innan detta projekt är slutgiltigt rapporterat, vilket ger forskaren ett ansvar att följa upp det fortsatta utvärderingsarbetet.

KAP 1 BAKGRUND OCH PROBLEMSTÄLLNING

I det skifte av planeringsideologi som nu är tydligt i många av de svenska kommunerna minskar användningen av normer och anvisningar. Istället ökar efterfrågan på andra redskap för att bedöma vad som är mer eller mindre god kvalitet i planer som är föremål för beslut. Utvärderingar är en metod att minska slumpmässigheten i bedömningen och att systematiskt ta tillvara erfarenheter.

I detta inledande kapitel presenteras först synpunkter på forskning om utvärdering. Därefter beskrivs projektets och forskarens bakgrund.

1.1. Forskning om utvärdering

Hans Fog skriver i en Byggforskningsrådsrapport "Forskning om kommunal planering från 50-tal till 90-tal" (Fog 1983 sid 85):

Kommunal fysisk planering nyskapar. Den syftar till att förändra mindre väl fungerande bebyggelse och markanvändning så att framtida verksamheters behov av omgivningstillgångar och platsutformning tillgodoses på lämpligt sätt. Vid planeringen tas hänsyn till de tillgångar som beräknas föreligga vid den tidpunkt förändringen avses bli förverkligad...

(a.a. sid 86)

...Planeringens effektivitet, utifrån olika intressenters uppfattningar, kan i sin tur bedömas först när observationer kan göras av den förverkligade förändringen. Hur efterfrågan och behov har tillgodosetts kan därmed registreras liksom oförutsedda följder av skilda slag.

Med några få undantag har forskningen hittills, enligt min mening, i alltför liten utsträckning behandlat förhållandet mellan planeringen, dess initiering och de materiella resultaten.

I en antologi från BFR "Att värdera byggd miljö" skriver Per Åhrén (Hermerén m.fl. 1980 sid 6:10) om angelägna forskningsuppgifter:

...Vilken koppling finns mellan befintliga värderingsmetoder och den verkliga planeringsprocessen? Vilka krav kan man ställa på värderingsmetoder med hänsyn till olika typer av planering? Bör utvärdering av planer (dvs uppföljning) göras till en integrerad del av planeringscykeln?

Arvid Löfberg skriver i samma antologi (a.a. sid 11:11)

...Det är främst brukaren som har förutsättningar att upptäcka sådana möjligheter och hinder i ett område som gäller just brukbarheten. Brukaren har nämligen unika möjligheter att, på grundval av sitt dagliga umgänge med ett område, utforska egenskaper och kvaliteter i området. Därmed kan han bidra till att berika den allmänna föreställningen om vad en kvalitativt bra miljö kan innebära.

Det är dessa i och för sig svårångade värden och föreställningar som kan gå förlorade om det inte ges utrymme i planeringsprocessen för brukarna att påverka utvecklandet av planeringsrelevanta värderingar med avseende på brukbarhet. På sikt kan en sådan förlust komma att leda till utarmning av våra möjligheter att bygga områden med egenskaper som kan göra dem till goda miljöer.

I Bygghörsforskningsrådets anslagsframställning 1993/94 - 1995/96 "Nya planer och mål" (BFR 1992 sid 91) står att:

Resultaten från de senaste årens FoU-insatser vad gäller bostadsområdets och byggnaders förnyelse och förvaltning visar entydigt på att endast genom att kombinera tekniska och sociala åtgärder kan man uppnå positiva och bestående resultat. Två nyckelfaktorer lyfts fram trygghet, dvs att kunna röra sig i området utan att vara rädd, samt skolans och barnomsorgens kvalitet. Ett ökat samarbete mellan de boende, bostadsföretagen och kommunala förvaltningar kan bidra till att lösa problem i stället för att flytta dem.

I samma anslagsframställnings bilagor Rapport G9:1992, står det om regioner och kommuner (a.a. sid 24):

FoU-insatserna fokuseras kring människors upplevda behov och värderingar och hur dessa kan komma till uttryck i planeringsprocessen...

Om stadsdelar, bostads- och arbetsområden står det om den framtida forskningen (a.a sid 24):

Varsamhet, långsiktig bärkraft och tillvaratagande av lokala särdrag kommer att vara ledstjärnor för insatserna. Viktigt är också att fortsätta utvecklingen av utvärderingsmetoder.

En av de frågor som särskilt avses lyftas fram i Bygghörsforskningens kommande satsning är, vilka konsekvenser det blir av avreglering och de nya finansieringsformerna.

Mycket av den utvärderingsverksamhet som genomförs inom bygg- och bostadssektorn är bostadsutvärderingar som har förvaltare som huvudmän. Förvaltarna har ett naturligt intresse av att följa upp hur deras bostadsområden fungerar och se vad som behöver åtgärdas. Den

amerikansk-australisk-brittiska metoden POE (Post-Occupancy Evaluation) lämpar sig bra för sådana syften och används mycket i dessa länder. Den har även slagit igenom i Danmark. Skogshöjdenprojektet i Trollhättan är ett svenskt exempel på denna typ av framsynt förvaltar-initierad utvärdering.

De bostadsutvärderingar Örjan Wikforss med medarbetare utfört har haft till syfte att undersöka effekterna av normfritt byggande. De har främst behandlat själva bostadens utformning.

Karin Lidmar och Eva Björklund har studerat bostadskvaliteter i nybyggda bostadsområden. De har systematiserat kvaliteterna efter olika kriterier och deras slutsatser är nedslående. (Björklund & Lidmar 1991 sid 5)

Både i fråga om utemiljön, bostadskomplementen och lägenheterna finns en förbluffande kvalitetsspridning, från enstaka riktigt välstuderade bostadsmiljöer, över halvdana områden med kvaliteter i vissa avseenden och brister i andra, till riktigt dåliga, oengagerat utformade husgrupper. Genomgående hög kvalitet i alla skiftande aspekter är undantag i produktionen. Nya bostadsområden motsvarar knappast vad svensk bostadspolitik lovar och vad konsumenterna har rätt att vänta sig. Varför blir det så? Jag hoppas att rapporten ska resultera i en konstruktiv diskussion om hur vi arkitekter kan rusta oss för att klara uppgiften bättre och vilket ansvar bostadsföretagen och kommunerna har.

Problemet med deras metod är dock att den inte fångar upp de boendes erfarenheter, utan bygger på ritningsgranskning och värderar planlösningar och utemiljö efter vissa bestämda kriterier.

De sammanställda citaten pekar alla på att metoder för utvärdering av nybyggda bostadsområden där de boendes kunskap och synpunkter tas till vara, behöver utarbetas. Trots att detta började diskuteras redan 1980 (Hermerén m fl) så har sådana metoder inte utvecklats. Bostadsforskare har diskuterat bostädernas utformning och användning men resultatet av planeringen har inte utvärderats i någon större utsträckning och utvärderingen har inte återförts till planerarna. Resonemanget kring boendet har oftast stannat vid ytterdörren. De metoder som använts är olika enkättekniker och intervjuundersökningar, alltid genomförda av forskare och sällan återförda till dem de berör.

Detta projekt är ett försök att fånga upp de boendes erfarenheter av bostadsområdena och att inom projektet återföra kunskaperna till både planerare, arkitekter, byggare, byggherrar och förvaltare. Projektet har som syfte att få fram metoder som enkelt kan tillämpas av planerare för att erfarenhetsåterföring ska kunna bli en rutin för planerare och därmed bli en integrerad del i planeringscykeln.

1.2 Begreppet utvärdering

Utvärderingar innehåller alltid någon form av ställningstagande och mer eller mindre personlig bedömning. Den kan i bästa fall vara klart uttalad och därmed möjlig att diskutera. Viktigt vid planering av en utvärdering, eller vid läsning av en utvärderingsrapport, är att göra klart ur vilket perspektiv den ska göras eller läsas. Tonvikten kan läggas på:

1. Fastighetsägarens och förvaltarens synvinkel.
2. Projektörens och byggarens synvinkel.
3. Den boendes synvinkel, den som äger eller hyr den enskilda bostaden.

De bostadsutvärderingar som gjorts i Sverige har främst avsett att granska bostäder och områden ur invånarnas synvinkel och de har oftast finansierats av Byggforskningsrådet.

I andra länder görs många utvärderingar på kommersiell bas, och de finansieras av beställare som är byggherrar eller stora förvaltare av ett antal byggnader av samma typ. Det kan gälla offentliga byggnader som skolor och sjukhus och andra statliga eller privatägda institutioner. Ofta är skälet till utvärderingen att man behöver utveckla programkraven för en byggnadstyp.

De utvärderingar som görs ur projektörens synvinkel utförs, i den mån de överhuvudtaget kommer till stånd, främst som elevarbeten på olika högskolor som inriktat sig på Post-Occupancy Evaluation. Efterfrågan på sådana utvärderingar har varit minimal. Vissa byggherrar kan sägas motverka erfarenhetsåterföring för projektören, genom att inte tillåta arkitekten att delta i bygg- och inflyttningsskedet med motive-ring att projekteringen är avslutad.

Projektet "Metoder för utvärdering av nybyggda bostadsområden efter inflyttning" följer inte dessa mönster helt. Projektet har initierats med utgångspunkt i planerarnas behov av att veta utfallet av en detaljplan. För att få reda på detta har genomförts tester av metoder med både boende och planerare. Fastighetsägare och förvaltare har också deltagit i tester av ett par metoder. Vi bedömde att resultatet kunde bli intressant även för dessa grupper, och de reagerade positivt vid förfrågan om de ville vara med som finansiärer. Här finns naturligtvis en inbyggd intressekonflikt, men också äntligen en anledning för fler att ta del av resultatet och att sprida kunskaper som kommit fram. Byggforskning har ju annars en benägenhet att försvinna i dagens informationsflöde. Den metod som vi fann effektivast hade också den fördelen att samtliga deltagare från samtliga intressesfärer kunde tillgodogöra sig dess resultat både på kort och lång sikt.

Det finns ett samband mellan de sk miljökonsekvensbeskrivningar som numera måste göras före en förändring - ex-ante - och den efterprövning - ex-post - som en bostadsutvärdering i ett nyinflyttat område utgör.

Miljökonsekvensbeskrivningar är en relativt ny företeelse. De avser att ta fram fakta om vad som kan bli följden av en planerad, ännu ej genomförd förändring av miljön. De innehåller en med utvärderingar likartad problematik. Konsekvenser uppfattas olika. En ny trafikled underlättar för bilisten och stör den närboende.

Grundläggande i en utvärdering, som görs i ett planerarperspektiv, är att jämföra projektets utgångspunkter och avsikter med hur den byggda miljön faktiskt blev, hur den används och värderas av de boende.

Sådana utvärderingar kan syfta till:

1. att ta reda på de boendes erfarenheter för att som planerare kunna göra bättre nästa gång. Det är då fråga om en målinriktad erfarenhetsåterföring.
2. att åstadkomma omedelbara förbättringar, dvs att rätta till det som blev bristfälligt, farligt eller fult.
3. att vidta åtgärder som innebär att planerings- och beslutsprocessen ändras så att bättre måluppfyllelse kan nås.

Det är skillnad mellan stora, statistiskt säkerställda bostadsvaneundersökningar som avser att karaktärisera bostadsvanor och standard i allmänhet och specifika uppföljningar av enstaka projekt. Bostadsvaneundersökningar är viktiga för beslut av bostadspolitisk art. Den erfarenhetsåterföring vi här söker, syftar mera konkret till att förbättra kvaliteten i enskilda projekt, men kan få politiska konsekvenser.

Building Performance-studier syftar till att mäta och objektivt fastställa en byggnads prestanda. Mycket intressant kan utvinnas av sådana studier av enskilda byggnader, men det förutsätter att allt är mätbart. Building Performance-synsättet har därför blivit kritiserat. Det svårbeskrivbara riskerar att komma i bakgrunden.

Kvalitetssäkring ger ibland upphov till likartade problemställningar. Man kan bygga "rätt, avsedd kvalitet", ändå kan huset fungera dåligt pga bristande programkrav.

Diskussionen kring uppförandet av byggnaderna är naturligtvis en viktig faktor i sammanhanget. Byggnadens prestanda - vad den kan erbjuda för kvaliteter - är i många avseenden beroende på hur omsorgsfullt själva bygget genomförts. Vad är grundläggande brister hos de produkter som byggbranschen tillhandahåller? Vad är felaktigt formulerade programkrav?

Miljöpsykologi, strävan efter att kunna beskriva hur människor

upplever sin miljö, är ett mycket svårbemästrat ämnesområde. Hur ska man tolka de svar som de boende lämnar om sin bostad? Ett av problemen kommer att gälla graden av generalitet i de boendes utsagor. Vad är bara uttryck för mode och trend?

Gary H. Winkel skriver i en artikel i tidskriften *Architecture & Behaviour* Volume 9(1993)No.1, om "Environmental Design Evaluation as a Change Oriented Research Process" (Winkel 1993 sid 85 ff). Han beskriver Environmental Design Evaluation (EDE), utvärdering av byggd miljö. EDE studier kan naturligt delas upp i två kategorier. Den första innefattar arbete som utförs som en inledning till möjliga ändringar i miljöns utformning. Detta är pre-design-utredningar och sker i en existerande miljö och kan väl närmast liknas vid program-utredningar. Den andra typen innehåller en bedömning av den planering eller projektering som resulterat i byggd miljö. I litteraturen kallas detta ofta post-occupancy evaluations (POE). Winkel pekar också på att värderingar kring hur en verksamhet fungerar översätts i värderingar av miljön och hur det aktiverar alla dem som deltar i utvärderingen.

Utvärderingar har blivit en vanlig företeelse i samhället, vilket bl a framgår av referenserna nedan. Men användningsområdena är vida större än vad vårt urval illustrerar. Beslutsfattare som anger ramar, t ex genom sk ramlagstiftning, beställer utvärderingar för att få klart för sig hur lagstiftningen utfallit. Många sådana utvärderingar är dock bara alltför enkla utredningar. Inom arkitekturevaluering kan det vara bra att skilja mellan olika kategorier av utvärderingar.

Det är och kommer att vara en konst att läsa och rätt tolka utvärderingar. Det är viktigt att förstå deras bakgrund och att kunna placera in dem i rätt kvalitetsnivå. Det förekommer ett flertal olika begrepp som den oinsatte kan ha stora problem med att hålla isär. Nedan visas ett försök att reda ut några av begreppen:

1. Uppföljning

Man noterar på ett logiskt och sammanhängande sätt i efterhand hur utfallet blivit av ett experiment.

2. Erfarenhetsåterföring

De erfarenheter man kan dra av någon särskild företeelse förs tillbaka till t ex upphovsmannen, uppdragsgivare eller beställarorganisation och syftar till att komma till nytta i nya projekt.

3. Utvärdering

Undersökning av graden av måluppfyllelse. En i förväg planerad serie av uppföljningar utförda med olika metoder. Dessa uppföljningar analyseras kritiskt utifrån olika aspekter. Den helhetsbild som blir slutresultatet innehåller alltid en personlig

tolkning av resultaten.

4. Bostadsvaneundersökning

En vetenskaplig undersökning där de boendes sätt att använda bostaden beskrivs och analyseras. Resultaten ska vara statistiskt säkerställda och ge fakta om hur människor bor. (Särskilt användbar för praktikerna blir den om resultatet redovisas med möblerade planlösningar och fotodokumentation.)

Annika Schéele och Ingemar Elander skriver i en artikel i Tidskrift för Arkitekturforskning (Schéele & Elander 1990 sid 52):

Utvärderingsforskning är en aktivitet som syftar till att utveckla vetenskapligt grundad kunskap för praktiska syften. Detta förutsätter begrepp som möjliggör kommunikation mellan teoretiker och praktiker. På den lägsta nivån har vi de i processen inblandade personernas självreflexion. Här kan t.ex. praktiker i sin självanalys få stöd och aha-upplevelser när han/hon ställs inför teoretikerns begrepp. På mellannivån finner vi den externa, jämförande utvärderingen av en serie projekt under ett visst program. Det statliga utredningsväsendet ligger t.ex. närmast på denna mellannivå. Den översta nivån, slutligen, handlar om analys av det större politiska sammanhang i vilket olika program och projekt ingår.

Projektet "Metoder för utvärdering av nybyggda bostadsområden efter inflyttning" handlar mycket hög grad om den lägsta nivån enligt citatet ovan och hela syftet har varit just att skapa förutsättningar för en fruktbar kommunikation inte bara mellan teoretiker och praktiker, utan också mellan de olika deltagarna i projektet.

Den metod som föreslås införas och nu testas på Stadsbyggnadskontoret i Uppsala, GÅTUR, är en erfarenhetsåterföring, och de erfarenheter som förs tillbaka till upphovsmannen eller beställarorganisationen syftar till att komma till nytta i nya projekt.

1.3 Olika slag av utvärderingar, en översikt.

Om man försöker tränga in den stora floran av utvärderingsrapporter finner man att de är av mycket olika slag. I en första grupp (1) finns "meta"-utvärderingar, dvs rapporter som behandlar utvärderingsmetoder och som drar slutsatser om vad man kan och inte kan utläsa ur olika slags utvärderingar. I en andra grupp (2) finns rapporter som behandlar människors erfarenheter av den byggda miljön i allmänhet. I en tredje grupp (3) finns sådana rapporter som behandlar enskilda bostadsobjekt eller bostadsområden.

Nedan presenteras en liten exempelsamling för att visa vad som hittills är gjort. Den gör inga anspråk på att vara fullständig, men den ger ett utsnitt av aktuell utvärderingslitteratur. De olika forsknings-

metoder som beskrivs i respektive rapport anges översiktligt, liksom vad utvärderingen avser för objekttyp. De framtagna forskningsresultaten behandlas inte i denna genomgång.

1.Exempel på utvärderingar av utvärderingar - idéer om hur man gör utvärderingar.

Adamsen m.fl. 1990: *Vejledning i evaluering*

Handbok i utvärdering, definition av utvärderingsbegreppet, analys av utvärderingsmetoder, utvärderingstyper och vad utvärderingen ska ha för syfte.

Ambrose 1990: *Evaluering av boligbebyggelser i brug.*

Helhedsvurderinger med brugerne som aktive deltagere. Rapporten beskriver modeller för utvärdering av bostadsbebyggelse, baserat på POE-metoden.

Björklöf, Kolga 1991: *Hur blev bygget?*

Erfarenhetsåterföring i byggprocessen. En steg för steg lärobok hur man genomför erfarenhetsåterföring av bostadsområden utvecklad för SABO-företag. En metod för erfarenhetsåterföring från bygga, brukande och förvaltande.

Cold 1989: *Arkitekturevaluering i teori og praksis*

Kompendium som används i arkitektutbildningen på NTH i Trondheim. Diskuterar och ger exempel på olika typer av arkitekturanalys. Elevarbeten illustrerar resonemangen.

Hermerén m.fl. 1980: *Att värdera byggd miljö.*

Rapport efter en seminarierie 1976-1978 om värderingsmetoder, anordnad av BFR. Tar bl.a. upp aktörer i planeringsprocessen och ekonomers, teknikers, sociologers och psykologers värderingsmetoder. Man föreslår ett antal angelägna forskningsuppgifter.

Hurtig 1991: *Utvärdering av bostäder och bostadsområden*

Rapport från ett seminarium på CTH 1991 då utvärderingsbegreppet analyserades av ett trettio-tal forskare från flera högskolor, boverket, SIB, BFR, SABO m fl.

Kernohan, Gray & Daish 1992: *User Participation in building and design management.*

Beskriver en utvärderingsmodell framarbetad på New Zealand, som ska passas in i både projektering och förvaltning och som baseras på brukarmedverkan. POE diskuteras och en australisk metod, DHC evaluation programme, ett program som främst stöder projekteringen presenteras.

Krantz 1985: *Bostadsforskningen i ett historiskt perspektiv.*

Historisk översiktlig beskrivning av den bostadsforskning som

förekommit i Sverige från 1920-talet och fram till 1980-talet. Uppsats i jubileumsboken Bostadsboken, Byggnadsrådet 25 år.

Lindberg 1980: *Att granska bostadsområden*

Ett SABO-utvecklingsprojekt. Utvärdering av två anonyma bostadsområden i Trollhättan, utförd med intervjuer av förvaltare och kommunala tjänstemän och intervjuer av boende plus telefonintervjuer med utflyttade.

Markus 1972: *Building Performance*

En kostnadsbaserad utvärderingsmodell för byggnader föreslås som beskriver byggnadens samverkande system, miljö och aktiviteter, lika väl som man diskuterar ägarens och brukarens önskemål och strategier.

Friedmann 1978: *Environmental Design Evaluation*

Exempel på utvärderingar av bl a kontorslandskap, renoverade studentbostäder, tunnelbanestationer, projekt för utvecklingsstörda, bostäder, universitetsområde, parker och platser. Metod-diskussion hur utvärderingar ska planeras, utföras och användas.

Preiser, Rabinowitz & White 1988: *Post-Occupancy Evaluation*

Exempel på utvärderingar av universitetsbyggnader, skolor, och dagcenter för äldre. POE-metoden för utvärdering av alla sorters byggnader presenteras. Tre nivåer av post-occupancy evaluation beskrivs, indikativ POE, investigativ POE och diagnostisk POE.

2.Exempel på utvärderingar. Byggnade i allmänhet.

Dalgaard 1980: *Bomiljø og psykisk helse.*

Intervjuundersökning i Oslo där boendemiljöns effekt på den psykiska hälsan studeras.

Hult 1992: *Barnstugan i Skarpaby - hur miljövänlig blev den?*

Barnstuga med experimentmöjligheter för värme och ventilation, tre års utvärdering. Intervjuer med personal och föräldrar kombinerat med tekniska mätningar.

Stockholms fastighetskontor 1992: *Allergikeranpassade bostäder och barnstugor.*

Utvärderingsprogram. I detta utvärderingsprogram formuleras frågeställningar och hypoteser för utvärderingen av de allergikeranpassade bostäderna och barnstugorna. Vidare redovisas de olika metoder som skall användas vid utvärderingen.

Friedman 1978: se 1. ovan.

Preiser m fl 1988: se 1. ovan.

3.Exempel på utvärderingar av bostäder och bostadsområden.

Almqvist 1993: *Nyby Gård. Bostadsgatan som alternativ till trafikseparering.*

Utvärdering av ett bostadsområde i Uppsala baserad på intervjuer med boende, planerare och förvaltare, utförd på uppdrag av referensgruppen för jämställdhet i kommunal planering i Uppsala kommun.

Ambrose 1991: *Evaluering av Blangstedgård i brug. Evalueringsrapport 1. Bofaellesskabet Blangstedgård.*

Utvärdering av ett bostadsområde där de boende varit med vid planeringen. Undersökningen innehåller dokumentstudier, enkät, intervjuer, promenad i området med boende, forskare och förvaltare samt observationer. Utvärderingen är en del i ett flerårigt forskningsprojekt om kvaliteten på Blangstedgård som bomiljö.

Ambrose 1992: *Evaluering av Blangstedgård i brug. Inflydning og etableringsfasen.*

Lägesrapport från ovan beskrivna projekt.

Ambrose 1993: *Evaluering av Blangstedgård i brug. Resultater af undersøgelser 1989-92.*

En sammanfattande rapport, se ovan.

Björklund & Lidmar 1991: *Bostads- och miljö kvalitet i nybyggda flerbostadsområden.*

Studien är den tredje i en serie undersökningar av bostadsbyggandets kvalitet. Studien avser gemensam utemiljö, bostadskomplement och lägenheter i ett 40-tal nybyggda bostadsområden. De har jämförts med kvalitetskriterier baserade på forskningsresultat samt på planverkets och bostadsstyrelsens normer, rekommendationer och metoder för kvalitetsanalys.

Björklund 1991: *Bostäder som bäst. Lägenheter, komplement och utemiljö.*

Sex exempel på god nybyggd bostadsmiljö framplockade ur urvalet från ovanstående rapport. Bostadsområdena beskrivs med text, foton, planlösningar, situationsplaner med växtlighet redovisad och skuggstudier. Exempel på kriterieutvärdering, metoden beskrivs ingående.

Christoffersen, Lorange 1992: *Nye boliger i byen. 28 boligprosjekter i indre Oslo.*

Genomgång av bostadsområdena, de beskrivs i text, tabeller och bilder. Planlösningar visas och diskuteras rum för rum, foton visar utemiljön. Värdering efter värderingskriterier, låneregler Husbank-regler och kriterier, God Bolig, RPR for barn og unge,

byformningsguiden.

Danielson & Siksiö 1989: *Vision och vardagsverklighet.*

En beskrivning och utvärdering av bostadsområdet Jakobs-
gårdarna i Borlänge. Enkätundersökning bland de boende och
de som flyttat. Intervjuer med berörda tjänstemän och med
några boende. Ej publicerad.

de Laval 1991: *Ludvika Stadsförnyelse i verkligheten .*

Utvärdering av ett stadsförnyelseprojekt i Ludvika fem år efteråt.
Undersökningen innehåller intervjuer bland kommunala tjäns-
temän, förvaltare, boende och politiker m fl, samt en boende-
enkät.

Engvall 1989: *Probleminventering i hus med inglasad gård.*

Stockholmsprojektets boendeundersökning. En rangordning av
upplevda problem i kvarteren Höstvetet i Hagsätra och
Bodbetjänten i Hökarängen. Metoden är PDS, en vidareutveck-
lad enkätteknik (Problem Detection Study). De boende medver-
kar själva i urvalet och formuleringen av problem.

Engvall 1989: *Att uppleva inneklimat i energisnåla hus.*

En jämförande studie av de boendes upplevelser av inneklimat i
sex energisnåla experimenthus samt ett ordinärt nybyggt hus.
Metoden har varit intervjuer i kombination med tekniska mät-
ningar av luft och temperatur.

Gaunt m.fl. 1982: *Bostaden, användning och utformning.*

En högklassig bostadsvaneundersökning utförd med vetenskap-
lig metod. Den innehåller bl a statistik, intervjuer, inmätning av
möbler i ett urval lägenhetsplaner och fotografisk dokumentation.
Detta redovisas i åskådliga uppslag med bilder och planritningar.

Guttu 1980: *Ringsakerprojektet to år etter innflytting*

Utvärdering av tät småhusbebyggelse i Ringsaker kommun.
Fysiska lösningar analyseras mot bakgrund av observationer och
de boendes erfarenheter som jämförs med programkraven.

Heijl, Hurtig & Schulz 1987: *Sanna bevarat och förnyat.*

Förnyelse av ett bostadsområde från 1940-talet i Göteborg med
ca 300 lägenheter. Resultatet av förnyelsen redovisas, men också
diskussioner och avvägningar på vägen dit.

Hjärne 1983: *Stenby - planering, hushåll och bostäder.*

Hjärne 1984: *Stenbyborna om Stenby 1984.*

Utvärdering av ett bostadsområde i Eskilstuna, etapp 1 och 2.
Redovisning av en enkätundersökning.

Jensfelt 1991: *Förbättring av bostadsområden.*

Formators omvandlingar i miljonprogrammet. En tvärveten-
skaplig utvärdering. Slutrapport i ett stort projekt med en
forskargrupp med arkitekter, sociologer och ekonomer. Omfat-

tande boendeintervjuer, enkäter, telefonintervjuer och djupintervjuer. Intervjuer med anställda inom stat, kommun, allmännytt, hyresgästföreningar mm. Omfattande dokumentstudier, bokslut, ritningar, statistik, protokoll mm.

Johansson & Lingqvist 1993: *Normfritt byggande Utvärdering av kvarteret Solen i Borlänge.*

Enkät- och intervjuundersökning av ett bostadsområde som byggts efter en tävling "Byggutmaningen".

Lidmar Reinius 1987: *Lägenhetskvaliteter i nybyggda flerbostadshus*

Lidmar Reinius 1987: *Lägenhetskvaliteter i nyligen ombyggda flerbostadshus*

Två urvalsundersökningar av ombyggda respektive nybyggda lägenheter från SCB:s moderniseringsstatistik år 1985.

Losberg & Mattsson 1986: *Hagas första nybyggda kvarter.*

De boende och deras uppfattningar om kv Artilleristen i Göteborg. Sammanfattande rapport, intervjuundersökning utförd av en sociolog initierad av byggherren och arkitekten inför fortsatt projektering.

Norrby-Herdenfelt 1989: *Att bo med inglasad gård*

En studie av hur två inglasade gårdar används. Den icke-klimatiserade gården i Höstvetet i Hagsätra och den klimatiserade gården Bodbetjanten i Hökarängen. Metod: personliga intervjuer med boende och besök i respektive lägenhet.

Norrby 1992: *Bostadshus med inglasade gårdar. Vad säger de boende efter 5 år.*

Uppföljning av rapporten ovan och en jämförelse. Metoder: Enkäter, intervjuer och en mindre observationsstudie.

Olsson mfl 1986: *Berglärkan ett småhusområde i Göteborg.*

Arkitektens, byggherrens och de boendes värderingar och synpunkter. Intervjuundersökning där bostadsområdets arkitekt deltagit i intervjuerna av de boende.

Rånlund 1992: *Varför trivs man?*

En utvärderande analys av bostadsområdet Öbacka i Umeå. Intervju- och enkätundersökning för att utröna vari trivseln ligger i ett bostadsområde som är populärt.

Seeger 1987: *Det annorlunda flerbostadshuset i Hallstavik.*

Utvärdering av försök med alternativt flerbostadshus med större gemensamma ytor och mindre lägenheter. Undersökningsmetod: enkät till samtliga boende kompletterad med ett antal intervjuer.

Seeger 1991: *"Växhuset" Ett bostadsexperiment i Stenhagen, Uppsala.*

Utvärdering av 29 småhus där hushållen hade möjlighet att välja

planlösning efter behov. Dokumentation av hur de olika lägenhetstyperna används och värderas av de boende. Deltagande observation vid planeringsmöten. Intervjuer före och efter inflyttning.

Söderman-Fleetwood 1981: *En väg att nå gemenskap, trygghet och inflyttande, Brickebacken i Örebro.*

Rapporten beskriver levnadsförhållandena i Brickebacken, ett experimentellt bostadsområde från 1970-talets början. En arkitektursociologisk undersökning för att utvärdera resultatet av planerarnas insatser. Intervjuundersökning.

Teeland 1984: *Hagas första nybyggda kvarter.*

De boende och deras uppfattningar om kv Artilleristen i Göteborg. Omfattande intervjuundersökning utförd av en sociolog på initiativ av byggherren och arkitekten inför vidare projektering.

Wikforss & Zeitler 1986: *Normfritt byggande. Boendepreferenser före inflyttning i Sävja, Uppsala.*

Intervjuundersökning gjord bland hushåll som anmält intresse av att hyra en lägenhet i det nya, vid undersökningstillfället ännu ej färdigställda bostadsområdet.

Wikforss & Seeger 1986: *Boendeeffarenheter av Fribygget i Uppsala.*

Dokumentation med foton och möblerade planlösningar och kommentarer av hur de boende använder sina lägenheter. En kombination av statistisk-, intervju- och enkätundersökning. Hushållsstrukturen analyseras.

Wikforss & Seeger 1988: *Normfritt byggande. Boendeeffarenheter av Sävja, Uppsala.*

Dokumentation med foton och möblerade planlösningar av hur de boende använder sina lägenheter. En intervjuundersökning i kombination med en enkätundersökning. Hushållsstrukturen analyseras.

1.4 Problemställning och forskningsuppgift

Det har i det praktiska planlägningsarbetet i Uppsala kommun tidigare visat sig vara svårt att finna användbara former för uppföljning av genomförd detaljplanering. Nya områden har tillkommit i snabb takt i denna tillväxtkommun utan att kunskaper inhämtats om vad som är bra och dåligt i planeringen. Behovet av en säker och bra undersökningsmetod för kunskapsåterföring har visat sig vara stort. En systematisk uppföljning har varit svår att infoga i ordinarie rutiner, som är starkt tidspressade. Det är tydligt att man behöver hjälp "utifrån". Enligt planerarna finns inga färdiga metoder att ta till.

I samråd med Uppsala kommuns Stadsbyggnadskontor har vi därför

genomfört ett forskningsprojekt i vilket vi tillsammans försökt finna användbara metoder för utvärdering av nybyggda och under viss tid ianspråktagna bostadsområden. Metoder med vilka de boende kan formulera sin syn och redovisa den direkt till planerarna och förvaltarna. Idén är att dessa metoder ska vara enkla att tillämpa och att de inte ska behöva vara resurskrävande, men att de ska vara tillräckligt tillförlitliga för sitt avsedda och tydligt angivna ändamål. Projektet har gett möjlighet att testa olika metoder att utvärdera bostadsområden och bedöma vilka metoder som ger det största utbytet med en rimlig insats av arbete och resurser.

Det som är viktigt då utvärderingsmetoder för arkitekter och planerare arbetas fram är att de får en gedigen teoretisk bakgrund och att de i sig själva testas och utvärderas (!) så att de verkligen blir till hjälp och inte ett hokus pokus.

Forskargruppen på Wikforss Visualisering AB i Uppsala: Örjan Wikforss, Suzanne de Laval, Ingrid Seeger och Sven-Georg Zeitler, har under åren 1983-1991 genomfört flera utvärderingsprojekt. Det har bl.a gällt "Fribygget", "Växhuset", "Normfritt byggande i Sävja " samtliga bostadsexperiment i Uppsala, det "Annorlunda flerbostadshuset" i Hallstavik, "Samråd vid stadsförnyelse" i (det numera mycket uppmärksammade, först förnyade, sedan rivningshotade och nu också rivna) Håksberg samt Ludvika gård i Ludvika och "Samråd vid bostadsplanering i Almby" i Örebro. I boken "Samråd i praktiken" ingår dessutom åtta fallstudier från lika många kommuner.

KAP 2 METODER FÖR UTVÄRDERING

Syftet med detta projekt är, att i samråd med de ansvariga planerarna och med dem som bor i bostadsområdena arbeta fram fungerande metoder för att utvärdera bostadsområden ur nyproduktionen.

Utvärderingsmetoderna ska medge, att både fysiska förhållanden och sociala och funktionella förhållanden i bostadsområdena kan behandlas.

Projektet har ett pedagogiskt syfte. Dels får planerarna lära sig en del om hur den miljö man planerat upplevs, används och fungerar i praktiken. Dels ökar medvetandet hos de boende om bakgrunden till att deras bostadsområde ser ut som det gör och hur planering går till. Detta kan ge dem redskap att själva kunna påverka sin bomiljö.

Övriga ansvariga för respektive bostadsområde, fastighetsägare, byggherre, byggare, arkitekt, landskapsarkitekt, förvaltare och fastighetsskötare har engagerats i utvärderingsprojektet och deltagit i ett par studiecirkelmöten. De har då fått direktinformation och utvärderingsresultat att själva använda i sin planerande eller förvaltande verksamhet. Även för dessa kategorier finns ett pedagogiskt syfte att de ska lära sig arbeta med utvärdering och att se möjligheter med det.

Syftet är även att försöka finna ut i vilken mån bostadsområdesutvärdering kan utföras rutinmässigt av planerarna själva, som en avslutning av detaljplaneuppgiften, eller om utvärderingarna måste göras av utomstående forskare eller utredare.

Många människor i flera olika roller har aktiverats och visat ett stort intresse för de frågeställningar som är aktuella. Dessutom har projektet gett anvisningar om hur andra aktörer skulle kunna gå tillväga.

Projektet är samfinansierat. Det är finansierat av Byggforskningsrådet och två av de aktuella fastighetsägarna - som även har rollen av byggherrar och förvaltare, Skanska Mellansverige AB för Klockarängen och Uppsalahem AB för Rickomberga, norra delen. De har ansett projektet intressant, då de fakta som kommer fram i undersökningen bedömts ha ett värde för dem som fastighetsägare, byggherrar och förvaltare.

De boende som deltagit i projektet har lärt sig mycket om sitt bostadsområde, om planering, om hus, miljö och arkitektur. Flera av studiecirkeldeltagarna har berättat att de pratat med bekanta om dessa studiecirkelar och att detta väckt intresse. Någon hade undrat om det arrangeras studiecirkelar för utvärdering i andra bostadsområden.

Projektet har genomförts av arkitekt SAR Suzanne de Laval, doktorand i Projekteringsmetodik vid KTH. Vetenskaplig forskningsledare

och expert har varit professor Örjan Wikforss.

Projektet formulerades i sina stora drag, tillsammans med tjänstemännen på Stadsbyggnadskontorets planavdelning, då projektledaren Suzanne de Laval under 1 1/2 år var anställd på Stadsbyggnadskontoret och genomfördes på Wikforss Visualisering AB.

Metoddiskussionen har skett i ett nära samarbete mellan forskaren/utvecklaren och Stadsbyggnadskontorets tjänstemän.

Allmänt kan man nog säga att det är bra om metodutvecklingen administreras av en utomstående forskare med mycket god kännedom om verksamheten. Överblicken över forskningsfronten blir en stor tillgång i metodutvecklingsdiskussionen. Det rutinmässiga planarbete som projektet är tänkt att påverka och förändra, rymmer inte tid och tillfällen för metoddiskussion, utvecklingsarbete och forskningsöverblick. Tjänstemännen har fått i uppdrag av Byggnadsnämnden att delta i detta projekt. Projektet har genomförts i studiecirkelns form, med forskaren som cirkelledare. Erfarenheten av att samarbeta på detta sätt är mycket god. Tjänstemännen har vid flera tillfällen gått ur rutinarbetet och testat olika utvärderingsmetoder handgripligen, delvis också på plats i respektive bostadsområde. En diskussion har sedan genomförts då de gett synpunkter på de olika metoderna.

2.1 Forskningsprojektets uppläggning

Tillvägagångssättet i forskningsprojektet har varit att jämföra fem olika metoder genom att testa dessa i verkliga situationer. De metoder som testats är: mentala kartor, semantisk miljöbeskrivning, gåtur, diskussion kring den egna bostaden och stormöte. Metoderna har testats med boende och planerare som försökspersoner i studiecirkel.

Studiecirkelformen har utnyttjats till att diskutera vars och ens synpunkter på bostadsområdet i grupp efter ett individuellt moment vid varje studiecirkelträff. På det sättet har både cirkeldeltagarnas spontana reaktion på respektive frågeställning dokumenterats och en gemensam analys av samma frågeställning gjorts. Detta har blivit en pedagogiskt fungerande arbetsform, som gjort att framför allt de boende upplever sig ha lärt sig en hel del. En jämförelse mellan de olika metoderna har kunnat göras i respektive studiecirkel.

För att kunna jämföra de olika metoderna för utvärdering av ett bostadsområde, måste man försöka få en sanningsenlig bild av bostadsområdet. Annars blir det omöjligt att bedöma vilken metod som ger säkrast utfall.

För att få fram vad de boende anser om sina respektive bostadsområden och för att ta sig över "trivseltröskeln" har studiecirkeln som arbetsform använts. "Trivseltröskeln" är ett sätt att uttrycka det som alla boendeforskare erfar, nämligen att när man frågar de boende i ett

bostadsområde om de trivs så svarar alla ja. Det gör man bl a därför att man är så illa tvungen. Man bor där och har själv oftast valt det och måste försöka trivas så gott det går. Vill forskaren veta mer om vad de boende tycker måste han eller hon hitta på sätt att fråga, som ger möjlighet att svara nyanserat och så att svaren sedan ska gå att använda i den vidare forskningen.

Att arbeta med studiecirkelar och att vid flera tillfällen diskutera de boendes miljö och levnadsförhållanden går väl närmast att jämföra med den kvalitativa djupintervjun, dock här i grupp. Det blir en tolkning, en hermeneutisk metod att förstå hur respektive bostadsområde fungerar för de boende.

Samtidigt har studiecirkelns arbetsform en viss likhet med den strukturerade intervjun, då varje studiecirkeltillfälle är noggrant förberett och det resultat vi fick fram, metod för metod, kan bearbetas och jämföras korsvis, dock med reservation för att antalet försökspersoner är förhållandevis litet.

Idén var, att få fram dels vad de boende anser om sin miljö dels att jämföra det med vad planerarna tror att de boende tycker om samma miljö. Vi kom fram till, att det vore ett vettigt arbetssätt att även planhandläggarna genomförde en studiecirkel som liknade de boendes studiecirkel. Resultaten, hur varje metod fungerade i de olika studiecirkelarna och vilket utfall den givit, skulle kunna jämföras och sammanläggas till en metodutvärdering. För att planerarna skulle få ett brett register av metoder att diskutera ingick i deras studiecirkel att läsa två utvärderingsrapporter, en extern intervjubaserad utvärdering av ett planarbete i Uppsala, (Almqvist 1993: Nyby Gård, Bostadsgatan som alternativ till trafikseparering) och en rapport som bl a presenterar ett annat sätt att utvärdera både planer och färdiga bostadsområden, en kriterieutvärdering. (Björklund 1993: Bostäder som bäst, Lägenheter, komplement och utemiljö)

När studiecirkelarna avslutats genomfördes en enkel enkät till de boende studiecirkeldeltagarna där de fick ge betyg på samtliga testade metoder och även ge personliga kommentarer. Stadsbyggnadskontorets studiecirkel avslutades med en diskussion då de fick utvärdera sina erfarenheter av de testade metoderna och diskutera hur de kan använda dessa i sina planeringsrutiner.

KAP 3 FORSKNINGSPROJEKTETS GENOMFÖRANDE

Projektet har genomförts under hösten 1993, vintern och våren -94. Det har föregåtts av en lång förplanering, en litteraturgenomgång och utvärderingsdiskussion finansierad av ARKUS (Arkitekternas utvecklingsstiftelse), hösten 1992 och ett inledande forskarseminarium våren 1993 finansierat av Byggforskningsrådet. Tanken var, att efter avslutat projekt skulle Stadsbyggnadskontoret i Uppsala kommun inleda en försöksperiod då man aktivt använder den metod som visat sig mest användbar och att man också skulle utvärdera hur denna metod fungerat som rutin. Stadsbyggnadskontoret har redan innan denna första etapp är slutgiltigt rapporterad startat en sådan försöksverksamhet, vilket ger forskaren ett ansvar att följa upp det fortsatta utvärderingsarbetet i en ytterligare etapp.

3.1 Val av bostadsområden

Diskussionen om vilka bostadsområden som skulle användas som studieobjekt fördes med Stadsbyggnadskontoret. Områdena skulle vara nybyggda och inflyttade och någorlunda lika till sammansättning och storlek. Vi ville helst ha olika planhandläggare, olika byggherrar och arkitekter etc för de områden som skulle studeras. Det var inte avsikten att en och samma upphovsman eller byggherre skulle vara representerad i flera projekt.

Idén var att göra jämförande studier i ett par bostadsområden, så att inte en enskild lokal företeelse skulle styra utvärderingsdiskussionen bort från projektets huvudsyfte, nämligen att testa metoder och bedöma hur de fungerar. De två områden som utvaldes har det gemensamt att de är förhållandevis "bra" bostadsområden med ett gott rykte i staden. Det gällde att koncentrera sig på metodutvärdering och inte hamna i någon eventuell upprörd debatt där svåra brister i bostadsområdet blev det allt överskuggande diskussionsämnet.

Vår bedömning var att det skulle räcka med två bostadsområden. Arbetet fick inte svälla ut och bli alltför omfattande.

De två områden som slutligen valdes var Klockarängen och Rickomberga, båda belägna i Luthagens kommundel i Uppsala. Att de ligger i samma kommundel har också en poäng. Kommundelarna administrerar den sociala sektorn inom Uppsala kommun; skola, barnomsorg och äldreomsorg. Därför har de två bostadsområdena lika förutsättningar även i dessa avseenden. Kommundelarna har kommit att utvecklas mycket olika de senaste åren pga kommunens dåliga

ekonomi. Luthagen har drabbats hårt då man haft en stor utbyggnad i denna kommundel i stadsdelarna Klockarängen, Rickomberga och Stenhagen, utan att i tillräcklig utsträckning få tillgång till centrala medel för motsvarande satsning på skola, barnomsorg och äldreomsorg. Uppsalas dåliga ekonomi är känd. Kommundelen har ökat med 4000 invånare på fyra år och har vuxit mest av alla kommundelar. Klockarängen och Rickomberga ligger nära centrum och deras invånare kan tillgodogöra sig innerstadens utbud på gångavstånd. Det tredje och mycket större utbyggnadsområdet i Luthagens kommundel, Stenhagen ligger några kilometer utanför centrum och där saknas service i hög utsträckning. När metodutvecklingsprojektet nu avslutats och en djupare erfarenhet om olika metoder för utvärdering av nya bostadsområden finns är det angeläget att genomföra utvärderingar också av Stenhagens samtliga delområden.

3.1.1 Beskrivning av bostadsområdena

KLOCKARÄNGEN

Klockarängen ligger i utkanten av innerstadsdelen Luthagen och gränsar mot industriområdet Librobäck. Närmaste grannar är det gamla Lärarinneseminariet, nu lärarhögskola och allmänt kallat Seminariet samt den halvgamla lite blandade bostadsbebyggelsen i Enhagen. I närheten finns också Fyrishov med äventyrsbad och idrottshallar.

I samband med att Klockarängen planerades anlades intill området en liten park som kallas Klockarängsparken. Klockarängen är format som ett storgårdskvarter med stora höga hus runt en gemensam gård. På den stora gården är ett antal uthus och en kvartersgård placerade, vilket delar gården i två delar och gör att man aldrig kan se hela gården när man befinner sig på markplanet. Bebyggelsen består av punkthus i 6 våningar, huslängor med 3 - 5 våningar och en tvåvånings radhuslänga plus gårdshusen i en våning. Alla bostadshus har tegelfasad, gårdshusen har träpanel. Byggnaderna har en ganska stor skala. Deras utformning har, enligt arkitekten inspirerats av modern postmodernistisk Berlinarkitektur.

Fastighetsskötseln sköts av Mälarmark AB, ett företag som drivs som bisyssla av en lantbrukare. Fastighetsskötarna har en lokal i kvartersgården och förråd i ett av uthusen.

Klockarängen har inte källsortering av sopor, men området är förberett för detta.

Ur planbeskrivningen till Dp 76 D

...Det föreslagna bostadsområdet omges av skolområdet med den monumentala Folkskoleseminariebyggnaden, Enhagen med

varierad bebyggelse i form och höjd, Librobäcks industriområde, samt årummet kring Fyrisån. För att fånga upp Enhagens karaktär föreslås lägre byggnader - i huvudsak två våningar - längs Seminariegatan. Sett från sydost och i fonden längs Seminariegatan redovisas dock i planförslaget en byggnadsdel i tornutförande - i fyra våningar - som kan ses som ett riktmärke för området. Längs Fyrisvallsgatan föreslås fyra punkthus i fem våningar samt våningsplan sex som utgörs av en takvåning. Takvåningen upptar ca 80% av ett helt våningsplan och inrymmer 3 lägenheter. I tomtens östra resp västra del föreslås lamellhus i fyra våningar med takvåningsdelar som går upp i ytterligare en våningshöjd... Dessutom föreslås en kvartersgård i ett centralt läge i området... Inom tomten förutsätts erforderligt antal närlekplatser bli anordnade. Enligt förslaget lokaliseras byggnaderna runt en större gård. På denna gård finns det goda möjligheter att förlägga lekplatserna nära bostadsentréerna samt dessutom uppnå goda betingelser vad gäller sol vind och buller etc...

...Det nu aktuella planförslaget innehåller förslag om dels en bussgatedel inom Seminariegatan och dels en ny gata (Prästgatan) som förbinder Seminariegatan och Fyrisvallsgatan. Förslaget till bussgata grundas bl a på de synpunkter om genomfartstrafik till Librobäcks industriområde som de boende i Enhagen framfört. Bakgrunden till förslaget om ny gata är bl a att en utfart från området måste säkerställas om ovan nämnda förändringar av Seminariegatan aktualiseras (planskild korsning Ringgatan/järnvägen)... Tillfarten till det nya bostadsområdet kommer att kunna göras från Seminariegatan - såväl öster som väster om bussgatan. Dessutom kan området angöras från den nya gatan...

FAKTARUTA

Arkitekt:	Arosgruppen arkitekter, Uppsala
Antal lägenheter:	215 lgh hyresrätter
Antal boende:	ca 410 personer 1993-12-31
Planförfattare:	Ingvar Blomster, Owe Gustafsson
Byggherre:	Skanska
Byggare:	Skanska
Förvaltare:	Skanska
Laga kraft:	nov 1990
Inflyttning:	etapp I juni 1990 - apr 1991 etapp II under 1992
Hyra:	722 - 801 kr/kvm/år satt efter samma mall som Rickomberga, vanligaste lgh 2rok hade hyran 801 kr/kvm/år, 1993-12-31
Flyttningsfrekvens:	1993-12-31 hade 46,8 % av lgh kvar den ursprungliga hyresgästen.

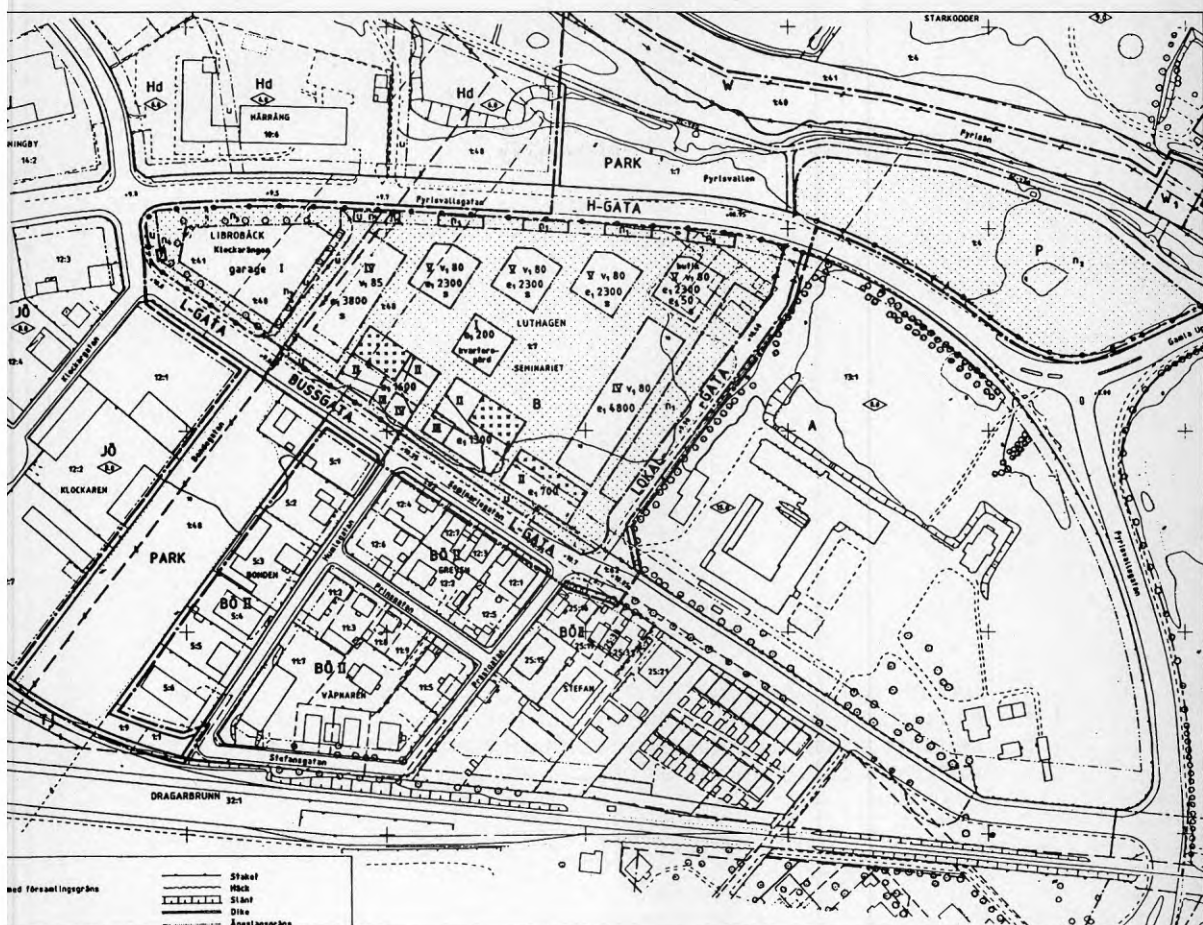

Bild 3:1 Utsnitt ur detaljplan Dp 76 D Klockarängen. I planområdet finns förutom bostadsområdet, även Klockarängsparken, området som är markerat PARK i planens nedre vänstra del. I planens övre högra del finns ett prickat område markerat P. Det är avsett att vara parkeringsyta för besökare till fritidsanläggningen Fyrishov som ligger strax intill.

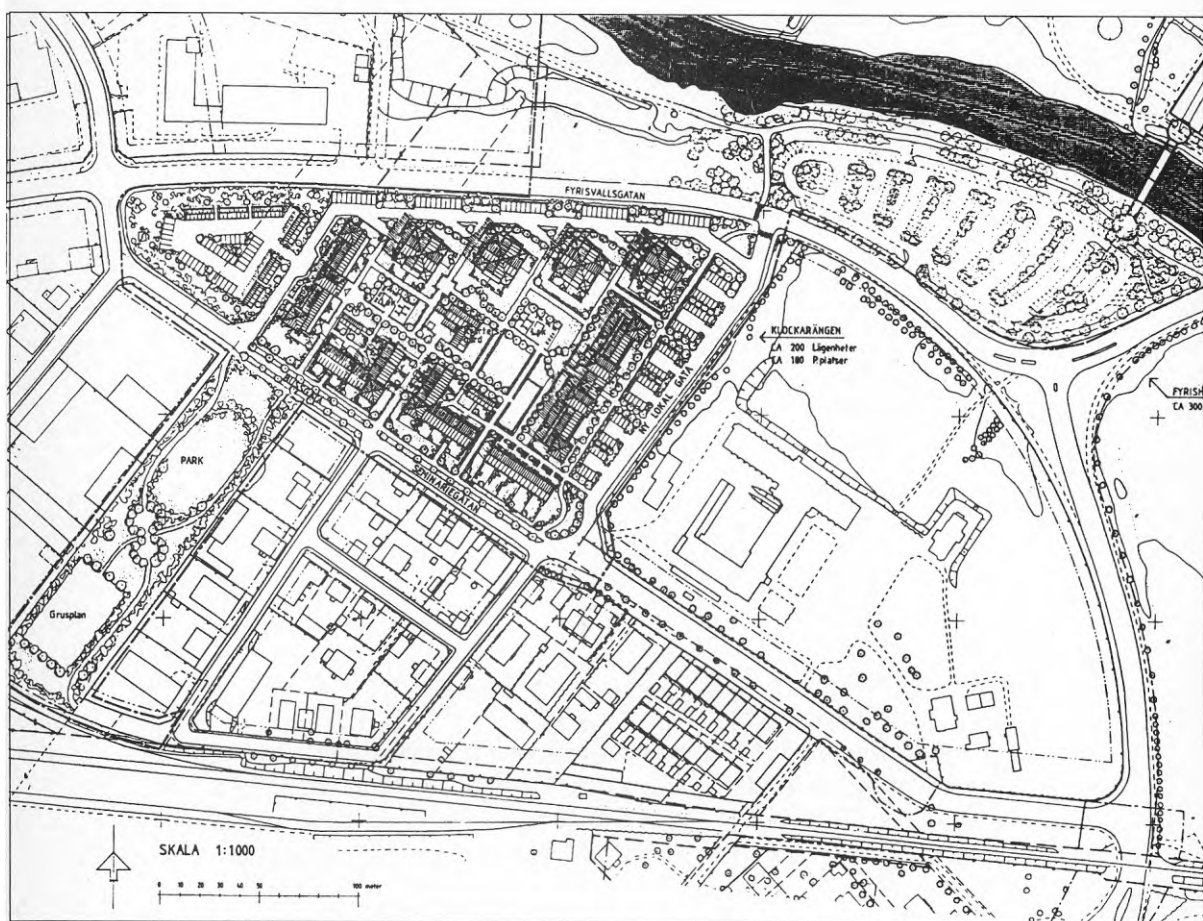

Bild 3:2 Utsnitt ur illustrationsplanen för Dp 76 D, Klockarängen. Här ser man huskropparna och markbehandlingen skildrade. Parkeringar är ordnade runt området, för att få en bilfri innergård.

RICKOMBERGA

Rickomberga ligger i utkanten av innerstadsdelen Luthagen längs Enköpingsvägen. Området ligger på en kulle, och den väg som går i en mjuk böj genom den nya bebyggelsen är den gamla Enköpingsvägen. Kullen, träden och naturen har fått ge området dess form. Många lägenheter har en vidunderlig utsikt mot stadens siluett eller ut över jordbrukslandskapet. Rickomberga var tidigare ett litet egnahemsområde och bebyggelsen i grannskapet är villor. Strax intill ligger Erikskolan och Rickombergaskolan. Stabbyskogen med tillhörande åkrar och ängar är populära strövområden för de boende i Rickomberga. I Stabbyskogen finns också ett elljusspår. Den "Myrbergska tomten" är ett parkliknande område som hör till Stabbyskogen och som uppskattas mycket av Rickombergaborna. Alla bostadshus har byggts med samma material, gult tegel. Arkitekturen känns därför i viss mån sammanhållen även om formen är ganska varierad. Uthusen och garagen är genomgående klädda med träpanel.

Rickomberga administreras som två områden. Söder om Otto Myrbergs väg ligger "Rickomberga Södra" som består av fem stycken höga punkthus 6 - 9 våningar med sammanlagt 106 lägenheter. De är grupperade i två halvcirklar runt en liten entréyta. SIAB äger och förvaltar detta område.

"Rickomberga Norra" ligger således norr om Otto Myrbergs väg och är ett större område som ägs och förvaltas av Uppsalahem AB. Det innehåller 102 lägenheter som är grupperade i två delar. En del med femvånings punkthus runt en parkanläggning med kvartersgård och ett äldre hus med bl a Eriksskolans matsal. Parkens vegetation är gammal och uppvuxen och ger karaktär åt hela Rickomberga. Den andra delen av området består av låga huslängor, en liten småstad med radhus och ett tvåvånings loftgångshus. Bebyggelsen bildar ett litet torg och en gård med lekplats. Samtliga boende i denna del har sommartid lummiga täppor och uteplatser.

Fastighetsskötseln utförs av Uppsalahem AB i både norra och södra området. Fastighetssköterna har en lokal i källaren på det gamla matsalshuset. Rickomberga Norra har infört källsortering av sopor. Rickomberga Södra har det inte. Där har man sopnedkast i de höga husen.

ur planbeskrivningen Dp 91 A

...Området som karaktäriseras av institutionsbyggnader i park ligger på en kulle med överblick över det omgivande landskapet. På kullen går en hel del berghällar i dagen. Den naturliga vegetation som finns kvar utgörs av blandskog med inslag av breda lågväxande tallar. På de stora ytorna av parkkaraktär finns

ett stort antal planterade ädellövträd. Vid planeringen av den nya bebyggelsen har stor hänsyn tagits till omgivningens parkkaraktär. De nya bostadshusen samlas i fyra sammanhållna grupper med sinsemellan olika karaktär...Av byggnaderna är skolhemsbyggnaden hus E från 1929 med framförliggande trädgård och murarrangemang av kulturhistoriskt intresse och skall bevaras som karaktärsbyggnad i området. Även hus G samt hus J (rektorsvillan) med tillhörande garage har kulturhistoriska värden och bör bevaras och ges skyddsbestämmelse (q). Parkanläggningen runt hus E som delvis renoveras i planen har ett kulturhistoriskt värde som inte bör förvanskas och ges därför en skyddsbestämmelse...Norr om Otto Myrbergs väg byggs ca 100 lägenheter med hyresrätt varav 20 i radhus samt 2 villor om vardera 350 kvm för handikappade gruppboende. Flerbostadshusen runt gamla administrationsbyggnaden görs 4 - 5 våningar höga. I övrigt görs bebyggelsen i 2 våningar samt 1 våning...Söder om Otto Myrbergs väg byggs ca 100 lägenheter med bostadsrätt i 5 - 7 våningar i två grupper...

...Norr om området ligger Stabby Backe med fina möjligheter till promenader och motionsslinga. Större lekplats och bollplan finns på Rickombergaskolans skolgård. Lekplatser för småbarn anläggs i direkt anslutning till den nya bebyggelsen...

...Den föreslagna bebyggelsen kan förväntas alstra 1000 -1500 fordonsrörelser per årsmedeldygn. Denna trafik kommer att helt belasta Otto Myrbergs väg som tjänstgör som uppsamlingsgata. Körbanan görs 6,5 m bred med gångbana på bägge sidor, se gatusektion på plankartan. Gångbanan på södra sidan som är en viktig länk i gångtrafiknätet görs 2 m bred...

FAKTARUTA

Arkitekt:	NOARK, Uppsala
Antal lägenheter:	208 lgh hyresrätter
Antal boende:	510 personer 1993-12-31
Planförfattare:	Ingvar Blomster, Björn Ringström
Byggherre:	Uppsalahem norra delen, SIAB södra delen
Byggare:	SIAB
Förvaltare:	Uppsalahem norra delen, SIAB södra delen
Laga kraft:	okt 1989
Inflyttning:	norra delen 1991 södra delen aug 1991 - mars 1992
Hyra:	722 - 801 kr/kvm/år, vanligaste lgh 2rok hade hyran 801 kr/kvm/år, 1993-12-31
Flyttningsfrekvens:	1993-12-31 hade 43% av lgh kvar den ursprungliga hyresgästen.

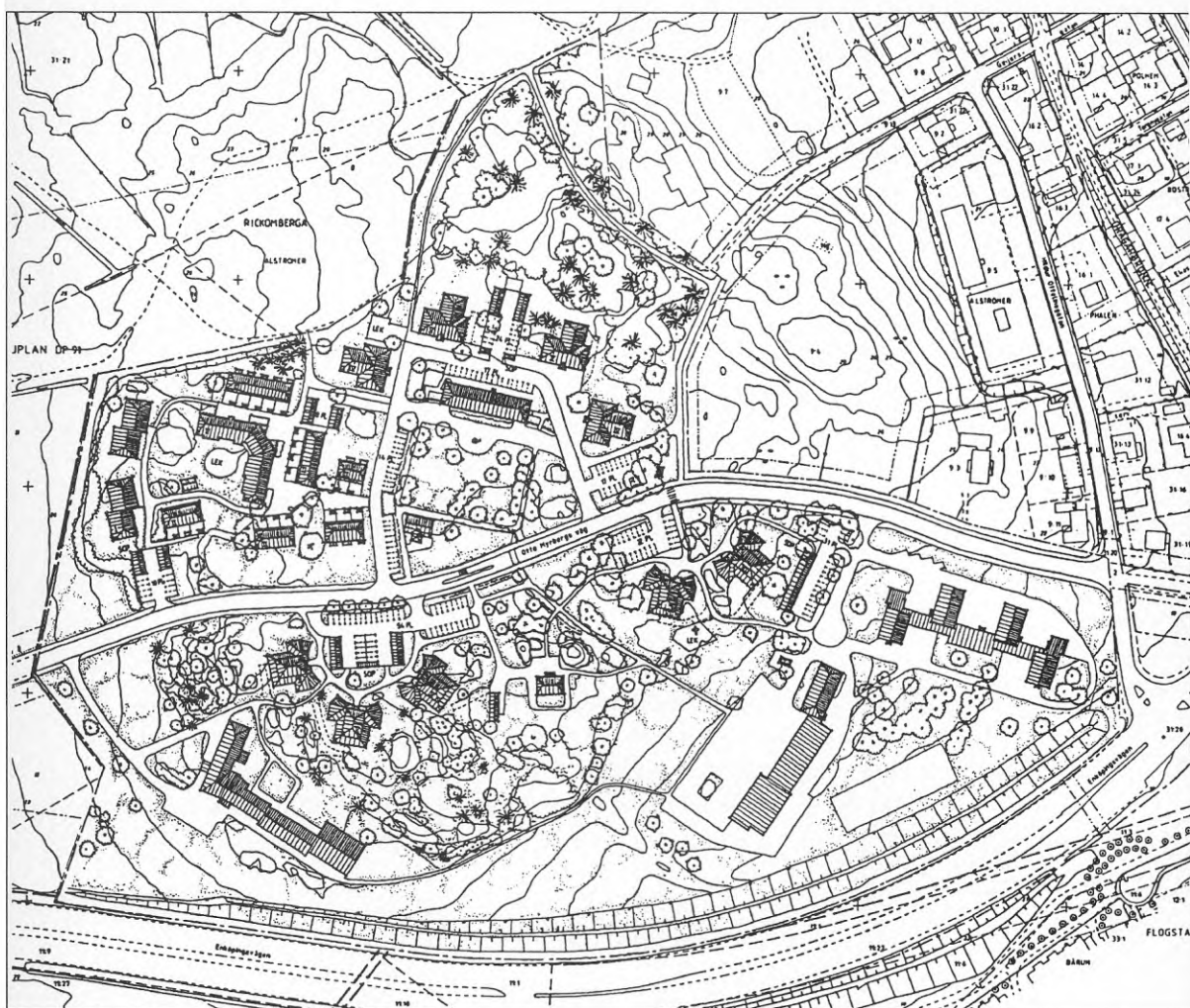

Bild 3:4 Utsnitt ur illustrationsplan Dp 91 A Rickomberga. Byggnadernas placering och markbehandlingen framgår av denna illustration.

3.2 Forskarseminarium

För att säkerställa projektets vetenskapliga kvalitet och få synpunkter från andra forskare genomfördes på Byggforskningsrådets förslag ett forskarseminarium med deltagare från SIB, SABO, BFR, Kommunförbundet och NTH i Trondheim i Uppsala i maj 1993. Även planhandläggare på Stadsbyggnadskontoret deltog i seminariet. Slutsatsen från detta seminarium var i korthet att projektet befanns vara väl värt att genomföra och att metoddiskussionen var intressant. Flera synpunkter på projektets uppläggning var mycket värdefulla för projektets genomförande. Idén att projektet i sin tur skulle utmynna i ett projekt för Stadsbyggnadskontoret då man inför nya rutiner under tre år och sedan utvärderar detta, lanserades under detta forskarseminarium. De olika utvärderingsmetoder vi tänkt testa diskuterades och gruppen ansåg att vårt förslag till genomförande var realiserbart.

3.3 Studiecirklar

Tre studiecirklar genomfördes i detta projekt. En studiecirkel för boende i Klockarängen, en studiecirkel för boende i Rickomberga och en studiecirkel för planhandläggarna på Stadsbyggnadskontoret i Uppsala, SBK-cirkeln.

Till studiecirkeln för de boende i Klockarängen och Rickomberga bjöds samtliga boende in via ett flygblad som presenterade projektet och en anmälningsblankett. Ca 15 personer anmälde sig till vardera studiecirkeln, och utfallet av studiecirkeln blev att 7-8 personer i vardera cirkeln slutförde den och kom på samtliga fem träffar. Det kan tyckas att vi har för få försökspersoner, men för att kunna genomföra en studiecirkel med bra resultat så var antalet deltagare lagom. Vi hann lära känna varandra och komma långt i resonemangen om miljön i bostadsområdena.

I anmälningsformulären bad vi deltagarna ange ålder (över eller under 50 år), kön, nationalitet och ifall hushållet hade hemmavarande barn. Vi underströk att det var viktigt att få med samtliga kategorier. Grupperna som slutförde studiecirkeln har i stort sett innehållit samtliga kategorier, dock med fler medelålders kvinnor.

Antalet studiecirkeldeltagare som gått på samtliga träffar, 7 - 8 stycken i vardera bostadsområde motsvarar ca 2% av samtliga boende i området, vi räknar då med en hushållsstorlek på 2,3 personer per lägenhet. De som anmält sig 14 - 15 stycken, motsvarar 3 - 4% av områdets invånare, och dessa har deltagit i någon eller några träffar.

Dessa siffror, som i viss mån kan verka mycket låga, stämmer i hög grad med tidigare iakttagelser av hur intresserade människor är av att diskutera sin bostadsmiljö. I t ex det stadsförnyelseprojekt vi följt i Ludvika, var deltagandet i samrådet av samma storleksordning i bostads-

området Ludvika Gård. (Wikforss & de Laval 1986: Samråd vid stadsförnyelse. Beskrivning av brukarmedverkan vid stadsförnyelse i Ludvika)

Deltagarnas representativitet kan diskuteras, men vi har haft deltagare ur samtliga ovan nämnda kategorier, och för att kunna genomföra en studiecirkel med deltagare på samtliga träffar, är intresse och frivillighet ett måste.

Studiecirkeln innefattade vardera fem träffar i Rickomberga respektive Klockarängen. De fem träffarnas olika programpunkter, dvs metoder som testades, var:

- 1 Mental karta
- 2 Gåtur
- 3 Semantisk miljöbeskrivning (SMB)
- 4 Diskussion kring den egna bostaden
- 5 Möte

Till gåtur och möte hade vi bjudit in ett antal externa deltagare; byggare, byggherre, arkitekt, planerare, förvaltare och fastighetsskötare, så vid dessa tillfällen var det en större grupp som träffades.

Samtliga Stadsbyggnadskontorets planhandläggare (tre planarkitekter och två planingenjörer) samt de två bygglovsgranskande arkitekterna deltog i den studiecirkel som arrangerades på arbetstid för dessa. Byggnadsnämnden hade beslutat att de skulle delta och avsatt pengar i budgeten för detta. Könsfördelningen i SBK-cirkeln var ojämn därför att det vid tiden för projektet endast fanns en kvinnlig planarkitekt verksam på Stadsbyggnadskontoret. Den andra kvinnliga planarkitekten med fast anställning var då barnledig. Samtliga övriga sex cirkeldeltagare var alltså män. Åldern på SBK-cirkeln deltagare varierade mellan ungefär 37 och 55 år. Samtliga träffar i SBK-cirkeln genomfördes utan någon nämnvärd frånvaro, närvarofrekvensen var uppskattningsvis 95%.

Studiecirkeln för Stadsbyggnadskontorets handläggare fick en liknande struktur som boendecirkeln, dock anpassad till det förhållandet att vi i denna studiecirkel hade två områden att studera. Den inleddes med två gåturer, en i vardera området och på tredje träffen upprättades mentala kartor. Fjärde och femte träffen arbetade vi med semantisk miljöbeskrivning och sjätte träffen diskuterades alla dessa utvärderingsmetoder plus ett par som SBK-cirkeln fick läsa om, extern utvärdering och kriterieutvärdering. Vid en sjunde träff slutligen diskuterades hur SBK ska arbeta vidare med utvärdering.

3.4 De olika metoderna som testades

3.4.1 Mental karta

En mental karta är en bild, som i en enkel teckning visar vad som är viktigt,, på den aktuella platsen. Den tecknas ur minnet och ska inte fungera som en karta utan som ett diagram över hur en viss plats, stadsdel eller stad upplevs. Viktiga byggnader representeras med en liten siluett eller figur, viktiga företeelser skildras med enkla symboler eller med kort förklarande text. Kevin Lynch tar i sin bok *The image of the city* (1960) upp delar som kan ingå i mentala kartor:

stråk

kanter, gränser, väggar

distrikt, stadsdelar

noder, målpunkter

landmärken

Mentala kartor kan användas på olika sätt. I en mer formell form har Kevin Lynch använt mentala kartor för att beskriva hur intervjuade personer beskrivit sin stad.

Man kan också låta människor mer informellt teckna kartor eller bilder ur minnet för att skildra en plats, stadsdel eller stad. Birgit Cold beskriver i sitt kompendium *Arkitekturevaluering i teori og praksis* (Cold 1990) för eleverna på NTH hur olika forskare arbetat med "mental mapping" och hon redovisar också kritik av metoden. Den överbetonar det visuella uttryckets betydelse på bekostnad av bl a det funktionella. Historiskt vetande, funktionell betydelse och symbolisk mening kan ha stor betydelse för upplevelsen av stadens fysiska element.

Boendecirkeln inleddes med att deltagarna fick upprätta var sin mental karta efter bästa förmåga.

Det är förknippat med vissa problem att få vanliga människor att teckna sådana kartor. "Inte kan väl jag rita..." är den första kommentaren. Det gällde verkligen att få studiecirkeldeltagarna att förstå hur enkelt de skulle teckna och att det var deras egen upplevelse av bostadsområdet som skulle speglas. De fick under en kort stund se ett par mentala kartor av Paris för att ha någon liten referens. De fick också en ordentlig genomgång av vad jag var ute efter och en förklaring av hur man kan använda stråk, noder, landmärken, text mm. Därefter fick var och en försöka att göra sin egen mentala karta, vilket samtliga klarade av med gott resultat.

Då kartorna var färdiga tog vi en kort kaffepaus och sedan upprättade gruppen gemensamt en mental karta över området. Den genomgången blev samtidigt en allra första analys av bostadsområdet och områdets huvuddrag kom snabbt fram. I Klockarängen gled diskussionen sedan in på brister och fel i området, och det föll sig naturligt att anteckna vad

som sades och utforma en "önskelista" med sådant som cirkeldeltagarna gärna skulle se åtgärdat i området. Rickombergagruppen övergick efter genomgången i en diskussion kring vad som var bra respektive dåligt i området och en betydligt kortare "önskelista" antecknades.

3.4.2 *Semantisk miljöbeskrivning*

Semantisk miljöbeskrivning är ett sätt att beskriva en miljö med hjälp av klassificeringsscheman. Metoden är ursprungligen hämtad från psykologin, sk Osgood-skalor som används för att mäta mening, innebörd eller betydelse. (Osgood m fl 1957: *The Measurement of Meaning*) Skalorna är bipolära och valet av motsatsord är en känslig fråga. I Sverige har arkitekter och miljöpsykologer använt och utvecklat metoden för semantisk miljöbeskrivning, Carl Axel Acking, Sven Hesselgren och Rikard Küller (Küller 1972). Vi använde ett formulär sammanställt av Birgit Cold som hon har använt i undervisningen på NTH i Trondheim, och vid utvärderingen av den övertäckta gatan i Dragvoll, med tillägg av några egna ordpar.

Studiecirkeldeltagarna fick först fylla i formulären individuellt, vilket gjordes mycket motvilligt. De flesta tyckte inte alls om övningen från början, de tyckte det var svårt och funderade mycket över de valda ordparen. Vissa ordpar är diskutabla. Den gemensamma genomgången av samtliga ordpar och vad var och en kryssat i gjorde dock att de flesta förstod övningen och blev mycket intresserade. Nu fick man ju chansen direkt att klaga på alla oklarheter i formuläret och dessutom blev diskussionen om ordparen ofta en mycket intressant analys. De boende som aldrig förut diskuterat arkitektur fick helt plötsligt redskap i sin hand för att tala om arkitektur på ett ganska avancerat sätt. Resultatet av semantisk miljöbeskrivning, SMB, är lätt att sammanställa i siffror. Det kan i vårt fall kritiseras för att det inte är representativt. Ett alltför litet urval av boende har undersökts. En "sann bild" av vad alla boende i Klockarängen respektive Rickomberga tycker kan därmed inte visas. Men gruppdiskussionen efter det individuella ifyllandet av formuläret, gjorde att många infallsvinklar kom fram och bilden av respektive bostadsområde tonade fram relativt tydligt. Boendestudiecirkelnas resultat kunde också jämföras med SBK-studiecirkeln, vilket ytterligare förstärkte vissa tendenser. Därför redovisas vissa av dessa siffror trots allt i avsnitt 4.2 för Klockarängen och 5.2 för Rickomberga för att peka på dessa tendenser.

Generellt kan sägas att formulären inte togs emot positivt av försökspersonerna. För att resultatet ska bli intressant bör metoden därför kompletteras med en gemensam genomgång av ordparen, så som vi gjort i studiecirkeln.

UPPLEVDA EGENSKAPER OCH KARAKTÄRISTIK anges genom att sätta kryss på var linje i en 7-punktskala. Mittan kan stå för en neutral upplevelse eller att det finns lite av båda motstående kvaliteter.

3 2 1 0 1 2 3
mycket - lite - lite - mycket

vanlig								ovanlig
komplex								enkel
ljus								mörk
modern								tradition- ell
stojig								lugn
liten								stor
generell								speciell
öppen								sluten
färdig								ofärdig
rymlig								trång
vänlig								ovänlig
stads- mässig								lantlig
offentlig								privat
trygg								otrygg
maskulin								feminin
varierad								monoton
enhetligt								kaotiskt
exklusivt								folkligt

Personliga kommentarer:.....

.....

.....

Datum:.....Namn:.....

Bild 3:5 Denna blankett användes vid testen av semantisk miljöbeskrivning i Klockarängen. Samma blankett användes i Rickomberga dock märkt Rickomberga.

3.4.3 *Diskussion kring bostadens planlösning*

Vi genomförde en studiecirkelträff då deltagarna i boendestudiecirkeln fick utgå från en ritning av sin egen lägenhet, visa hur den var möblerad och ange vad som var bra och dåligt i denna.

Denna metod är väl känd i bostadsforskningssammanhang och användes i detta projekt ej egentligen för att testas som utvärderingsmetod, utan för att få fram fler och djupare fakta om bostadsområdet och hur det är att bo och leva i det. Som bostadsområdesutvärdering har det liten betydelse eftersom man koncentrerar sig på respektive lägenhet, men vi tror att det är viktigt för den boende att få resonera kring sin bostad och inte bara om bostadsområdet. Det ger ett större engagemang när man arbetar i studiecirkelform. Bostaden är en icke oväsentlig del i helheten, bostadsområdet.

Denna övning var lätt att få cirkeldeltagarna att gripa sig an. Här fanns möjlighet att visa vad som var bra och dåligt i lägenheten. Många synpunkter på utförandet av olika detaljer kom härvid fram. I Klockarängen finns det ovanligt många lägenhetstyper och då blir det inga standardlösningar, med åtföljande problem att alla detaljer inte lösts på ett optimalt sätt. I Rickomberga finns fler standardiserade lägenheter. Här hade många flyttat på garderober för att få planlösningen att fungera.

Vid genomgången efter den individuella delen av träffen diskuterade vi ifall var och en upplevde revir inom sitt bostadsområde och om och hur man använder gården.

Det visade sig att i stort sett ingen vuxen i studiecirkelarna använde gården vare sig i Klockarängen eller i Rickomberga. De som använder gårdarna är barnen. Barn av alla storlekar använder gårdarna för alla sorters lek. De vuxna som finns på gårdarna emellanåt vaktar i regel ett eller flera små barn.

De vuxna sitter på balkongen och upplever därifrån gården och årstidsväxlingarna. I Rickomberga har de som bor i marklägenheterna tagit sina uteplatser i besittning, och många hade byggt trädäck och olika former av plank och pergolor mm. Uppsalahem uppmuntrar egna initiativ i form av odling och anordningar på uteplatser vid lägenheterna. I Klockarängen var det inte inbott på samma sätt. Många uteplatser ligger där i ett utsatt läge alldeles intill gångvägar och inne på den gemensamma gården. Det känns inte lika naturligt att ta uteplatsen i besittning och flera uteplatser står därför tämligen tomma och oanvända. Uteplatserna ligger så oskyddat att man spontant förstår att det är förenat med stöldrisk att lämna alltför mycket grejor på dessa uteplatser som inte är skyddade av vare sig plank eller vegetation.

I en ännu ej publicerad undersökning har Annika Schéele gjort en enkät i Örebro (800 personer) och intervjuat 25 personer om hur de

vill bo i framtiden (Schéele 1993). Tre baskrav var gemensamma hos de flesta:

1. Vi vill ha vackert välkomnande, rymliga, väl fungerande bostadsentréer (förstuga/kapprum/hall) med plats för stol, enstaka förvaringsmöbel och gärna med direktanslutning till separat kapprum, klädkammare eller förråd.

2. Vi vill ha stora ljusa, vackert och praktiskt inredda kök med plats för både samvaro och arbete, där matlagningen bara utgör en del av det mångsidiga vardagsarbetet. Att köket ska kunna gå att stänga av mot vardagsrummet önskar 88%.

3. Vi vill ha ljudisolerade bostäder och rum så att vi inte hör grannen genom vägg och golv eller störs av de egna familjemedlemmarnas minsta ljud. Ljudisoleringen anses mycket viktig av 84% och viktig av 15%, 1% anser den mindre viktig.

Vid genomgången av studiecirkelarnas utfall har dessa baskrav gått igenom för de lägenhetstyper som tas upp till diskussion i avsnitt 4.3 för Klockarängen och 5.3 för Rickomberga.

3.4.4 Gåtur

Gåtur är en metod som utarbetats i Danmark av Ivor Ambrose då han utvärderat Blangstedgård i Odense (Ambrose 1988-1993). Metoden är inspirerad av POE, Post Occupancy Evaluation. Metoden har testats av Chalmers-forskarna Eva Hurtig, Jan Paulsson och Sylvia Sundberg i Skogshöjden, Trollhättan med positivt resultat (Hurtig m fl 1993).

En grupp bestående av boenderepresentanter, byggherre, byggare, arkitekt, planerare, förvaltare och fastighetsskötare går runt tillsammans i bostadsområdet. Man samlas vid en kvarterslokal eller dylikt och går igenom vad som ska göras. Alla får en karta över området med en speciell rutt inritad med 8 - 10 platser markerade att stanna på. Vid varje sådant stopp ska deltagarna skriva ned vad de tycker är bra och dåligt på platsen och hur den upplevs. När detta är gjort samlas man i kvarterslokalen igen och går igenom vad alla skrivit. Allt antecknas på blädderblock eller liknande. För att samtliga ska vara helt ense om vilken plats man talar om, visas foto, antingen som diabild eller ett litet färgkort uppmonterat på blädderblocket, av varje plats, stoppunkt. Både promenaden och genomgången efteråt tar minst en timme vardera. Stämningen blir bättre och orken större om samtliga får fika eller öl och smörgås efter promenaden.

Det som är speciellt med denna metod är att man samlar folk med helt olika bakgrund som alla har en roll i och för området. Frågor som de boende har om hur och varför kan snabbt få sin förklaring. Och för upphovsmännen är det en spännande upplevelse att gå runt i den

färdiga miljön och reflektera och sedan få de boendes egna synpunkter och en fingervisning om man tänkt rätt eller ej.

Den strikta uppläggningsen och genomförandet medverkade till att vi kunde ta tillvara den korta mötestiden så effektivt som möjligt. För att få en meningsfull gruppdiskussion är det bra att koncentrera intresset till vissa platser och företeelser. Diskussionen blir strukturerad och flummar inte ut. Många aspekter kommer ändå fram. Det uppstår också en trevlig stämning med en gemensam promenad och efterföljande samling med fika och diskussion.

Metoden kräver, för ett lyckat genomförande, minutiösa förberedelser, tidbokning med alla deltagare, lokalbokning, rekognoscering, kartframställning, fotografering av stopplatser, fika och andra praktiska detaljer, men den ger också stort utbyte för samtliga deltagare.

I boendegrupperna var deltagarna positiva till gåturen, men flera av deltagarna kände sig samtidigt lite hämmade av de inbjudna gästerna. Planerare, arkitekt och byggherrar m fl är oftast mötesvana herrar som gärna tar ordet och cirkeldeltagarna, av alla kategorier, var inte särskilt mötesvana. Några invandrare och några kvinnor blev knäpptysta i sällskapet. De av cirkeldeltagarna nedskrivna synpunkterna blir därför nödvändigt att ta hand om och dokumentationen efteråt blir viktig att genomföra, för att få med samtliga deltagares synpunkter i utvärderingen.

Samtidigt som det i viss mån var hämmande för vissa cirkeldeltagare att träffa områdets upphovsmän, hade det ett stort pedagogiskt värde att träffen kom till stånd. Nu har planerare, arkitekt och byggare m fl, som man inte ens riktigt vågade tala med, åtminstone ett ansikte.

Gåturerna startade kl 18.00 den 27 och 28 september 1993, just när skymningen föll. För att vara säkra på att de gick att genomföra på kvällstid hade projektledaren provgått promenaderna flera gånger även sen kvällstid. Båda områdena är så starkt upplysta att det egentligen inte var några problem att se hur de ser ut. I båda grupperna uttrycktes att det var bra att gå runt på kvällstid. Fastighetsskötarna på båda områdena jobbar ju dagtid och tyckte att det var intressant att se området på kvällen. Flera av de boende tyckte också att det gav nya aspekter på bostadsområdet.

Gåtur visade sig vara en metod som fungerade mycket bra både för de boende, Stadsbyggnadskontorets planhandläggare och för de inbjudna gästerna; arkitekt, byggare, byggherre, förvaltare och fastighetsskötare. Man fick göra en egen utvärdering och man fick dessutom möta alla övriga deltagare och utbyta erfarenheter. Den diskussion som uppkom i det mötet var både lärorik och fruktbar för de olika deltagarna.

I SBK-studiecirkeln genomfördes dessutom två separata gåturer

under dagtid utan medverkan av boende eller andra berörda. Diskussionen efteråt skedde med endast SBK:s planhandläggare. Det uteblivna mötet med boende var något man saknade i dessa gåturer och tydligt gav uttryck för.

3.4.5 Stormöte

Den sista träffen i studiecirkeln var ett möte med samma personer inbjudna som vi hade med på gåturen, dvs planerare, arkitekt, byggare, byggherre, förvaltare och fastighetsskötare. De övriga boende i området bjöds också in till mötet, med cirkeldeltagarnas godkännande, för att få säga vad de tyckte och även höra hur studiecirkeln gått.

Möte, förberett med en enkät, är den metod som SABO-företagen rekommenderar för sin utvärdering av nybyggda bostadsområden. Rapporten *Hur blev bygget? Erfarenhetsåterföring i byggprocessen* (Björklöf & Kolga, 1991), redovisar i detalj hur sådana möten kan genomföras. Och för intern utvärdering inom bostadsföretag är det säkert en mycket bra metod, även med de erfarenheter vi haft inom detta projekt. Kunskap om hur bostadsområdet verkligen fungerar är dock svår att komma åt med denna metod. Tiden är för kort och mötesovana gör att vissa deltagare inte kommer till tals.

På ett möte är det svårt att se till så att alla frågeställningar får en rättvis behandling. Vissa mötesdeltagare kan lätt ta över, och styra helhetsintrycket mot något helt annat än vad som var avsett. I viss mån skedde det även vid de två möten vi höll inom detta projekt.

Till mötet hade studiecirkeldeltagarna haft möjlighet att förbereda sig genom att vi på flera av cirkelträffarna talat om det kommande mötet. Redan vid första träffen, då grupperna började göra önskelistor, talade vi om att dessa skulle kunna användas vid mötet. Vid sista träffen före mötet bestämde gruppen gemensamt vilka huvudfrågor som skulle tas upp. Önskelistorna plockades fram och vi sållade bland frågorna.

De boende var huvudpersoner på mötet, vilket i viss mån upplevdes lite frustrerande för vissa av de inbjudna gästerna, som är mer vana att vara i centrum. Frågorna som togs upp kom av naturliga skäl att mest handla om sådana problem som de boende har i dag. De boende hade mindre intresse av historiska fakta, varför det blivit som det blivit. Förvaltare, fastighetsskötare och boende hade flera intressanta diskussioner om områdets skötsel på detaljnivå, och många av dessa frågor är sådana som hyresgästföreningen och förvaltaren ska göra upp om. I flera frågor visade det sig också att det var information som fattades, vilket dessbättre är förhållandevis lätt åtgärdat.

Möte är med andra ord en bra form för dem som har ett reellt intresse av att träffas. Det blir svårare att motivera planerare, arkitekt och

byggherre att komma på möten när deras påverkan på projektet är avslutad. Här har gåtur en stor principiell fördel, eftersom denna träff är styrd och deltagarna diskuterar den fysiska miljön helt konkret på plats efter plats. Då blir samtliga deltagares behov av att ge och få synpunkter bättre tillgodosett. Synpunkterna blir också säkrare dokumenterade i och med att de skriftliga svaren samlas in och bearbetas efteråt.

De frågor som båda grupperna ville ta upp var:

cykelställ,
cykelparkering,
gästparkering och
tvättstugorna

Det är frågor som berör alla och som väcker en hel del irritation. Övriga frågor som man ville ta upp var lite mer områdesspecifika, men ändå med stor allmängiltighet.

Klockarängen:

hyreskostnad
ventilation
värme
farliga utfarter
grindar till källartrappa
bänkar och bord
nycklar
papperskorgar och askfat
automatisk dörröppning

Rickomberga:

obefintliga trottoarer
gatubelysning
staket eller häck
bussar kör för fort
vindskydd - balkonger
lampor vid entréer
piskställningar
vindskydd vid busshållplatsen
garage står tomma

Det är av naturliga skäl praktiska frågor för de boende som i första hand kommer upp. Fastighetsskötarna och förvaltarna har alltså den största behållningen av sådana möten. Frågor som berör planen kom-

mer inte upp i någon större utsträckning. Det är mest trafikfrågor som spontant berör planerna.

3.5 Annan utvärdering

Det finns flera olika utvärderingsmetoder som vi i detta projekt inte kunnat testa eller ansett inte vara lämpliga att prova. I kapitel 1 redovisas en liten del av en kunskapsöversikt, som blev en av anledningarna till att projektet initierades. Vi gjorde en genomgång av aktuell litteratur inom ämnesområdet. Där beskrivs ett antal forskningsrapporter mycket kortfattat uppdelat i tre kategorier:

1. Exempel på utvärderingar av utvärderingar - idéer om hur man gör utvärderingar.
2. Exempel på utvärderingar. Byggnad i allmänhet.
3. Exempel på utvärderingar av bostäder och bostadsområden.

Nedan presenteras de två rapporter som ingick som kurslitteratur för SBK-cirkeln. De fick tjäna som exempel på extern utvärdering respektive kriterieutvärdering. De är båda tagna ur kategori 3 - utvärderingar av bostäder och bostadsområden. De har valts för att fylla ett syfte i SBK-studiecirkeln. Den ena därför att den på ett kortfattat och pedagogiskt sätt presenterar en utvärderingsmetod och visar hur den fungerar och den andra därför att den är en rykande färsk extern utvärdering som gäller Uppsala

3.5.1 Kriterieutvärdering

Eva Björklund, 1993: *Bostäder som bäst. Lägenheter, komplement och utemiljö*. Bostadslaget Arkitektkontor AB, Stockholm.

En rapport som redovisar kriterieutvärdering utförd på sex bostadsområden byggda ca 1987, ett urval goda exempel på bostadbyggnad. I rapporten finns också en beskrivning av utgångspunkterna, kriterierna för utvärdering.

De kriterier Eva Björklund arbetar med är:

GEMENSAM TRÄDGÅRD

Utrymme för utevistelse

Innehåll och utformning

Gruppbildning kring gemensam gård och uteplatser

Växtlighet

Klimat

BOSTADSKOMPLEMENT

Tvättstuga

Närlokal

Förråd

Trapphus

LÄGENHETER

Grundläggande användbarhet

Allmängiltighet - valfrihet

Tillgänglighet

Karaktär

Resurshushållning - ytekonomi

Man mäter det användbara utrymmet på gården, soligheten beräknas, andelen växtlighet bedöms, 50% är ett riktvärde, rumsbildande växtlighet noteras. Kriterierna är inte samtliga vetenskapligt belagda, en del är allmängods.

Den studie som skriften baserar sig på är en i en serie studier som Eva Björklund och Karin Lidmar genomfört av 1985- och 1987-års bostadsbyggande och ett par mindre undersökningar i Göteborg 1990 och Örebro 1992. En ny studie är på gång över 1992 års produktion. För varje studie som genomförs med samma kriterier ökar resultatets vetenskapliga intresse. Utvecklingen i bostadsbyggandet speglas därmed på ett systematiskt sätt.

3.5.2 Extern utvärdering

Annika Almqvist, 1993: *Nyby Gård Bostadsgatan som alternativ till trafikseparering*. Statens institut för byggnadsforskning, Gävle.

Rapporten är en redovisning av en intervjuundersökning med några av dem som planerat området, några av dem som förvaltar det och en del av dem som bor eller har bott i området. Undersökningen genomfördes under 1990-91 på uppdrag av Uppsala kommun. Initiativet till studien togs av referensgruppen för jämställdhet i kommunal planering som hade deltagit i planeringen av området och ville veta hur det är att bo där. Uppdraget var att särskilt studera konsekvenserna av idén om en "bostadsgata" som alternativ till trafikseparering. Studien har samfinansierats av Uppsala kommun och Statens institut för byggnadsforskning.

En slutsats som författaren drar är (Almqvist 1993 sid 4):

För att ett bostadsområde ska bli bra krävs inte bara en omsorgsfull planering, där alla inblandade kommer till tals, utan också att ett kontinuerligt möte mellan de boende och de ansvariga på olika nivåer äger rum. Ett bostadsområde bör kunna förändras med sina boende och deras behov och synpunkter. För detta

krävs dock en pågående dialog, där varje enskild persons agerande har betydelse. Dessa möten, och vikten av att de boende då respekteras och tas på allvar, tillmäts dock sällan tillräcklig betydelse i planerings- och förvaltningssammanhang.

3.6 Metodutvärdering i Stadsbyggnadskontorets cirkel

I Stadsbyggnadskontorets cirkel genomfördes en diskussion då de olika utvärderingsmetoderna jämfördes, när samtliga hade fått tillfälle att prova mental karta, SMB, gåtur, stormöte, läst en extern utvärdering och läst om kriterieutvärdering.

Samtliga deltagare var mycket belåtna med gåtur-metoden. De ansåg den ge mycket mer information och vara betydligt effektivare än övriga metoder. Mötet mellan boende, planerare, byggare, förvaltare mfl ansåg man vara ett viktigt och nyttigt moment. Planerarna underströk dock att de var mest nyfikna på att möta de boende. Man har planerat området för att folk ska bo där och nu får man möjlighet att träffa dem och få synpunkter på sin yrkesverksamhet.

Planerarna var inte alls trakterade av stormötet. Det var inte lika matnyttigt för dem. Övriga deltagare hade mycket att säga varandra, men planerarna blev lite utanför. De var visserligen bra att ha till hands för att förklara varför planen såg ut som den gjorde, men de fick inte mycket igen. Diskussionen höll sig kring dagens praktiska problem i bostadsområdet och gav endast små korn av information till planerarna. Parkeringsfrågan kanske var det som diskuterades och kunde vara mest intressant för planerarna, men även här visade det sig att det är de praktiska lösningarna av uthyrningen som engagerar.

En synpunkt som kom fram är att planerarna ska använda andra utvärderingar som görs i bostadsområden i Uppsala, tex om SABO gör en utvärdering. Det är en riktig attityd att vara vaken för parallella verksamheter och samarbete. Man bör ju också utnyttja de utvärderingar som förekommer, t.ex Nyby Gårds-rapporten.

Vi diskuterade Nyby Gårds-rapporten och SBK-gruppen var inte övertygade om att den visade hela sanningen. 22 personer har intervjuats och i området finns ca 500 lägenheter. Någon uttryckte sig så att det var mycket väsen för lite ull. En annan påpekade att en gåtur lätt hade kunnat ringa in samtliga synpunkter plus ett antal till. Det var bara en i gruppen som tagit del av rapporten före studiecirkeln, och det talar för att inställningen, att man ska använda andras utvärderingar, inte är ett effektivt sätt för upptagna planhandläggare. Det blir rena tillfälligheten ifall man ens noterar att utvärderingar förekommer.

Eva Björklunds kriterieutvärderingsmetod diskuterades och ansågs av de flesta som ett bra sätt att medvetandegöra vad planer och planlösningar egentligen innehåller. Metoden kan användas av samtliga utan några politiska beslut, den blir mer ett arbetssätt. Det som helt

saknas i denna metod är kontakten med de boende. Man går igenom planen ur aspekt efter aspekt och kontrollerar att olika kvaliteter uppnåtts. Bäst nytta torde kriterieutvärderingen göra då planer upprättas och granskas. Då kan ju uppenbara brister åtgärdas och planen bli avsevärt bättre. Samtliga deltagare tyckte att kriterieutvärderingen var en bra metod som de gärna använder i sitt dagliga arbete.

Mental karta och semantisk miljöbeskrivning tyckte SBK-cirkelns deltagare var att gå en omväg för att få information. Mentala kartor är svåra att tolka på ett riktigt sätt och den semantiska miljöbeskrivningen ansåg man som en mödosam väg att få den information som villigt lämnades vid gåturen, utan krumbukter.

Slutsatsen för SBK-cirkeln blev således, att gåturen gav det bästa utfallet. Den kräver en del förberedelser och en sammanställning av de synpunkter man fått, men resultatet är väl värt den extra ansträngningen.

3.7 De boendes åsikter

En enkel enkät genomfördes när boendestudiecirkelarna var slutförda. Avsikten var att fånga in de boendes synpunkter på studiecirken och på de metoder för utvärdering som prövats vid de fem träffarna. Fem av Klockarängens deltagare och tolv av Rickombergas deltagare besvarade enkäten. De som svarade var i allmänhet de mest trogna cirkeldeltagarna. Eftersom alla inte deltagit i samtliga träffar har man vid utvärderingen bara värderat de metoder man varit med om att testa. Därför är antalet svarande olika för varje fråga.

Den metod som väckt störst anklang är gåtur. 11 av 13 anser metoden mycket meningsfull, 9 av 13 anser metoden vara mycket bra. Mental karta fick också ganska gott betyg 9 av 13 ansåg metoden mycket meningsfull och 10 av 13 tyckte att metoden var mycket bra. Stormöte uppskattades också: 8 av 11 tyckte både att metoden var mycket meningsfull och bra. Träffen då vi diskuterade den egna bostaden var kanske lite mindre populär, 8 av 14 svarade mycket meningsfull och bra metod. Semantisk miljöbeskrivning fick sämst betyg, här var det bara 6 av 12 som ansåg metoden mycket meningsfull och 7 av 12 ansåg metoden mycket bra. En av de svarande var ej med vid cirkeltillfället, men bad att få fylla i formuläret för semantisk miljöbeskrivning hemma. Betyget för denna metod utan diskussionsmomentet blev: mycket ointressant metod, mycket svårt, mycket dålig metod och fel frågor.

Svaren finns redovisade i nedanstående tabell.

Dessutom ombads deltagarna att svara på två frågor: Anser du att din syn på ditt bostadsområde påverkats av denna studiecirkel? I så fall hur? Plats fanns sedan för egna kommentarer. 15 stycken av de 17 svarande ansåg att deras syn på området påverkats. En svarade inte då hon bara

1. ☐ MENTAL KARTA (13 svarande)

	mycket	litet	0	litet	mycket	
meningsfull	9	2				ointressant
svårt	1	1	4	1	2	enkelt
bra metod	10		2			dålig metod
rätt frågor	8		2			fel frågor

2. ☐ GÅTUR (13 svarande)

	mycket	litet	0	litet	mycket	
meningsfull	11	1				ointressant
svårt		1	1	3	3	enkelt
bra metod	9	1				dålig metod
rätt frågor	6	1	1			fel frågor

3. ☐ SEMANTISK MILJÖBESKRIVNING (12 svarande)

	mycket	litet	0	litet	mycket	
meningsfull	6	2				ointressant
svårt	1	3	1	3	1	enkelt
bra metod	7	2				dålig metod
rätt frågor	5	2	2			fel frågor

4. ☐ DEN EGNA BOSTADEN (14 svarande)

	mycket	litet	0	litet	mycket	
meningsfull	8	4				ointressant
svårt			3		4	enkelt
bra metod	8	2				dålig metod
rätt frågor	7	3				fel frågor

5. ☐ MÖTE (11 svarande)

	mycket	litet	0	litet	mycket	
meningsfull	8					ointressant
svårt		3	3			enkelt
bra metod	8	1				dålig metod
rätt frågor	6	2	1			fel frågor

Bild 3:6 De boendes utvärdering av de olika momenten i studiecirkeln. Gäller både Klockarängen och Rickomberga sammanslaget.

kunnat vara med två gånger och en svarade nej som bara varit med en gång. Några stycken besvarade frågan om hur deras syn på området förändrats och de egna kommentarerna med mycket långa och engagerade inlägg om hur cirkeln fungerat mm, ett par skrev mest ursäkter varför de inte kunnat komma på alla träffar. Elva stycken svarade kortfattat på frågorna och nedan redovisas citat ur svaren.

Svar på frågan hur synen på bostadsområdet påverkats:

"Känns bra att ta del av övriga deltagares synpunkter, att få veta att också de trivs mycket bra här (förstärker min trivsel) och att också de reagerat på brister som jag upplevt..."

"I positiv riktning!"

"Känner mer 'hemkänsla', träffat andra hyresgäster, tänker mer på vad som var på plus och minussidan när vi diskuterade frågorna i gruppen"

"Förklaringar till varför vissa lösningar fått den utformning de har."

"Har fått en bättre bakgrund för bedömningarna."

"Jag tror att jag blev mera intresserad av området. Som nyinflyttad tar det ofta tid att känna sig hemma. Efter gåturen upptäckte jag en hel del detaljer jag annars kanske aldrig skulle tänkt på. Jag tror att området blev delvis 'mitt', och 'sitt eget' är man alltid rädd om."

"Känner mer nu för hela området, både för 'mitt' och södra delen. Min nyfikenhet på områdets historia har blivit ännu större."

"Känner mig mer hemmastadd i området som helhet. Har fått perspektiv på mitt boende. Känner större delaktighet och ett visst ansvar för området, en viss stolthet. Här bor jag!"

"Bättre kännedom om området. Intressant att få lite insyn i hur ett nytt bostadsområde kommer till. Träffa andra personer som bor i området och höra deras uppfattning."

"Jag värderar bostadsområdet ännu mer positivt. Har blivit mer medveten om hur bra lägenheten och området är."

"Det har varit ett ömsesidigt utbyte av synpunkter på området i stort som smått. Både saker som är bra och dåliga har kommit fram och hyresgästerna vet nu vad man skulle vilja förändra och kan inrikta sig på dessa punkter. Mycket väsentligt är också att hyresvärderna har fått veta vad vi tycker."

De flesta har fått större känsla för sitt bostadsområde och tillhörighet och hemkänsla har utvecklats. Att genomföra en studiecirkel kan

vara ett snabbt sätt att få igång det sociala livet i ett nybyggt bostadsområde. En grupp nyinflyttade kan lära känna varandra, bilda en stabil kärna i bostadsområdet och bidra till att området blir inbott snabbare.

Nedan följer egna kommentarer från cirkeldeltagarna:

"Bra cirkel, kanske man borde ordna en cirkel till och kanske få med sig fler boende. Kom igen."

"Alla nya områden borde få denna chans! Något för hyresvärdarna att tänka på: att kommunicera med hyresgästerna om annat än hyresläget."

"Tyckte det var intressant och lärorikt. Blev bekant med några personer i huset och i grannhusen, lärde känna fastighetsskötaren och hans problem och ambitioner. Imponerades av ditt suveräna sätt att leda det hela."

"Viktigt i dagens samhälle att någon bryr sig om och detta upplevde jag att cirkelns syfte var också."

"Bra med en uppföljning av denna typ. Kanske mest fördel för planerare och konstruktörer. Det kan vara svårt att ändra på det som är byggt."

"Att egna önskemål kunde framföras och direkta fel påtalas, borde göra att vissa förbättringar borde ske inom området, och att arkitekter och planerare fått lärdomar för kommande uppdrag."

"Synd att intresset är så dåligt bland de boende. Vi skulle kunna uträtta mycket mer och lära känna varandra bättre. En 5:a för cirkelledaren."

"Jag upplevde studiecirkeln mycket positivt och lovvärt. Jag berättar om detta trevliga initiativ till vänner och bekanta. Alla reagerar med entusiasm vid tanken på något liknande i deras bostadsområde."

"Bra och rolig cirkel, stort BRA för att den avslutades med byggansvariga."

"Mycket bra att områdesansvariga personer deltog vid vissa sammankomster. Hoppas att de tog åt sig av våra synpunkter och att en del av dem kommer att åtgärdas."

"Kanske fick mötet 'slagsida' dvs mycket negativt plockades fram och det positiva kom fram först på slutet...Arkitekten kunde t.ex fått mycket beröm..."

"Vi skulle ha varit bättre förberedda inför mötet med hyresvärdarna. Jag tycker kanske också att vi kunde haft två sammanträffanden med hyresvärdarna. Det blev för många saker på en gång den sista gången. Slutligen: Tack för en trevlig studiecirkel!"

"Jag tror att dylika uppföljningar ang. bostadsmiljö är mycket viktiga. Man tänker efter, ser det som är positivt eller negativt. Kanske kan en sådan studiecirkel också påverka så att negativa saker åtgärdas. Jag fick också en djupare känsla för mitt boende."

De boende var tillfredsställda med cirkeln och uttryckte detta på olika sätt. Flera efterlyste liknande cirklar i andra bostadsområden. Stormötet fick en del kritik, samtidigt som flera uttryckte belåtenhet med att ha fått träffa och lära känna fastighetsskötare och förvaltare. Även i detta sammanhang kan gåturens fördelar skönjas.

3.8 Reflexioner kring utfallet

Utfallet i de tre studiecirkelarna går igenom i de två följande kapitlen, kap 4 och 5. Vissa likheter och skillnader i cirkelarnas utfall och vissa särskilda förhållanden som kom fram under arbetet behöver dock belysas för att inte resultatet ska bli svårbegripligt.

En slående skillnad mellan Klockarängen och Rickomberga var att de boende i Klockarängen oroade sig mycket mer över flyttningsfrekvensen i området. Frågan måste därför utredas ytterligare. Vid närmare undersökning visade det sig att i absoluta tal hade Klockarängen en mindre utflyttning än Rickomberga. Siffrorna var svåra att få fram eftersom Skanska, Uppsalahem och SIAB redovisar sina in- och utflyttningar på helt olika sätt, visst material var dessutom utrensat och makulerat. Den siffra som gick att få fram hos samtliga fastighetsägare var antalet lägenheter som hade kvar sin ursprungliga hyresgäst 1993-12-31. I Klockarängen var det 46,8 % av lägenheterna, i Rickomberga Norra 43% och i Rickomberga Södra också 43%.

Enligt Uppsalahems informationschef är det vanligt med en omflyttning på ca 20% i ett nybyggt bostadsområde under ett bostadsområdes första 5-6 år. En tredjedel av hyresgästerna bor kvar efter tio år. Uppsalahems totala omflyttning under 1993 var 28,58% vilket är extremt högt, 1991 låg man på 15% och 1992 på 16,9%. Anledningen är naturligtvis den allmänna krisen i Sverige med lågkonjunktur och arbetslöshet som kulminerade just 1993.

Hyresnivån i de två bostadsområdena är helt lika, då Skanska använder just Rickomberga som mall vid hyressättningen av Klockarängen.

Klockarängsbarnas oro kan förklaras på flera sätt. Dels påverkar den svenska krisen den allmänna inställningen, några cirkeldeltagare var påtagligt oroade över sin egen ekonomi. Dels bör nog bostadsområdets utformning ges en viss betydelse. Klockarängen är utformad som ett storgårdskvarter, där samtliga boende ser vad som händer i hela området. Om en lägenhet står tom märks det och varje flyttlass som går till eller från området syns för alla och envar.

Rickomberga är utformat på ett helt annat sätt med fyra olika

husgrupper. Även inom husgrupperna har man svårt att få kontroll över situationen, eftersom lägenheterna vänder sig ut åt alla håll. I Rickomberga har alltså flyttlassen kunnat smyga in och ut mera obemärkt och de boende har inte fått samma känsla av att folk flyttar hela tiden, trots att omflyttingen varit en aning större där.

I Klockarängen har dessutom några få lägenheter i utsatta lägen stått outhyrda en längre tid, vilket syns tydligt för de boende. Marklägenheter i punkthusen mot gården eller parkeringen med alltför oskyddad uteplats är tydligen inte tillräckligt attraktiva. Även insynen är ett problem i sådana lägen. Tomma lägenheter i Rickomberga har inte alls samma chans att märkas och dominera helhetsintrycket.

De två bostadsområdena är valda för att vara så lika som möjligt. De är byggda samtidigt, lika stora till antalet bostäder och ligger i samma kommunal med därvid liknande sociala förutsättningar i fråga om barnomsorg och skola och annan service. Ändå finns vissa skillnader. Framför allt gäller det omgivningen och växtligheten i området. Rickomberga har stora fördelar i båda fallen. Rickomberga ligger intill ett gammalt villaområde och gränsar till ett skogsområde, Stabbyskogen, med ängar och åkrar, medan Klockarängen gränsar till ett industriområde, Librobäck.

I Rickomberga finns många stora uppvuxna träd som bevarats då ny bebyggelse planerats, ett befintligt parkområde har bevarats. Klockarängen är placerad på en gammal åker och i stort sett all växtlighet i området är nyanlagd. Träden kan under områdets första tio år inte hinna få något särskild storlek.

Markarealen för de två områdena är mycket olika. Planområdet för Klockarängen är 7,6 ha, men då är ca en tredjedel av detta parkering för Fyrishov. Bostadsområdet och Klockarängsparken motsvarar ca 5 ha. Det ska jämföras med Rickomberga vars planområde är 13 ha. Ca 3 ha av dessa består av Landstingets institutionsbyggnader, men kvar blir ca 10 ha för bostadsområdet. Det betyder att Rickombergaborna har ungefär dubbelt så mycket mark per person till sitt förfogande. Exploateringsgraden är alltså dubbelt så hög i Klockarängen. Denna beskrivning omfattar inte de exakta areorna för respektive fastighetsägare, utan omfattar de markytor som ingår i planområdet och som de boende har tillgång till, parkmark, gatumark mm.

Dessa skillnader gör naturligtvis att de boende beskriver sina områden olika, i viss mån till Klockarängens nackdel.

Det visar sig dock att dessa skillnader inte har gett så stort utslag i forskningsprojektets totala utfall. Metodutvärderingen har kunnat göras utan att områdenas olikheter har påverkat bedömningen av respektive metod.

I den föreslagna fortsatta forskningen, som beskrivs närmare i kap

6.10, kommer bedömningen av de studerade områdenas karaktär och hur stor påverkan denna har på metodutvärderingens utfall, att kunna göras med ett säkrare underlag. Tanken är att fler områden, med helt olika karaktärsdrag, studeras på samma sätt, för att man ska kunna bedöma om metoderna fungerar på liknande sätt även i dessa fall.

KAP 4 KLOCKARÄNGEN UTFALL

I kapitel 4 redovisas resultatet av de två studiecirkelar som genomfördes i Klockarängen. En studiecirkel med boende i Klockarängen och en studiecirkel med planhandläggare på Stadsbyggnadskontoret i Uppsala, SBK-cirkeln. Motsvarande redovisning görs för Rickomberga i kapitel 5.

4.1 Mental karta

Hur vi använt metoden "mental karta" beskrivs i kap 3.4.1. Studiecirkeldeltagarna fick var och en upprätta en egen mental karta över Klockarängen och ett urval av dessa visas nedan.

De mentala kartorna från Klockarängens boendecirkel och SBK-cirkeln har analyserats. De aspekter som finns med på de mentala kartorna har listats och frekvenser noterats. Till vänster står angivet hur många som haft respektive aspekt med på sin karta.

MENTAL KARTA, BOENDECIRKEL KLOCKARÄNGEN 1993-09-14

NEGATIVA ASPEKTER

- 6 Fyrisvallsgatan, trafik, buller
- 3 tvättstugan
- 2 trafik på Seminariegatan
- 1 farlig korsning Fyrisvallsgatan, Prästgatan
- 1 cykelställ
- 1 källartrappor branta
- 1 granhäck
- 1 dålig ljudisolering
- 1 P-övervakningen övernitisk
- 1 hög hyra
- 1 kvartersgård dåligt utnyttjad

POSITIVA ASPEKTER

- 9 lekpark
- 7 välplanerad utemiljö, välskött, träd, buskar
- 3 bänkar
- 3 balkong, uteplats oas
- 3 cykelvägar till stan och till naturen
- 3 naturen
- 2 Fyrisån
- 2 fastighetsskötarna

- 1 cykelställ
- 1 lugnt medelklassområde
- 1 positiva attityder
- 1 blandade åldrar
- 1 lekande barn
- 1 tåget
- 1 Sverkerskolan
- 1 tvättstuga
- 1 Nehlins grönsakslager
- 1 Skanskakontor med kvarterslokal
- 1 Fyrishov
- 1 välplanerade lägenheter
- 1 container
- 1 parkering
- 1 hiss
- 1 södersol, solen och molnen
- 1 bilfri gård

MENTAL KARTA, SBK-CIRKEL KLOCKARÄNGEN 1993-11-03

NEGATIVA ASPEKTER

- 5 stora hus, monumentalitet, stort tungt hus
- 4 trafik, buller, avgaser
- 3 parkeringar
- 3 mörka granar
- 1 kvartersbaracken dominerar
- 1 höga hus längs bullrig gata
- 1 ån svåruppnåelig
- 2 kalt mellan de höga husen
- 1 transformatorstation
- 1 halvcentralt läge
- 1 industriområde
- 1 dålig belysning
- 1 farlig korsning, dålig sikt
- 1 blåsig

POSITIVA ASPEKTER

- 3 små mysiga hus intill, gamla hus, radhus
- 3 Fyrisån
- 2 grön gata
- 2 omgivande områden, spännande, vackra, fula, vilda
- 2 lekplats

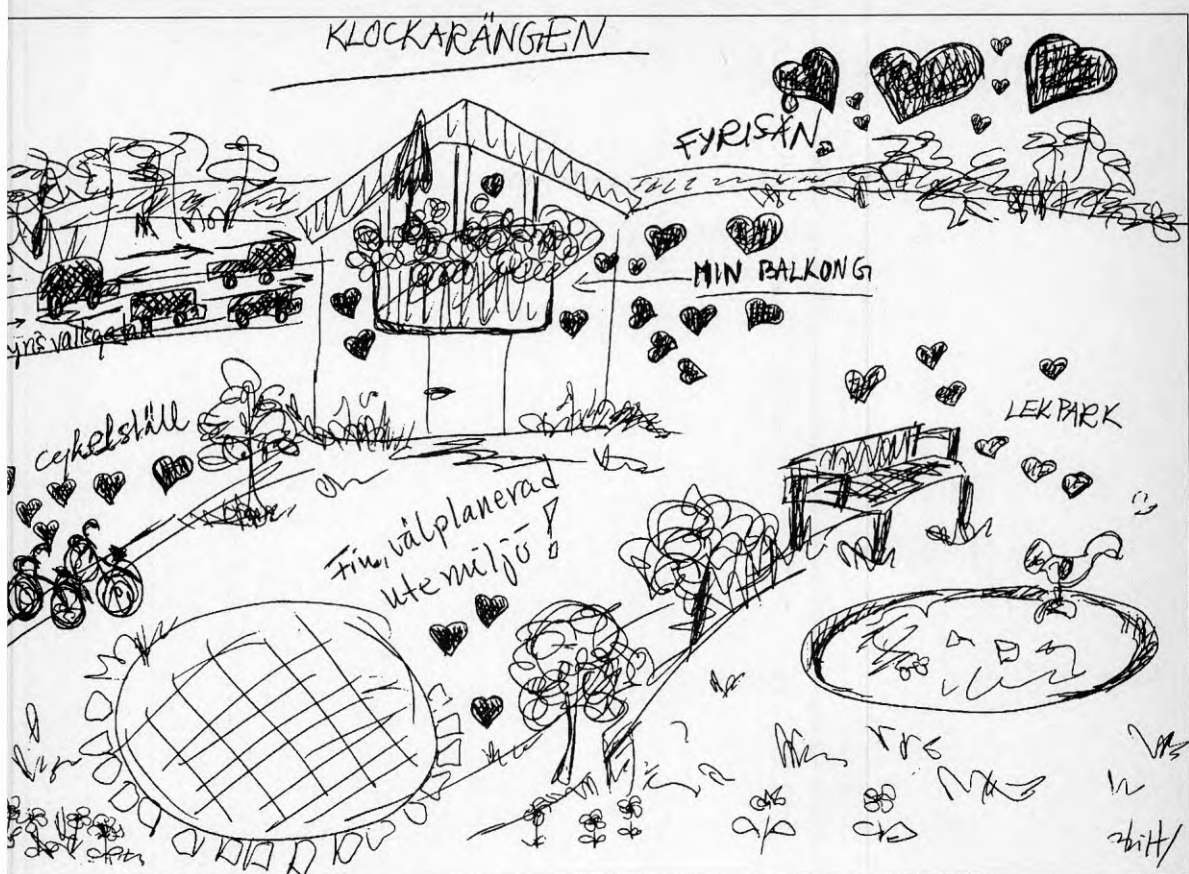

Bild 4:1 En mental karta som visar den del av bostadsområdet som studiecirkeldeltagaren anser viktig. Balkongen är det centrala. Blommor på balkongen och växtlighet på gården skildras. Parkbänk, cykelställ, lekpark, utemiljö och Fyrisån kommenteras med en massa hjärtan. Trafiken på Fyrisvallsgatan ser lite mer mörk och hotfull ut.

- 2 seminariet, stort, vackert
- 2 utsikt mot stan, utblickar mellan husen
- 2 vegetation i området
- 1 siluetten
- 1 park
- 1 bad och fritid
- 1 cyklar
- 1 bänkar
- 1 stora och små hus
- 1 små trevliga hus

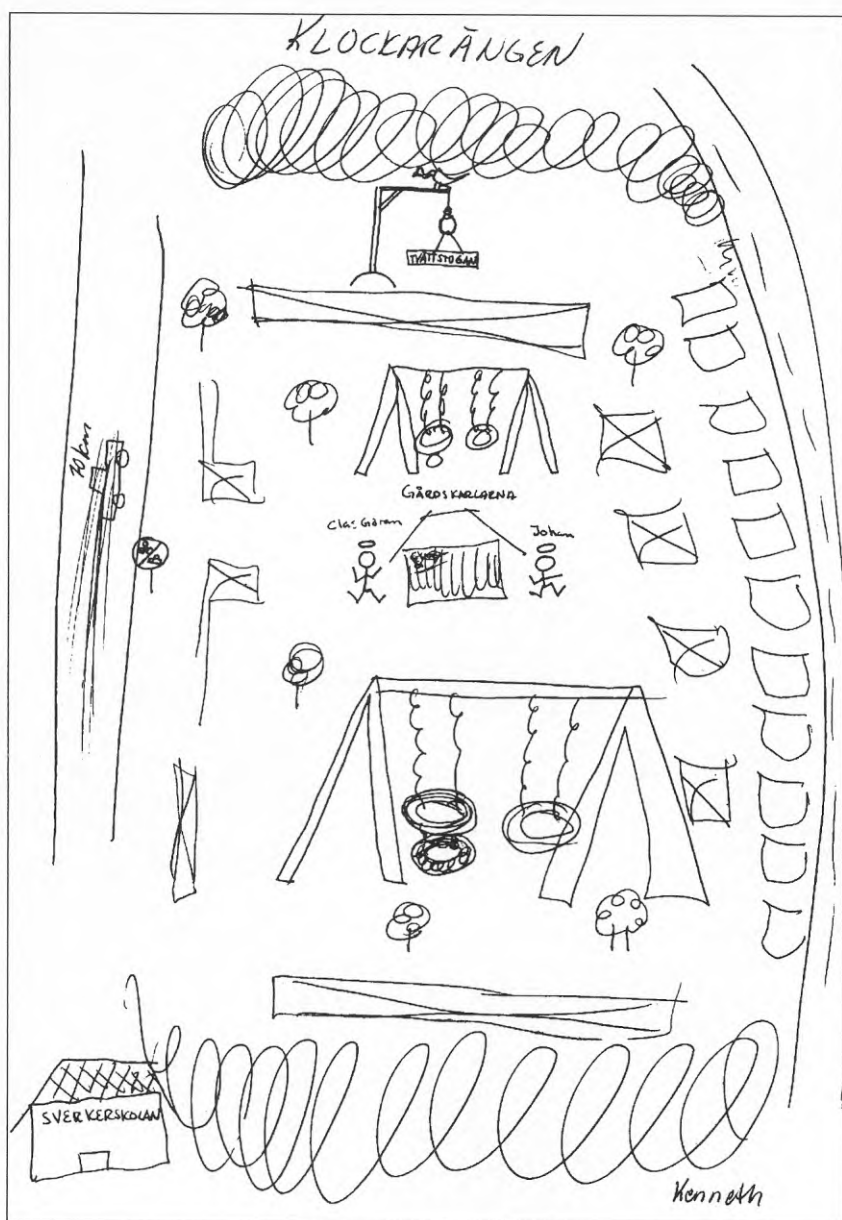

Bild 4:2 Denna mentala karta är gjord av en småbarnspappa, vilket tydligt syns. Gården skildras med lekredskap, trafiken med en framrusande bil. Tvättstugan får underkänt, den har fått dödsstraff. Förväntan på skolan visas nere i vänstra hörnet. Växtligheten och byggnaderna skildras schematiskt. Den personliga servicen som fastighetsskötarna ger uppskattas. Här visas de med förnamn och gloria!

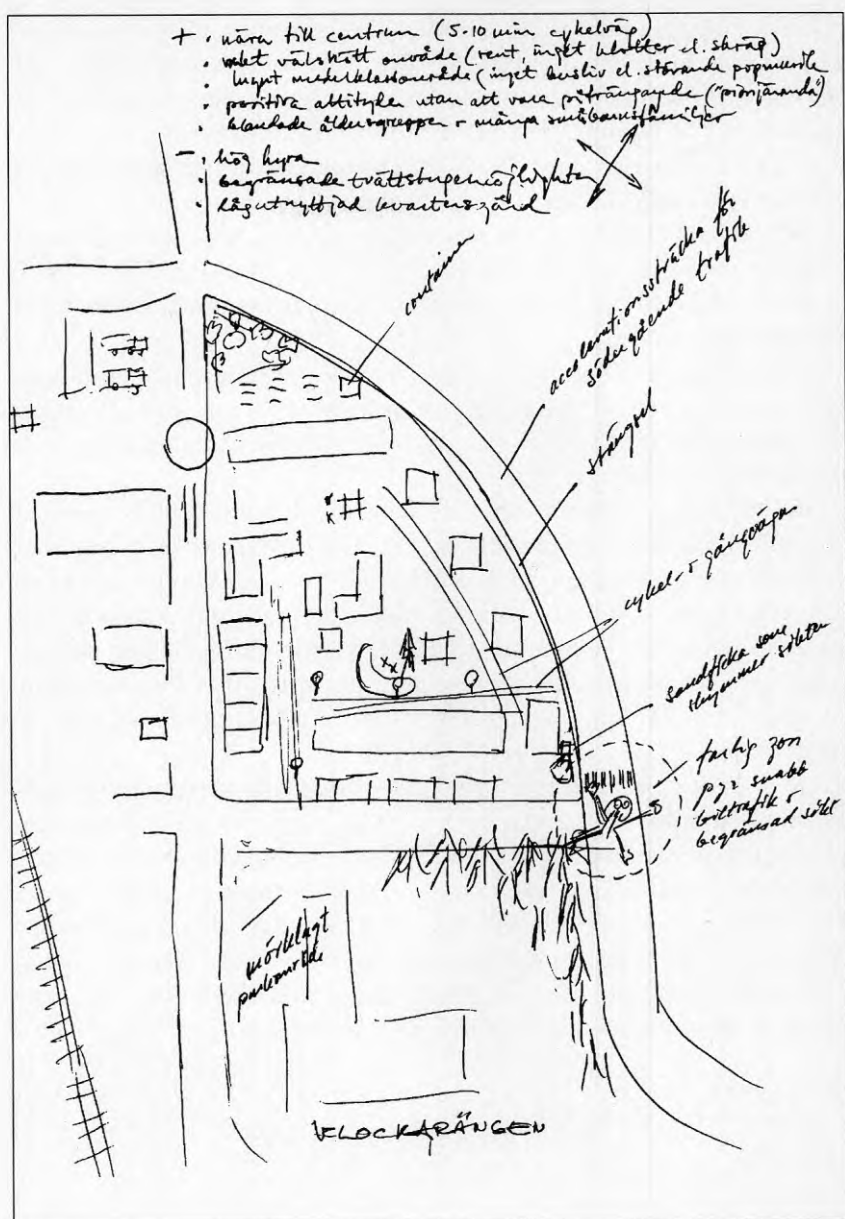

Bild 4:3 Detta är en mental karta av typen kartliknande. Studie-cirkeldeltagaren har försökt få med alla de byggnader och gator mm som upplevs höra till bostadsområdet. För- och nackdelar skildras med texter och pilar till den aktuella platsen. En mycket trafikfarlig plats, en nyanlagd utfart från området, skildras här med en döds-kalle-, något som hela gruppen instämde i vid diskussionen.

De boende intresserar sig mest för gårdarnas utemiljö, vegetation, lektyor, balkonger och uteplatser. Trafiken, buller och trafikfarlighet är också frågor som kommer upp i många mentala kartor. Studiecirkeln inleddes för de boende med detta moment, så de aspekter som de tar upp här är helt spontana och opåverkade av vad cirkeln sedan kan ha gett dem för intryck.

De boendes bilder är oftast mycket engagerade och fulla av detaljer som kommenterar sakförhållanden.

SBK-cirkelns bilder är mer neutrala till sin utformning och skildrar området mer allmänt.

SBK-cirkeln tar främst upp husens utseende och omgivande områdens utseende, Fyrisån, Seminariet och vegetation i området. Trafiken noteras men mest pga buller och avgaser. Trafikens farlighet är det bara en mental karta som tar upp.

SBK-cirkelns deltagare hade för lokalkännedomens skull genomfört en gåtur (komplett med genomgång etc) i området som första moment i cirkeln och därmed var deras nedtecknade intryck i en mental karta inte lika spontana som de boendes. SBK-cirkeln mentala kartor skiljer sig också från de boendes i att deras kartor antingen ser ut som perspektiviska kartor eller som teckningar med drivet manér. Planhandläggarna har lagt sig vinn om att göra teckningarna tydliga och presentabla.

De boendes teckningar är oftast utformade som kartor med streckgubbar och enkla teckningar av de detaljer på gården som man tycker om eller tycker är dåligt utformade. Några teckningar visar inte en karta utan visar endast det som tecknaren tycker är intressant, gården, huset eller balkongen. De boendes kartor och teckningar är över lag inte lika drivna, men de uttrycker ändå tydligt vad var och en tycker är viktigt.

Aspekter som inte alls kom fram i de mentala kartorna, men som senare tagits upp då andra utvärderingsmetoder testats:

trygghet	
grannars beteende	
portkod	
portik	
belysning	
asfaltytor	
klimat	
ljushet	
utsikt	
husnumrering	
staket	
gestaltning (saknas bland de boende)	
skala	- " -
husens utseende	- " -
intilliggande omr.	- " -

4.2 Semantisk miljöbeskrivning

Metoden semantisk miljöbeskrivning, SMB, hur den fungerar och hur vi tillämpat den redovisas i kap 3.4.2. Först fick samtliga fylla i ett formulär se bild 3:5.

Då samtliga fyllt i sina formulär gjorde vi en genomgång av ordparen då deltagarna fick tillfälle att kommentera sina ställningstaganden. Detta upplevdes för flera som en befrielse, då de hade haft mycket svårt att anpassa sig till formulärets hårda styrning. Vissa ordpar väckte ett starkt engagemang, medan andra snarast bemöttes med ointresse. Nedan redovisas vad som antecknats vid genomgången, först vad boendecirkelns deltagare sade, därefter en kommentar där även SBK-cirkelns svar speglas. Texten nedan är baserad på genomgången av de ifyllda formulären och deras valmöjlighet lite - mycket. Ordvalet avviker därför ibland från normalt språkbruk.

vanlig/ovanlig Planeringen är lite ovanlig. Husen är lite ovanliga. De ser inte ut som lådor.

Kommentar: SBK-cirkeln deltagare formulerade sig mer ingående. Stora hus runt stor gård är en ovanlig utformning i Sverige. Området är också i viss mån isolerat från annan bostadsbebyggelse.

komplex/enkel Vissa tyckte det var lite komplext andra nollställde, någon tyckte området var lite enkelt.

Kommentar: Frågeställningen väckte inte någon debatt i någondera gruppen.

ljus/mörk De flesta tyckte området var ljust eller ganska ljust. Man upplever inga skugghörnor.

Kommentar: Trots att Klockarängen upplevs som ljust ger de höga dominerande husen och täta trånga passager dock en mörk känsla enligt SBK-cirkelns analys.

modern/traditionell Området är ganska modernt. Att bebyggelsen är blandad, högt och lågt, är modernt. Utstickande fönster, burspråk på punkthusen, en rolig idé men det ser ynkligt ut. Burspråken är mysiga inifrån. Ordet modernt har positiv laddning för gruppen. Området tippas lite. Höga punkthus lägre huslimpor och låga radhus. Det är en fin blandning och känns att det är planerat för trivsel. De långa husen är tråkigare än de andra. Men det är fint med balkongerna och portalen. De är tråkiga utåt men fina inåt gården.

Kommentar: Detta ordpar engagerade boendecirkelns deltagare. Här kunde man formulera sig. SBK-cirkelns deltagare ansåg ordparet vara mer neutralt.

stojig/lugn Vissa anser att gården är stojig och bullrig, andra anser gården lugn och trafiken utanför bullrig. En boende i området stör och har otrevliga besökare. Barn, tonåringar och missbrukare gör gården stojig ganska ofta. I våras höll ett antal tonåringar en fest i lokalen som urartade. Störde alla grannar, ska ej upprepas enligt Skanska. Det är ofta stojigt i trapphusen pga många barn.

Kommentar: De boende tar upp praktiska erfarenheter. SBK-cirkelns deltagare tittade mer på omgivningen och diskuterade gestaltning.

liten/stor De flestas bedömning lutade åt att gården är lite stor.

Kommentar: Området har en skala som gör att de flesta uttrycker olika former av "stor". Frågeställningen väckte ingen debatt. Man konstaterade fakta helt enkelt.

generell/speciell Merparten ansåg området lite speciellt. Husen hör ihop och är vackra.

Kommentar: Ordparet var svårt att ta ställning till, många har valt O. De boende tycker området är lite speciellt, vilket ju kan vara en anledning till att man valt att bo där. SBK-cirkeln diskuterar gestaltningen, kombinationen av stora och små hus och påpekar att det finns en axel och klara linjer i arkitekturen.

öppen/sluten Några tyckte området är ganska öppet, en att det är mycket öppet och en att det är lite slutet. Slutet, att det är byggt runt en central kärna - positivt. Även punkthusen bildar mur. Öppet, stora öppna ytor. Bra med stora ytor, ändå ombonat.

Kommentar: Punkthusen och de långa höga husen sluter området mot omvärlden. Gården upplevs stor och öppen. Områdets form och gestalt uppfattades liknande av de flesta.

färdig/ofärdig Flera ansåg området ganska eller lite färdigt. En ansåg det lite ofärdigt och en ansåg det ganska ofärdigt. Området känns nytt. Det flyttar ut och in folk hela tiden. Man upplever turbulens och då känns området ofärdigt. Turbulensen bland hyresgästerna gör att vanliga trivselregler ej hålls. Växtligheten bidrar till att det ser ofärdigt ut. Smådetaljer fattas, cykelställ, papperskorgar, växtlighet - gör att det inte ser färdigt ut. Området känns ofullbordat - eftersom vissa har skärmtak och inte andra. Skiljeväggarna till de stora balkongerna är av för klent material, nitat. Nitarna trillar ur. Vinden viner i dem. Altanerna längst ned ofullbordade, en springa mellan tegel och altan där skräp samlas. Hyresgästerna tycker att den extremt höga hyran ger dem rätt att kräva att området är perfekt.

Kommentar: De boende har en massa detaljlagomål på sådant som gör livet förtretligt i området. Turbulensen med hyresgäster som flyttar upplevs som något som har att göra med att området är nytt. Frågeställningen engagerade de boende starkt. SBK-gruppen såg mer på växtligheten och miljön. De tyckte att området inte såg inbott ut. Träden har inte vuxit upp, gården känns inte färdig.

rymlig/trång Området bedöms av nästan alla som rymligt. En deltagare jämförde med Nyby där hon bott förut. Där var det trångt. Entréerna är stora och rymliga.

Kommentar: SBK-cirkelns deltagare analyserar rymligheten. Man tycker markytan är trång med många bodar, men gården upplevs ändå som rymlig, som ett stort rum.

vänlig/ovänlig Samtliga deltagare utom en tyckte att området är vänligt. Ovänligheten har att göra med turbulensen bland hyresgästerna. Gemenskapen fattas. De övriga ansåg att det fanns gemenskap. Man tyckte innergården var trygg och vänlig. Barnen på gården och blandningen av hushåll känns vänligt.

Kommentar: SBK-cirkelns deltagare var inte lika säkra på vänligheten. Stora huskroppar kan kännas ovänligt, ödsligt och kantigt.

stadsmässig/lantlig Vissa deltagare ansåg området ganska eller mycket stadsmässigt, andra ansåg det lite eller ganska lantligt. Allting är planerat, därför känns det stadsmässigt. Stadsmässigt har positiv laddning. Området har rätt nära till naturen och frisk luft längs ån, därför känns det lantligt. Vissa trivs med att bo i utkanten av stan. Området är en gränszon mellan stad och land, vilket förklarar skillnaderna i åsikterna.

Kommentar: En skillnad mellan de boende och SBK-cirkelns deltagare var att i SBK-cirkeln tyckte alla att området var mer eller mindre stadsmässigt och inte ett dugg lantligt.

offentlig/privat Gruppen tyckte det var svåra ord att applicera på Klockarängen.

Kommentar: SBK-cirkeln tyckte likadant med viss lutning åt offentligt. Gården är gemensam - inte privat.

trygg/otrygg Några tyckte det var tryggt, några fler lutade åt otryggt. Lägenheterna längst ned känns otrygga. Folk kan ta sig in. Insyn. Den höga hyran gör att boendet känns otryggt. Flera undrar hela tiden hur länge de har råd att bo kvar. Turbulensen gör det otryggt. Alla har samma problem. Om ett tag kommer det att vara många lägenheter

tomma enligt de boende. Enligt Skanskas uthyrare är det kö, men det tror inte hyresgästerna på.

Kommentar: Detta enda ordpar tog samtliga ställning till - ingen enda skrev 0. SBK-gruppen tittar på utformningen och konstaterar att det är svårt att i Sverige hitta otrygga nya bostadsområden, jämfört med andra länder. Trafiken är otrygg.

maskulin/feminin Ett svårt ordpar tyckte gruppen. Ett par stycken lutade dock mot maskulin.

Kommentar: De två studiegrupperna var eniga om att ordparet var svårt att ta ställning till. Vissa ville inte ta ställning alls.

varierad/monoton Majoriteten upplever området som mycket, ganska eller lite varierat.

Kommentar: De boende upplever variation, SBK-gruppen upplever monoton starkare i området.

enhetligt/kaotiskt De flesta tycker att det är ganska enhetligt. En tycker att det är lite kaotiskt.

Kommentar: De boende engagerade sig inte nämnvärt i frågeställningen. SBK-gruppen fortsatte sitt gestaltungsresonemang. Området känns lite oharmoniskt enligt dem.

exklusivt/folkligt De flesta tyckte att området är ett ordinarie nybyggt område. Man fick köpa till lister i köket för att få det exklusivt. Området innehåller vad man kan kräva av ett nybyggt område. Det är inte exklusivt. Parkeringsplatserna är trånga - känns inte exklusivt alls.

Kommentar: Denna fråga engagerade mer. De boende hade handfasta synpunkter på standarden. SBK-gruppen resonerade vidare. Gårdens format är exklusivt men upplägget är futtigt med folk travade på varandra. Inga speciella lägenheter men stora pampiga hus.

Skilnaderna i synpunkter mellan de boende och SBK-cirkeln syns tydligast i nedanstående tabeller:

4.3 Diskussion kring bostadens planlösning

Deltagarna i boendestudiecirkeln fick vid ett studiecirkeltillfälle rita in sin egen möblering i den egna lägenheten och skriva ner vad som var bra och dåligt med denna. Detta moment beskrivs i kap 3.4.3. Lägenhetsplanlösningarna gicks inte igenom i SBK-studiecirkeln, bl.a. på grund av att det är så ovanligt många lägenhetstyper i Klockarängen. Projektet syftade till bostadsområdesutvärdering och inte till bostadsutvärdering. Av dessa skäl har detta avsnitt ingen jämförelse mellan de två studiecirk-

3 2 1 0 1 2 3
mycket - lite - lite - mycket

vanlig				3	3	1		ovanlig
komplex			3	3	1			enkel
ljus	1	3		3				mörk
modern		4	1	2				traditionell
stojig		1	2	1	1	1	1	lugn
liten				3	3	1		stor
generell				2	5			speciell
öppen	1	3		2	1			sluten
färdig		3	1	1	1	1		ofärdig
rymlig	1	2	2	2				trång
vänlig	1	3	2			1		ovänlig
stadsmässig	1	1		2	2	1		lantlig
offentlig		1	2	1	2	1		privat
trygg		1	1		2	1	1	otrygg
maskulin			2	5				feminin
varierad	1	1	4	1				monoton
enhetligt		3	1	2	1			kaotiskt
exklusivt			2	2	2	1		folkligt

Bild 4:4 Tabellen visar utfallet i boendestudie-cirkeln, semantisk miljöbeskrivning, område Klockarängen.

3 2 1 0 1 2 3
mycket - lite - lite - mycket

vanlig			1	3	3			ovanlig
komplex			1	2	4			enkel
ljus		2	2	2	1			mörk
modern			6	1				traditionell
stojig			2	3	2			lugn
liten				1	5		1	stor
generell			1	3	2	1		speciell
öppen			5		2			sluten
färdig		4	3					ofärdig
rymlig		1	3	1	2			trång
vänlig			1	3	3			ovänlig
stadsmässig	1	6						lantlig
offentlig			2	5				privat
trygg			4		3			otrygg
maskulin		1	3	3				feminin
varierad			2	2	3			monoton
enhetligt		3	2	1	1			kaotiskt
exklusivt			1	1	5			folkligt

Bild 4:5 Tabellen visar utfallet i SBK-cirkeln, semantisk miljöbeskrivning, område Klockarängen.

larna.

Lägenheterna i Klockarängen är mycket varierande. Om man räknar alla spegelvändningar och varianter finns det ca 69 olika lägenhetstyper i området.

Grupperar man dem efter lägenhetsstorlek blir resultatet enligt nedan:

	areor	antal	procent
1 Rokv	29 - 41 kvm	22	10
2 Rokv	48 - 56 kvm	9	4
2 Rok	56 - 74 kvm	89	41
3 Rok	73 - 100 kvm	51	24
4 Rok	89 - 114 kvm	32	5
5 Rok	120 kvm	1	0,5
6 Rok	147 kvm	2	1
Grupp lgh		9	4

Summa	215
-------	-----

De lägenheter som finns i de fyra punkthusen är de största antalet lägenheter som är likadana. Där finns det grupper på 16 lägenheter som är lika och dessa representerar totalt 31 % av samtliga lägenheter i området

	areor	antal	procent
2 Rok	71 - 72 kvm	36	17
3 Rok	85 - 86 kvm	16	7
4 Rok	112 - 113 kvm	16	7

summa	68	31
-------	----	----

Vi har jämfört dessa lägenhetsstorlekar med de storlekar som rekommenderas enligt normer, God bostad mm och som Eva Björklund och Karin Lidmar använder i sina utvärderingar av bostäder.

Rekommenderad lägenhetsstorlek (Björklund & Lidmar,1991)

1 Rok	40 - 45	kvm
1,5 Rokv	45 - 50	kvm
1,5 Rok	50 - 55	kvm
2 Rokv	55 - 60	kvm
2 Rok	60 - 65	kvm
2,5 Rok	65 - 75	kvm
3 Rok	75 - 85	kvm
3,5 Rok	85 - 95	kvm
4 Rok	95 - 105	kvm
4,5 Rok	105 - 115	kvm
5 Rok	115 - 125	kvm

Vid jämförelsen visar det sig att många lägenheter i punkthusen är stora men har få rum. Yteffektiviteten är alltså ganska dålig.

Vid en kriterieutvärdering enligt Eva Björklunds modell av dessa lägenheter visar det sig att de väl tillgodoser normernas krav och rummen är möblerbara på flera sätt. Hallarna, som i samtliga dessa lägenheter fått en mittplacering, har många dörrar och är inte möblerbara, men flera av dem går att ställa en stol och en liten byrå i. Sovrummen är tillräckligt stora och vardagsrummen är inte genomgångsrum. Balkongerna är stora och rymliga. Nästan alla vardagsrummen är kvadratiska 4,5 x 4,5 m och har fönster åt två eller tre håll (ett litet mot balkongen). Köken går att stänga mot vardagsrummet.

Nedan visas några av boendegruppens kommentarer om sina egna lägenheter. Övriga ca 66 lägenhetstyper går ej igenom inom detta projekt. De är av så olika karaktär och har för- och nackdelar av mycket olika typ. Inga speciella principer kan skönjas.

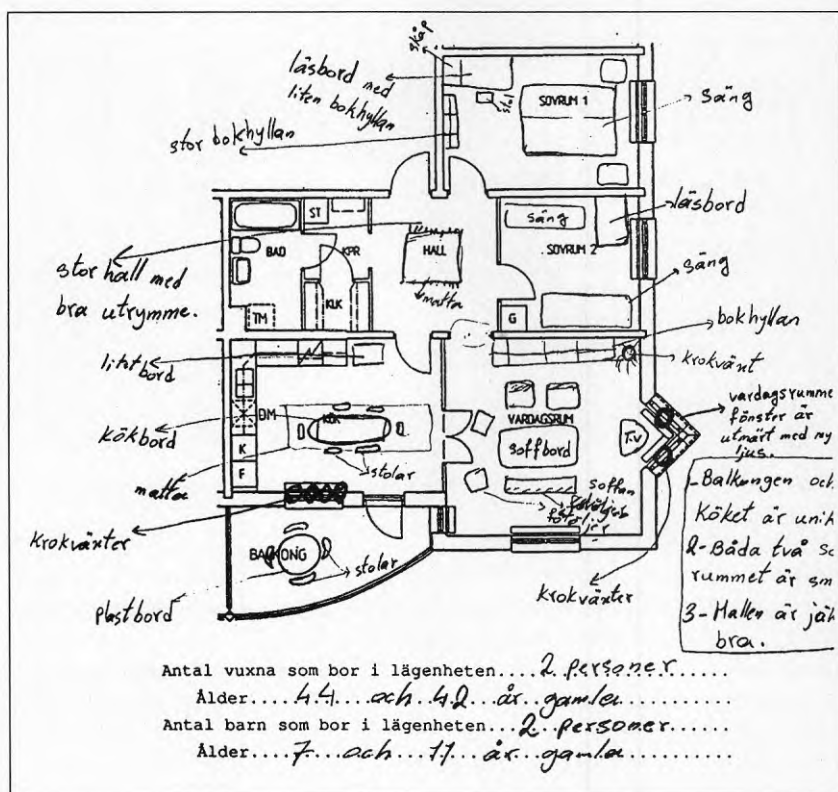

Bild 4:6 En av de vanligare planlösningarna i Klockarängen, 3 Rok och 86 kvm, placerad i ett punkthus och med den typiska rundade stora balkongen.

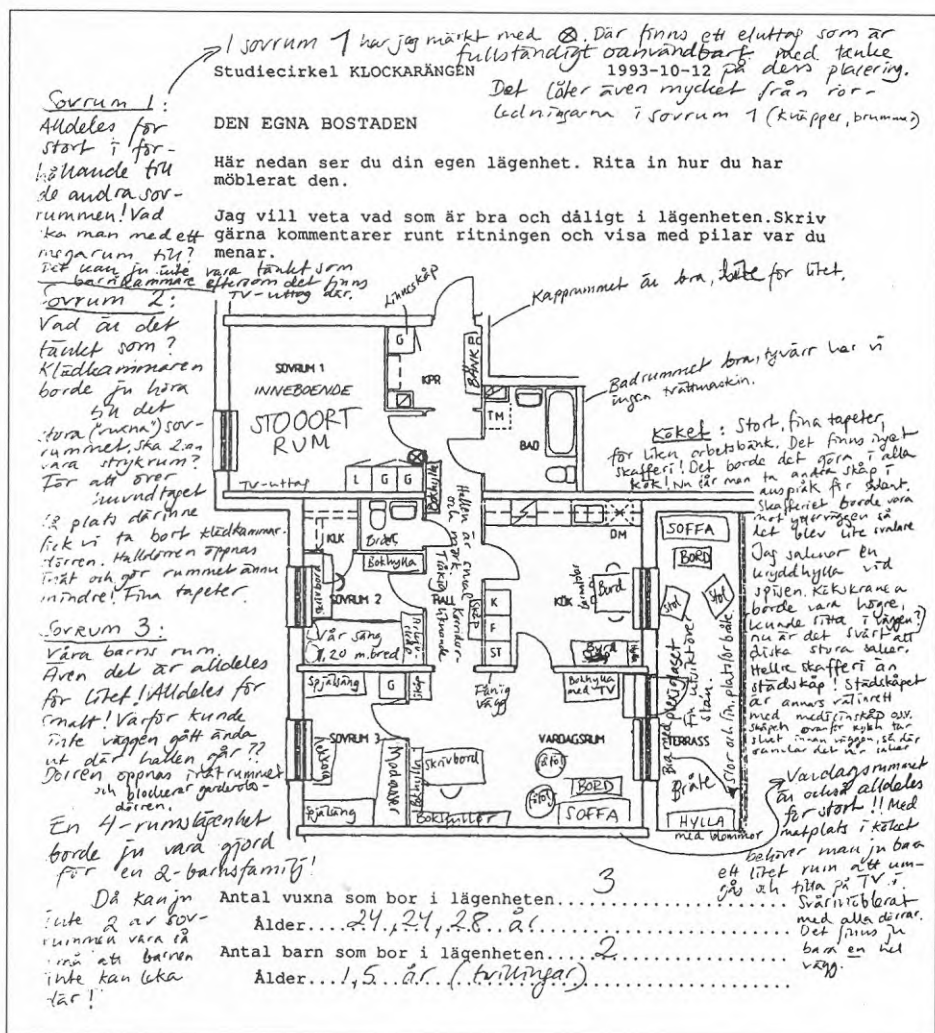

Bild 4:7 Denna lägenhet är ett exempel på de många olika lägenhetstyperna som det bara finns en eller två av i hela Klockarängen. Många av lösningarna i dessa lägenheter riskerar att bli mindre väl studerade. I denna lägenhet är sovrumsstorleken ett problem, vilket den boende också påpekar. Sovrum 1 är 8,6 kvm och sovrum 2 är endast 7,3 kvm. Lägenheten har 4 Rok och är 89kvm.

Skalan på samtliga visade lägenhetsplanlösningar är 1:75.

Här nedan ser du din egen lägenhet. Rita in hur du har möblerat den.

Jag vill veta vad som är bra och dåligt i lägenheten. Skriv gärna kommentarer runt ritningen och visa med pilar var du menar.

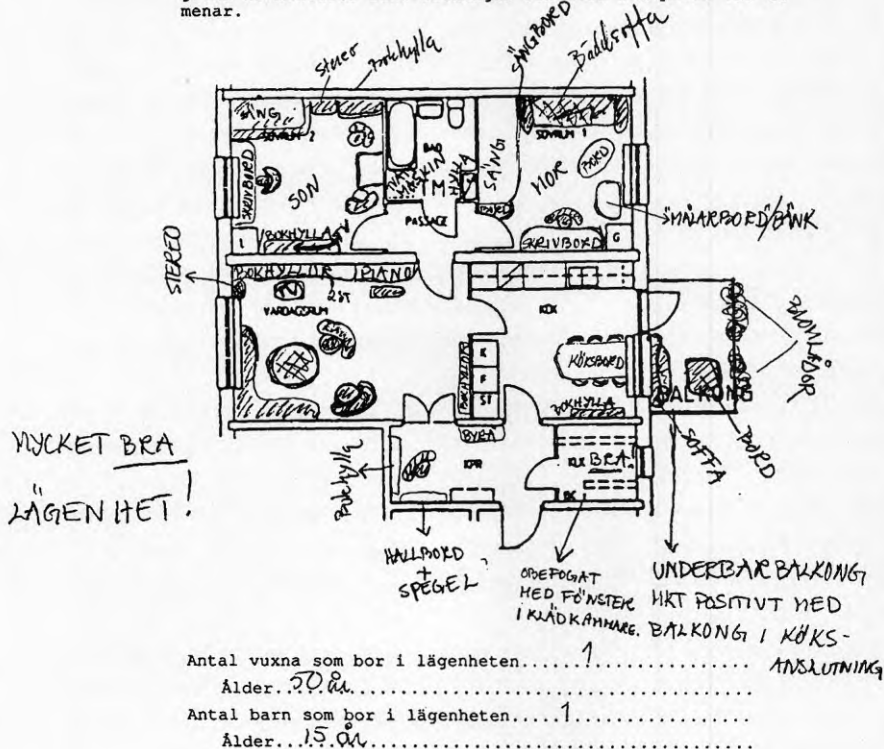

Bild 4:8 Denna lägenhet finns i tre snarlika exemplar. Den bebos av två personer och rummets storlek är väl tilltagen. Som synes anser cirkeldeltagaren att det är en bra lägenhet. Lägenheten har 3Rok och är 82 kvm.

4.4 Gåtur

Gåturmetoden beskrivs ingående i kapitel 3.4.4. Nedan redovisas resultatet av den gåtur som genomfördes i Klockarängen 1993-09-28 med boende, planerare, arkitekt, byggherre, byggare, förvaltare och fastighetsskötare som deltagare,

I studiecirkelgruppen var det ett par deltagare, kvinnor och invandrare, som inte uttalade sig under den gemensamma genomgången av gåturen, och deras synpunkter fick sedan fångas upp i den skriftliga dokumentationen. Vid flera tillfällen kom en spontan dialog igång mellan dem som ansvarar respektive ansvarat för området och de boende. Man diskuterade varför vissa saker såg ut och fungerade på ett visst sätt. Gåturen var uppskattad av deltagarna. I början var de flesta lite tveksamma, men vid genomgången, då fingrarna värmts upp lite och de olika synpunkterna kom fram och diskussionen tog fart blev deltagarna engagerade. Tjänstemännen, arkitekten och förvaltarrepresentanterna var klart entusiastiska. De insåg vilket enastående tillfälle till erfarenhetsåterföring de fått.

Fastighetsskötaren i Klockarängen kommenterade en vecka efter gåturen att han tyckte att de boende hade helt andra åsikter än han när det gällde Klockarängsparken och parkmarken mot Fyrisån. Han tycker de är dåligt skötta, fulla med tistlar och fula. De boende tycker att det är underbara områden. Han tyckte också att det var svårt att "tycka till" om det område han går och arbetar i varje dag. "Man är ju hemmablind och ser ingenting."

En aspekt som kom upp i diskussionen, men som egentligen inte är platsrelaterad i Klockarängen, är adresserna. Gatunamn och portnummer är fullständigt ologiskt utplacerade och detta gör det svårt att hitta i Klockarängen. Ett problem som uppkommer är, att den bilfria innergården får en viss trafik med taxibilar som kör runt, runt och letar efter en adress. De boende har också svårt att hjälpa förvirrade besökare tillrätta, eftersom man inte rationellt kan räkna ut hur adresserna är utplacerade.

Den lilla gåturen med endast planhandläggare från Stadsbyggnadskontoret 1993-10-20 redovisas inte separat. Det blir ett alltför omfattande material att tränga in i. Den stora skillnaden är liksom för metoden semantisk miljöbeskrivning att planerarna ser på området i stora drag, gärna diskuterar gestaltning och resonerar kring trafiksäkerhet, buller m.fl. frågor som ingår i planeringen. De har inte en aning om hur området upplevs av de boende, men uttrycker en nyfikenhet på detta. De efterlyste uttryckligen kontakt med de boende efter sin gåtur.

Gåturen redovisas i den form den dokumenterades i projektet, som en broschyr. Broschyren visade sig vara en enkel och snabb väg att sprida information om projektet och utfallet.

SAMMANFATTANDE SYNPUNKTER

Klockarängen som helhet

Bostadsområdet bedöms av de boende som ett lugnt och fint område. Exploateringen är hög, men planens uppläggning med en stor, lummig, bilfri innergård uppskattas av barnfamiljerna. Byggnaderna inramar hela gården och gör att miljön känns skyddad och trygg. Lekplatserna på gården är fina.

Kvartersgården

Kvartersgården upplevs av många som ett trevligt inslag på gården, men den delar upp gården i två delar, vilket inte alla gillar. Användningen av kvartersgården har ännu inte etablerats bland samtliga boende. Vegetationen ser lite tanig ut.

Klockarängsparken

Klockarängsparken som ligger alldeles intill bostadsområdet är mycket populär bland de boende, både växtligheten, lekanläggningarna och variationen i parken får höga betyg. Det man klagat på är att en bussgata måste passeras mellan parken och bostadsområdet. Man har dock en del synpunkter på skötseln av parken. Parken ligger

alldeles invid industriområdet och åkeriet närmast upplevs lite störande.

Trafiken

De två korsningarna mot Fyrisvallsgatan upplevs som mycket trafikfarliga. Vid Fyrisvallsgatan/Seminariegatan saknas övergångsställe och vid Fyrisvallsgatan/Prästgatan är allt fel. Dålig sikt, dålig belysning, farlig utfart och mycket trafik. Fyrisvallsgatan är starkt trafikerad med tung trafik till och från Librobäckens industriområde och de boende är mycket kritiska till hur man löst utfarten från Klockarängen med en extremt farlig korsning. Trafiken är också ett bullerproblem.

Entréer

Bostadsentréerna i Klockarängen är stora och rymliga, vilket ställt till ett oväntat problem. De boende tar med sig cykeln in i entrén och det ser stökigt ut. Cyklar dominerar även utanför entréerna. Troligen har man anlagt för lite cykelställ. Entréerna är generösa, ljusa och vackra. Källartrapporna på gården är branta och farliga för småbarn. De boende vill ha grindar. Trap

porna är för branta för att man ska kunna släpa ner sin cykel i källaren den vägen. Gårdsytan utanför Prästgatan 22 är inte välplanerad och många kritiserade den stora asfaltytan som känns kall och trist. Ett antal bodar avskärmar denna gårdsyta från resten av den stora gården, vilket kritiserades. Glastak över entréerna fick både ris och ros. Klimatet vid vissa entréer kommenterades som blåshål.

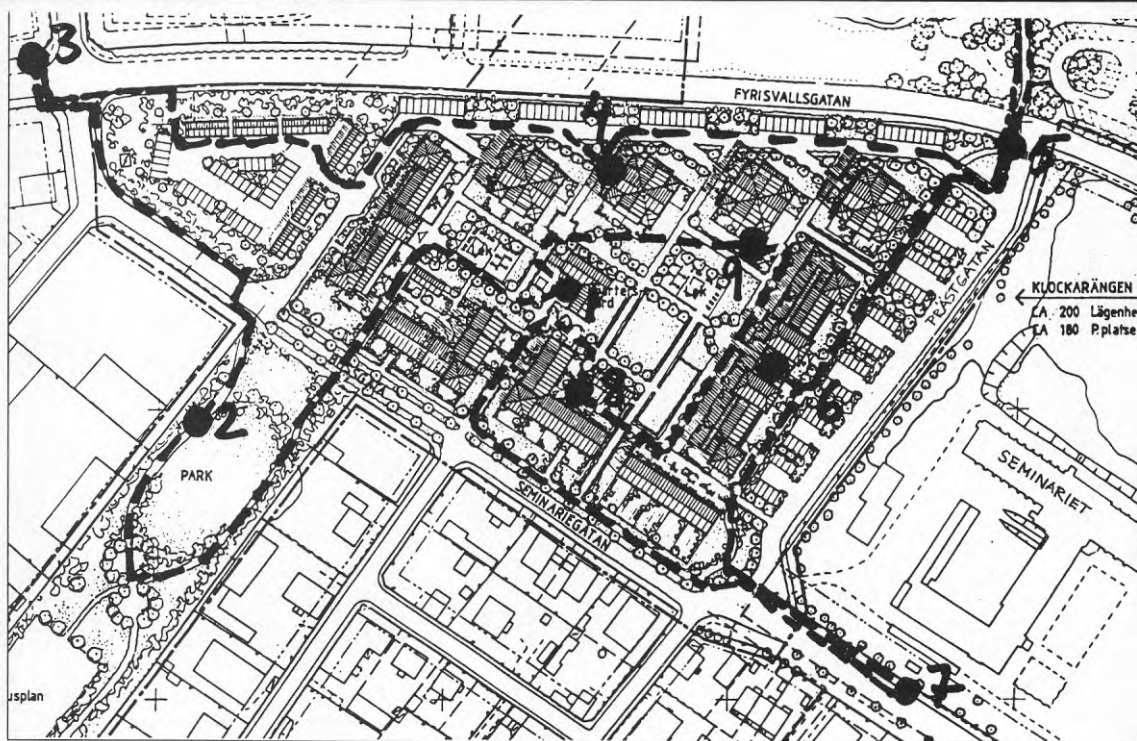
Byggnaderna

Husens utseende fick mest positiva kommentarer men även viss kritik. Främst var det uthusens utseende som ogillades. Portiken används inte så mycket, men ansågs vara ett trevligt inslag. Arkitekturen kommenterades bl. a. då flera nämnde att området såg tilltalande ut på avstånd.

Omgivningen

Industriområdets utseende kritiserades, det ser trist ut och trafik landskapet är kargt. Semiarier är ett omtyckt inslag, liksom Enhagens låga gamla bebyggelse. Stråket längs Fyrisån är ett populärt gång- och cykelstråk.

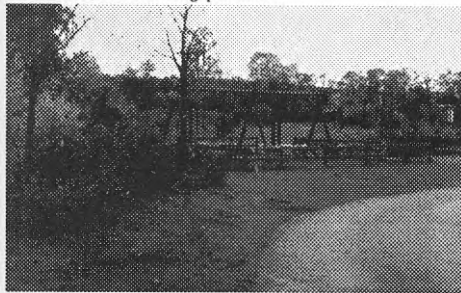
UTVARDERING I KLOCKARÄNGEN

Kartan visar Klockarängen. Den rutt som är inritad är densamma som deltagarna i gåturen den 28 september 1993 fick gå runt och skriva ned sina positiva och negativa synpunkter.

Plats 1. Kvartersgården som ligger mitt i området.
Plats 2. Klockarängsparken

POSITIVA SYNPUNKTER

Plats 1. Många tycker att det är ett fint hus, fin färg, trevlig form och en samlingsplats mitt i kvarteret som kan användas av de boende. Några påpekar bra planering, bra funktion och att det finns bastu. Kontor för gårdskarlar. Lekplatsen är omtyckt, nära till sittplats, bra utblick över gården. Platsen fungerar som ett litet torg. Bra med vegetation, behöver växa till sig. Mer liv i norra delen av området.

Plats 2. Parken är mycket populär många tycker att det är en fin stadsdelspark soligt på dagarna, trevlig miljö, många roliga lekredskap. Bra variation på liten yta, rymlig lekplats, kuperad mark, bärbuskar, fruktträd och blommor. Mysig sittlund, fotbollsplan, plats för olika aktiviteter. En lugn och vilsam plats. Duscharna suveräna, barnen gillar översvämning.

NEGATIVA SYNPUNKTER

Plats 1. Dålig information om kvartersgården den används inte av alla. Gården klyvs av kvartersgården den är enkelriktad mot norr. Askfat, papperskorgar, anslagstavla och trädgårdsmöbler önskas. Markbehandlingen i enklaste laget, vegetationen är för liten den borde kompletteras. Skymd sikt vid gångvägskorsning, risk med cyklister.

Plats 2. Flera påpekade att det är negativt att behöva korsa bussgatan för att komma till parken, den är trafikerad och vissa kör för fort. Åkeriet ligger för nära, järnvägen ligger nära, hål i staketet. Parken är för liten, det finns ingen skugga. Lekplatsen dåligt underhållen, orensade rabatter, veka och taniga träd. Brunnen till duschen är värdelös.

POSITIVA SYNPUNKTER

Plats 3. Kvarteret ger härifrån ett enuunt intryck, Klockarängen visar sig från en intressant vinkel (syns ej på bilden). Bra sikt vid övergångsstället. Gränsland mellan industri- och bostadsområde, industrin stör ej. Bra att industrihusen är låga. God kapacitet på Fyrisvallsgatan. "Jag går ofta där med min hund för att fortsätta promenera längs Fyrisån."

Plats 4. Fina trappuppgångar, välkomnande entré, fin husentré. Bra med lastak. Husen är fina. Handikapp-parkeringsplats nära entrén är bra. Bra ned cykelplatser nära ingången. Fint ned grönska.

Plats 5. Ett flertal anser att promenaden längs ån är underbar, ån är vacer liksom gångvägen, bra park. Parkeringen är inte helt asfalterad, fint ned grus och sand. Området ser revligt ut från korsningen. Goda ppen på äppelträdet. Vägen till naturen" och till gång- och cykel-tråket mot city. Orienteringstavlan är ra.

Plats 6. Flera tyckte att det var en fin ortal, trevlig och tilltalande ingång i varteret, ett tillskott. En bra genväg. otoligt inslag, trevligt med utsmycking. En portik som förbinder parke- ingsplatser och entrégator med ården. Kan upplevas som en intim ränd och bra kommunikationsmög- ighet. Bra höjd och bredd och väl elyst. Teglet fint.

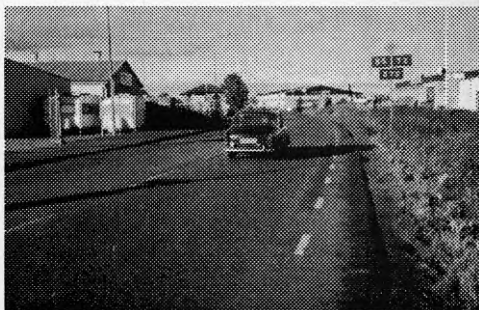
NEGATIVA SYNPUNKTER

Plats 3. Många tycker att kors- ningen är farlig, bullrig och hopp- lös. Tung och snabbgående trafik, dålig sikt, dåligt upplyst och svårt att korsa gatan. Övergångsställe saknas mot Seminariegatan. Fula hus, industri- och kontorslokaler, fult ställe inget positivt alls, otrev- ligt intryck. Ful transformator- byggnad.

Plats 4. Många klagar på cykel- mängden, för få cykelställ. Mycket trafik på Fyrisvallsgatan och parke- ringsytan, bullerproblem. Dålig avgränsning mellan uteplats och trafik. Entrén utsatt för nordanvind. Glastak dåligt skydd. Tråkig entré. Flera klagar på de branta källar- trapporna som saknar grind. Kodlå- set sitter för högt, barnen når ej.

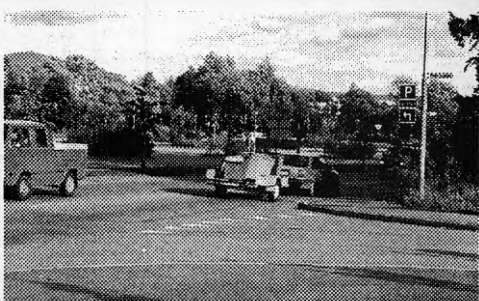
Plats 5. Samtliga deltagare konstaterare att korsningen är mycket farlig. Den strider mot alla regler, dålig sikt, backe, kurva och dåligt upplyst. Utfarten är farlig. Kors- ningen är starkt trafikerad. Bilarna och lastbilarna kör med hög hastig- het, det är bullrigt. Man blir orolig när barnen går över gatan. Det kommer att smälla här! Man skulle dra in trottoaren eller räta ut sträckan.

Plats 6. Möjligtvis motiverad gång pga husets längd. Jag har aldrig gått genom portalen själv. Tvättstugan kan endast nås utifrån, man ska ha ett ärende. Varför är porten så hög och rektangulär, hellre en bågform. Blåshål? Nog kunde plattor som markbeläggning upplevas bättre än asfalt. Insyn, balkong. Gäsparke- ring? Parkeringsrutorna är för smala.

Plats 3, Korsningen Fyrisvallsgatan-Seminariegatan.

Plats 4, Entré till punkthus Seminariegatan 17.

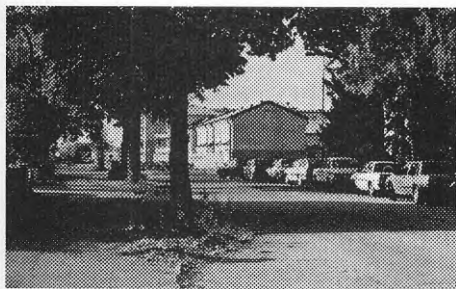

Plats 5, Korsningen Fyrisvallsgatan-Prästgatan.

Plats 6, Entréportal mellan gården och parkeringen.

UTVÄRDERING I KLOCKARÄNGEN

Plats 7, Klockarängen sett från Seminariegatan.

Plats 8, Entrén till Prästgatan 22 mot gården.

Plats 9, Gångvägen över den stora innergården.

OM KLOCKARÄNGEN

Klockarängen är ett nybyggt och nyinflyttat bostadsområde i Uppsala, i Luthagens kommun, med 215 lägenheter. Inflyttning har skett i etapper med början i juni 1990 fram till 1992. Området ligger i gränsen mellan Luthagens tätta innerstadsbebyggelse och industriområdet Librobäck. Närmaste grannar är det gamla Lärarinneseminariet, nu Lärarhögskola, och Fyrishovs stora bad- och idrottsanläggning. Detaljplanen för Klockarängen, Dp 76 D upprättades på Uppsalas Stadsbyggnadskontor 1987-1988 och planen vann laga kraft i november 1990.

Planförfattare: Stadsarkitekt Ingvar

POSITIVA SYNPUNKTER

Plats 7. De flesta tycker att gatan är mycket fin med lummiga träd som ger allékaraktär. Det är vackert här, vackra hus vid vägen. Gatan är ganska lugn. Bred trottoar bra, dubbla trottoarer. Bra med kantstensparkering. Fina gamla Seminariet! Skalan på Seminariet bör kännas igen i Klockarängen. Detta är vägen hem från stan.

Plats 8. Fina trädgårdar tack vare de som bor där. Entrén är genomgående. Asfalten fungerar som en landbandyplan, förråden används som bollplan. Förrådshusen inramar gården, lugn och skyddad minigård.

Plats 9. Många tyckte att gården och lekplatserna var mycket fina. Fin lekplats, bra för småbarnfamiljer. Grönt och luftigt, lummigt och fint. Gården är stor och generös, plats för lek, fester och vila. Kändes tryggt och skyddat. Gräsplanen fin att leka på. Tydliga gångstråk. Bra för rullskridskor. Stor öppen fin innergård, bra. Julgran i december, fint.

Blomster och planingenjör Owe Gustafsson. Arkitekt: Arosgruppen arkitekter AB. Byggherre: Skanska Mellansverige AB. Byggare: Skanska. Förvaltare: Skanska.

OM METODEN

En grupp bestående av boende, planerare, arkitekt, byggherre, byggare, förvaltare och fastighetsskötare, gick tillsammans runt i bostadsområdet och stannade på i förväg utvalda ställen och skrev individuellt ned synpunkter på varje plats, positiva och negativa. Utvärderingen avslutades med en gemensam samling då alla synpunkter gicks igenom och alla anteckningar samlades in för att kunna sammanstäl-

NEGATIVA SYNPUNKTER

Plats 7. Tyvärr smockfullt med parkerade bilar under dagtid. Staketet mot Seminariet är fult. Bygge på ena sidan, tillbyggnaden på Seminariet inte så fin. Dåligt att gå med barnvagn. Svårt att köra med cykel, trottoarkanter. Sniket med p-automater. Ful transformator. Fula gulbruna hus på andra sidan.

Plats 8. Många tyckte det var för mycket asfalt, gården kändes kall. Kaos med cyklar, cykelställ behövs. Uthusen fula, stora boden lutar, för många bodar. Inga växter ingenting, dåliga rabatter, gården är torftig här. Otillåten cykelparkering i entréerna. Tvillingvagn svår att få in i porten. Armeringsjärn som man snubblar på. Mörkt vid soprum.

Plats 9. Gården är för uppsplittrad. Växter har inte tagit sig. För mycket hårdgjorda ytor. Konstig ologisk gatunummering. För få papperskorgar och askfat på gården. För få trappsteg på rutschkanan. Har ni glömt gamlingarna? En slarvig altan skämmar området. Julgranen syns inte från andra gårdsdelen, idén var att de gruppboende skulle se granen.

las. Metoden kallas gåtur, denna gåtur genomfördes 1993-09-28 och 14 personer deltog.

OM BROSCHYREN

Detta är ett utdrag ur ett pågående byggforskningsprojekt. Det utförs av Suzanne de Laval, Wikforss Visualisering AB i Uppsala och samfinansieras av Byggforskningsrådet, Uppsalahem AB och Skanska Mellansverige AB och utförs i samarbete med Stadsbyggnadskontoret i Uppsala kommun.

Uppsala
KOMMUN

4.5. Stormöte

Till mötet i Klockarängen kom 5 cirkeldeltagare, 4 övriga boende och 5 inbjudna gäster som planerare, arkitekt, landskapsarkitekt, fastighetsskötare och förvaltare. Sammanlagt 14 personer.

Mötet inleddes med en liten genomgång av vad som är bra och dåligt i området respektive bostaden. Det blev en kort och bra sammanställning.

Klockarängen bra:

kvartersgården
fastighetsskötarna
området är fint
fina hus
bra för barnen
skyddad gård

Klockarängen dåligt:

bilar kör i området
saknar grindar
utfarterna farliga
vattensamlingar på gården
dåligt med gästparkering
för lite cykelställ
porttelefon sitter för högt
önskemål om papperskorgar, askfat, bord och soffor

Bostäderna dåligt:

Niagarafall från stora balkonger utan skärmtak
skärmtak saknas på vissa balkonger
konstiga eluttag
dålig beläggning på skåpluckor

Hyran diskuterades mycket. Hyresgästerna är oroliga över hög hyra, stor omflyttning och därmed turbulens i området. Hyran sätts efter bruksvärdesprincipen och Uppsalahems Rickomberga har varit utgångspunkt vid hyressättningen. Hyran sätts efter en tabell med poängbedömning och har gått upp 70% på tre år. Enligt uthyraren från Skanska är det lätt att hyra ut de flesta lägenheterna. Enligt de boende är det fler lediga lägenheter nu. Skanskas uthyrare motiverade med att man vill kolla nya hyresgäster för att ej få in oroshärdar. Den allmänna hänsynen blir sämre i ett turbulent område.

Värme och ventilation diskuterades. De boende förstår sig inte på ventilationssystemet. Man har individuell ventilation för varje lägenhet.

het. Detta beslutades då Skanska ursprungligen planerade att göra bostadsrätter av Klockarängen, sedan blev det hyreslägenheter och den individuella lösningen blev kvar. Eftersom många inte förstår hur systemet fungerar tycker de att det är ett dåligt system. Enligt fastighets-skötaren fungerar det bra och drar inte onödigt mycket energi. En begriplig informationsfolder angående ventilationen vore bra för de boende.

De farliga utfarterna framför allt vid Prästgatan diskuterades. Planerarna säger att detta var den enda lösningen som stod till buds. Korsningen Seminariegatan - Ringgatan är i gällande plan reserverad för planskild korsning pga järnvägen. Gatukontoret har vid förfrågan sagt nej till trafikljus mm. Hyresgästerna föreslog att Skanska sponsrar en trafikspegel. Gatorna är för dålig upplysta, vilket gör trafiken än farligare.

De boende som var med på mötet önskar glasinsamlingsbehållare och tycker det är synd att källsortering inte infördes från början.

Cykelställen är för få. Man planerade två ställ per lägenhet men det behövs fler. Parkeringsnormen 1,1 bil per lägenhet känns i underkant i Klockarängen. De boende undrade varför entréerna är så spatiösa. Tanken var att barnvagnar ska få plats i entréerna, dock ej skidor, pulkor och cyklar som ändå hamnar där. I "8:an" finns inte barnvagnsrum. Folk låser fast cyklarna i trappräcken vilket kan bli livsfarligt för den som går i trappan. Alla lägenheter är ritade för att enkelt kunna handikappanpassas.

Tvättstugorna diskuterades. Hyresgästföreningen får ta hand om de flesta frågor som kom upp, bl.a ordningsregler i tvättstugorna. Den allmänna meningen var, att man inte kan få tvätten torr under ett normalt tvättpass. Det finns tvättstugor som fungerar bra.

Mellanväggarna på balkongerna är dåliga och anses fula av de boende. Rutorna är dåligt nitade och trillar bort. De skallrar när det blåser. Enligt vissa boende känns huset lite som ett fuskbygge. Dörrar kärvar, pluggar i dörrlister har lossnat och slutfinishen är slarvig. Rördragningen (den synliga) är onödigt fult utformad på vissa ställen. Köken är stora och fina och uppskattas av de boende.

När det gäller växtligheten anser landskapsarkitekten att en anläggning bör ha tre år på nacken innan den bedöms.

Det går inte att haka upp portarna. Vid in- och utflyttning används dörrmattan till detta och skadas. Varför är porten låst dagtid? En fråga för hyresgästföreningen och förvaltaren att diskutera.

Det finns för få gästparkeringsplatser i Klockarängen. Fyrishovsgäster parkerar gärna i Klockarängen gratis eller mot avgift. Detta skapar problem för de boende.

KAP 5 RICKOMBERGA UTFALL

I kapitel 5 redovisas resultatet av de två studiecirkelar som genomfördes i Rickomberga. En studiecirkel med boende i Rickomberga och en studiecirkel med planhandläggare på Stadsbyggnadskontoret i Uppsala, SBK-cirkeln.

5.1 Mental karta

Hur vi använt metoden "mental karta" beskrivs i kap 3.4.1. Studiecirkeldeltagarna fick upprätta var sin mental karta över Rickomberga och ett urval av dessa visas nedan.

De mentala kartorna från Rickombergas boendecirkel och SBK-cirkeln har analyserats på samma sätt som Klockarängen, kap. 4, aspekter har listats och frekvenser noterats. Till vänster står angivet hur många som hade respektive aspekt med på sin karta.

MENTAL KARTA, BOENDECIRKEL RICKOMBERGA 1993-09-20

NEGATIVA ASPEKTER

- 2 trafik på Otto Myrbergs väg
- 1 barn på vägen
- 1 inget staket
- 1 ekande kvarterslokal
- 1 inga piskställningar

POSITIVA ASPEKTER

- 7 naturen, granar med småfåglar, ekar, sten i dagen, park
- 5 utsikt, slottet, vackra solnedgångar, öppet landskap
- 3 äppelträd, fruktträd
- 4 buskar, vinbärsbuskar, kastanjen, gröna ytor
- 3 busshållplats
- 2 köksfönster
- 2 brevlåda
- 2 joggare, löpare
- 2 grannar med många barn
- 2 Eriksbergsskolan
- 1 Rickombergaskolan
- 1 Tiundaskolan
- 1 Servus
- 1 kvarterslokalen
- 1 cykelrummet

- 1 tvättstugan
- 1 dagis finns
- 1 barn i rullstolar
- 1 uteplats
- 1 öppna ytor
- 1 bra väderstreck
- 1 bensinmack
- 1 lekplatser
- 1 svanslös katt
- 1 hare
- 1 nära till sta'n
- 1 balkong
- 1 vacker entré
- 1 soprum
- 1 folk trivs
- 1 väl genomtänkt område
- 1 min underbara ljusa stora och dyra lägenhet
- 1 social- o omsorgsförvaltnings administration
- 1 rektorsvillan
- 1 Myrberga barn- o ungdomshabilitering

RICKOMBERGA, MENTAL KARTA, SBK-CIRKELN 1993-11-03

NEGATIVA ASPEKTER

- 6 höga hus, hotande?
- 4 transformatorstation
- 3 parkering
- 1 Enköpingsvägen buller och barriär

POSITIVA ASPEKTER

- 6 skog, park, äventyr, lövskog
- 5 många träd, öppen park
- 4 utblick mot kulturlandskap
- 4 utsikt och kontakt med staden, domkyrkan
- 3 skola
- 2 gammalt trähus
- 2 småstadsområde med litet torg
- 2 området ligger på en kulle
- 2 väg ut i skogen
- 1 landsbygd som övergår i stad
- 1 privata gårdar
- 1 gammal mittbyggnad, historieaxel
- 1 hus i park
- 1 cyklar
- 1 balkonger

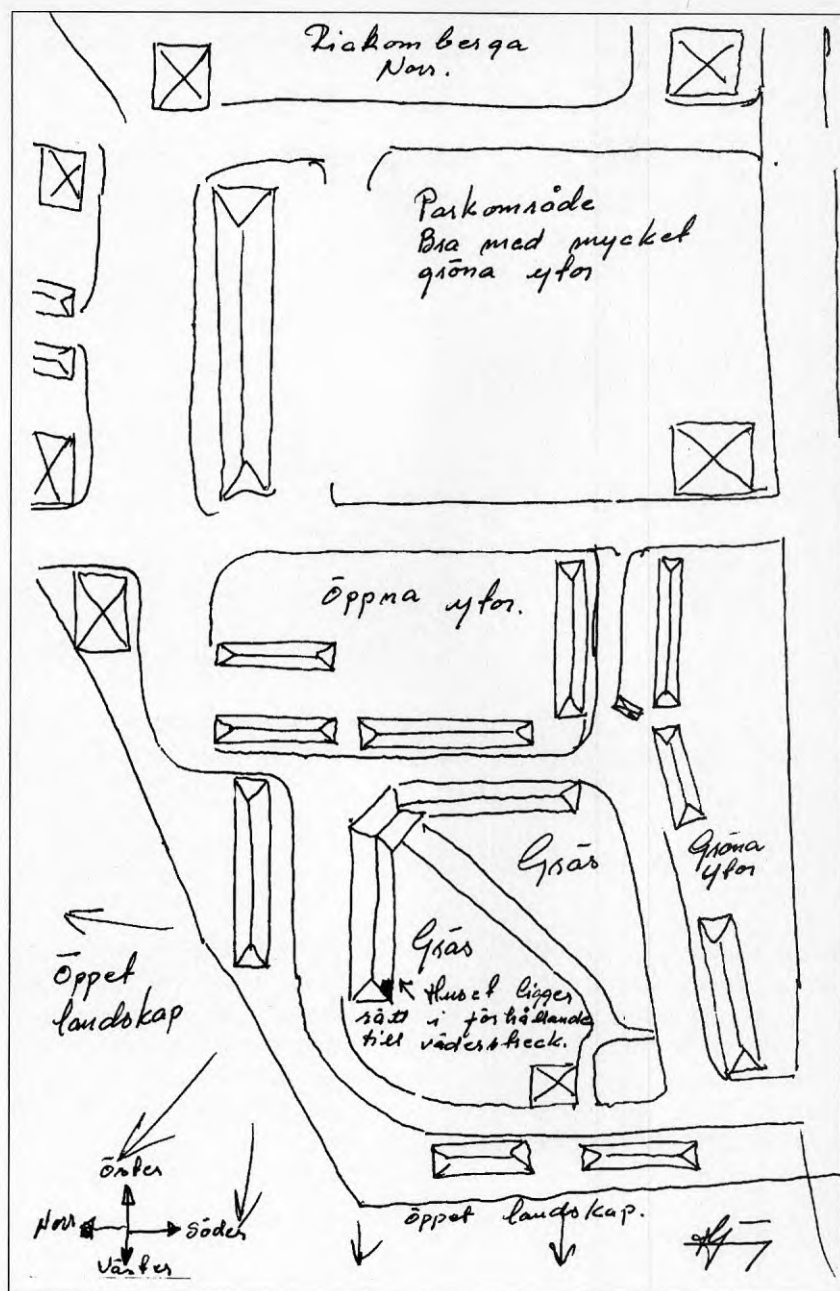

Bild 5:1 Denna mentala karta är exempel på en kartliknande skildring av bostadsmiljön. Endast det egna kvarteret tas upp. Utblickarna mot det öppna landskapet nämns. Väderstrecken är viktiga och cirkeldeltagaren visar hur bra den egna lägenheten ligger väderstrecksmässigt.

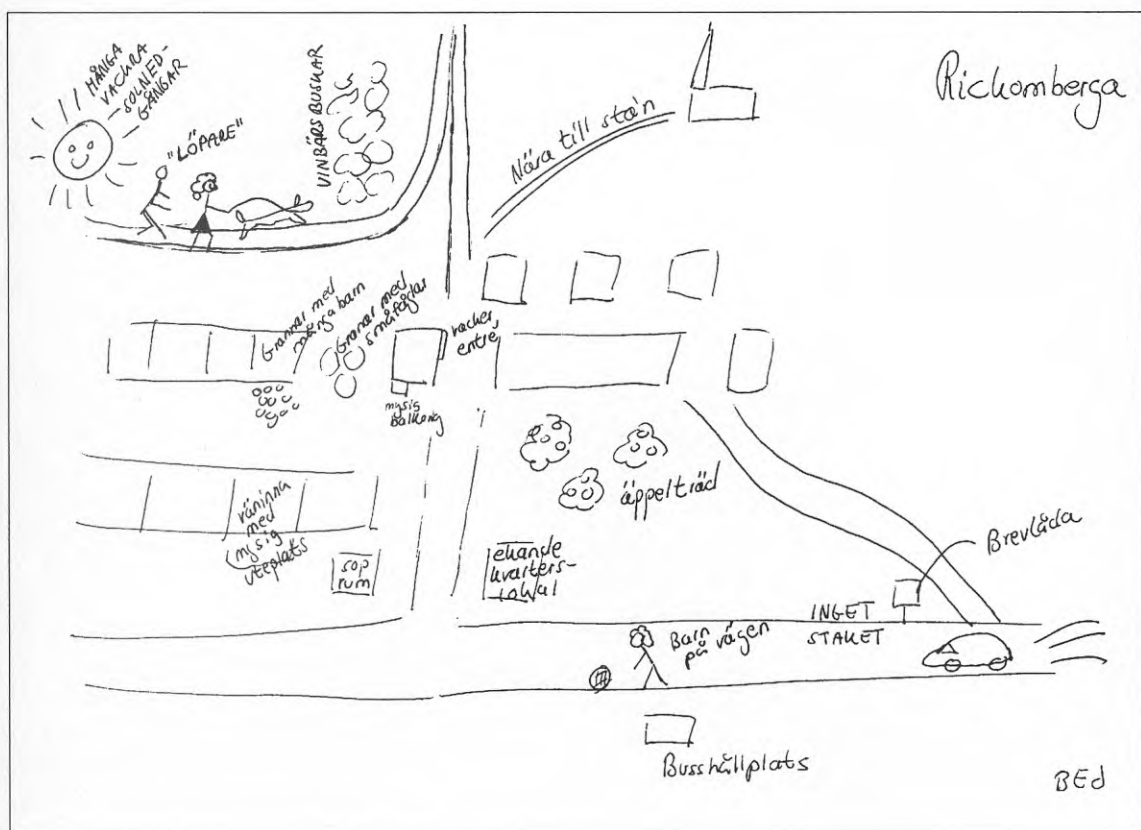

Bild 5:2 Denna mentala karta är centrerad kring den egna lägenheten, vad man kan se intill och vad som händer i närheten. Det är nära till stan. Växtligheten illustreras med äppelträd och vinbärsbuskar. Grannarna är tydligen betydelsefulla. Naturen intill med löpare och vackra solnedgångar visas med inlevelse. Kvarterslokalen har dålig akustik. Vägen med lekande barn, bilar, busshållplats och brevlåda skildras. Det saknas staket mot vägen.

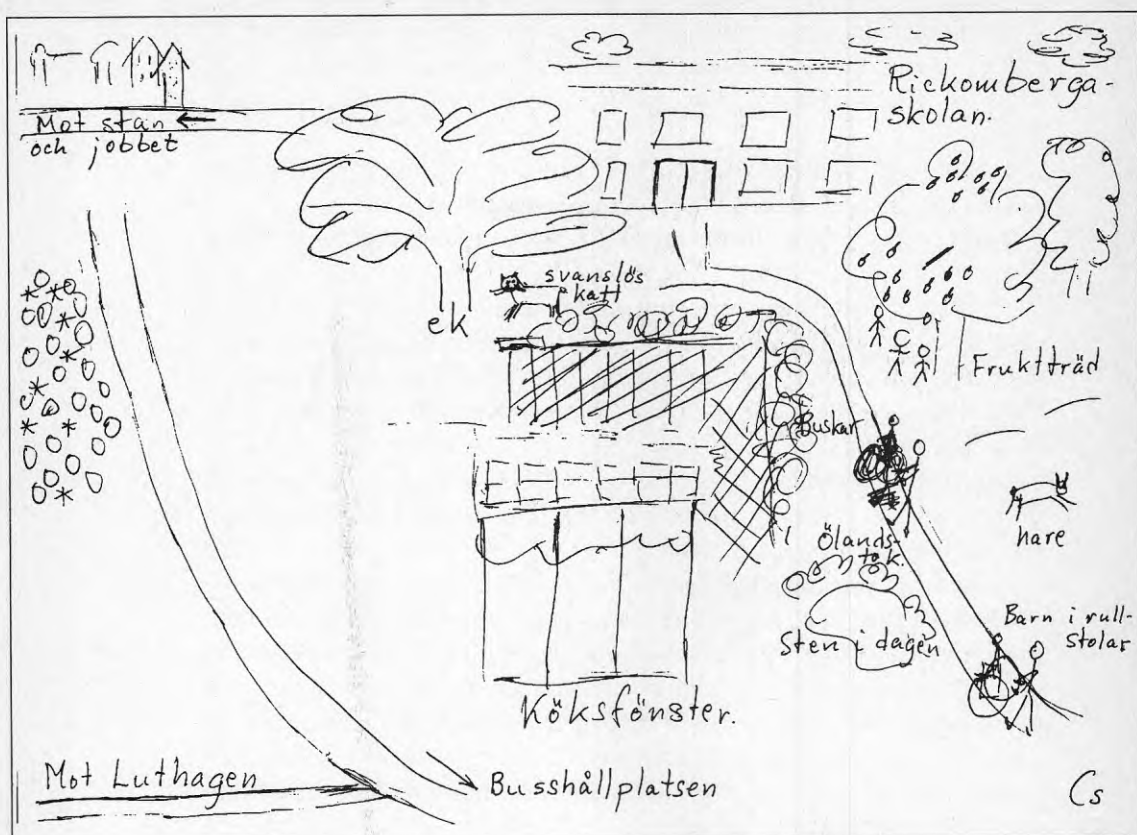

Bild 5:3 Denna mentala karta utgår från köksfönstret och allt som är viktigt visas från denna utgångspunkt. Vägarna som går mot stan och jobbet, mot Luthagen, till Rickombergaskolan och busshållplatsen. Naturen med träd, ek, fruktträd, buskar, ölandstok och sten i dagen. En svanslös katt och en hare skuttar omkring i området. I området finns ett par institutioner för handikappade barn och dessa skildras med två rullstolsekipage på denna bild. I bildens vänsterkant finns ett område inritat med kartsymbolen för skog. Troligen har man utsikt över stadssiluetten från köksfönstret, då stan är skildrad som en liten siluett där slottets form kan skönjas.

De mentala kartorna från Rickomberga var intressanta därför att de tydligt visade hur stort värde man sätter på närheten till skogen och ängarna. Vegetationen och naturen förekommer i samtliga mentala kartor.

Utsikten är en aspekt som många påpekar, utsikten mot staden, slottet, vackra solnedgångar och det öppna landskapet.

Trafiken och busshållplatsen på Otto Myrbergs väg nämns av några boende.

SBK-cirkelns deltagare nämner också naturen, vegetationen och utsikten. Otto Myrbergs väg uppfattar man inte som något problem, men man behandlar gestaltungsfrågor och flera pekar på frågeställningen om inte husen är för höga. Transformatorstationen som stör intrycket av området när man kommer från staden har flera nämnt

Skillnaderna mellan de boendes och SBK-cirkelns mentala kartor är främst, att de boendes kartor är fyllda med detaljer som de boende fäst sig vid eller retar sig på.

Planerarna på SBK gör mer generella beskrivningar av bostadsområdet. Man försöker beskriva de stora drag som området innehåller, principer och bakgrundsidéer för hela områdets form. De boende håller sig i de flesta fall kring sin egen husgrupp och känner egentligen inte till hur hela området är utformat. När det gäller ritmanéret är tendensen likadan som i Klockarängen. De boendes kartor är inte lika drivna, men de uttrycker ändå tydligt vad var och en tycker är viktigt i sitt bostadsområde.

Aspekter som inte kom fram i de mentala kartorna, men som senare tagits upp då andra utvärderingsmetoder testats:

trygghet	
grannars beteende	
portkod	
portik	
trottoar	
belysning	
klimat	
ljushet	
husnumrering	
sittplatser, bänkar	
gestaltning (saknas bland de boende)	
skala	- " -
husens utseende	- " -
gamla hus i området	- " -

När det gäller områdets gestaltning, skala och husens utseende

saknas det konsekvent hos boendegrupperna men tas lika konsekvent upp av planerarna på SBK.

5.2 Semantisk miljöbeskrivning

Metoden semantisk miljöbeskrivning, SMB, hur den fungerar och hur vi tillämpat den redovisas i kap 3.4.2. Först fick samtliga fylla i ett formulär. Då formulären var ifyllda hade vi en gemensam genomgång av samtliga ordpar på samma sätt som i Klockarängscirkeln.

Nedan redovisas vad som antecknats vid genomgången, först vad boendecirkelns deltagare i Rickomberga sade, därefter redovisas en kommentar som speglar SBK-cirkelns deltagares svar. Texten är baserad på genomgången av de ifyllda formulären och deras valmöjligheter lie - mycket. Ordvalet avviker därför ibland från normalt språkbruk.

vanlig/ovanlig Samtliga deltagare ansåg området vara ovanligt. De flesta valde ganska ovanligt, några valde lite och en valde mycket. Mycket rymd och vegetation sparad. Trädgrenarna slår mot fönstret, bärbuskar. Ovanligt vackert och trivsamt. Nära stan och ändå på landet med bönder. Man kan vada i säden och se rådjur och fasaner. Det känns som om det vore kor som gick och betade utanför och det är ovanligt. Det är så öppet, lantlig del i stadskärnan. Man har sparad park och ej exploaterat hela ytan.

Kommentar: Nästan alla anser området ovanligt. De boende pekar på den stadsnära lantligheten. SBK-gruppen talade mer om gestaltningen med höga och låga hus. Frågeställningen verkade relevant för båda grupperna.

komplex/enkel De flesta tyckte att området var både och. Någon ansåg det ganska komplext och ett par att det var lite enkelt, en ansåg det mycket enkelt. Bebyggelsen är blandad och därmed komplex. Området är överskådligt och greppbart - enkelt. Det är inte plottrigt, utan sammanhållet. Man har tillvaratagit det som finns. Stora ytor, varierande balkonger. Fasaderna är omväxlande utskjutande och indragna.

Kommentar: Både boende och SBK kunde väl formulera sina ställningstaganden. SBK-gruppen talade något mer om planens uppbyggnad, men de boende uppfattade ändå planens intentioner.

ljus/mörk Majoriteten tyckte att området är mycket ljust, några att det var ganska eller lite ljust. Ljusheten gäller både området och lägenheterna. Vissa radhustomter är mörka. Man tänker på parken och på rymden mellan husen. Det lyser på fasaderna soliga dagar. Husen ser

ut som ljusa utropstecken. Området ligger på en höjd och det bidrar till det ljusa intrycket. Husen fångar ljuset och det ser ännu varmare ut. Få hus skuggar de andra husen. Ljus färg på husen. Det öppna landskapet gör området ännu ljusare. Utsikt från balkongen.

Kommentar: Området är ljust. De boende talade närmast lyriskt om ljusheten med många aspekter. Planerarna analyserade lite mer.

modern/traditionell Nästan samtliga anser området mycket, ganska eller lite modernt. En tar inte ställning. Det är modernt med traditionalism och det gör detta modernt. Det är spatiöst och modernt. Det traditionella ger karaktär åt området. Lägenheterna är moderna. Trapphallen är rymlig och modern.

Kommentar: Även SBK-gruppen lutade åt modernt, men höll sig mera till planens gestaltning i diskussionen.

stojig/lugn De flesta anser området mycket, ganska eller lite lugnt, en har kryssat 0. Det är lite nattrafik och lugna kvällar, ingen genomfart. Det finns inga kiosker i området. Lägenheterna har treglasfönster och det är väl ljudisolerat.

Kommentar: De boendes erfarenhetsmässiga intyg att området är lugnt och tyst kompletteras med planerarnas planforms-, arkitektur- och gestaltningsdiskussion som också lutar åt lugnt.

liten/stor De flesta svarade både och, några att området är lite eller ganska litet, en att det är lite stort. Det är många boende men området är litet, det ger inte underlag för någon affär. Det är ingen stor miljö. Det är ett svårt ordpar, svårt att associera. Låghusen är avskärmade från övrig bebyggelse som ett litet "Bullerbyn".

Kommentar: Svårt ordpar, området är både litet och stort. Dock var analysen intressant. Man försökte komma åt varför och fick väl fram områdets lite motsägelsefulla karaktär.

generell/speciell Samtliga anser området speciellt, mycket, ganska eller litet. En del nybyggda områden är så lika. Det här liknar inget annat. Lägenheterna är som i "Allt i hemmet". Folksäger "ÅRickomberga, där skulle jag vilja bo, men det är väl dyrt."

Kommentar: Området är speciellt. De boende håller sig kring lägenheten, SBK pratar mer om planen och hustyper.

öppen/sluten De flesta anser området öppet, lite, ganska eller mycket. Två har kryssat 0. Anser både och, avgränsat men inte slutet. Området ligger öppet åt alla håll. Om man ska fly kan man sticka åt vilket håll som helst. Vår gård bildar en fyrkant på norra sidan, det

känns som mitt - gårdskänsla. Området är slutet med åkrar runt omkring. Hade det varit på medeltiden hade man kunnat bygga en borg på kullen. På forntiden var det vatten nedanför kullen. Folk har bott här länge. Det finns gamla forngravar uppe i skogen.

Kommentar: Ett intresseväckande ordpar. Området är öppet men med slutna inslag. De boende var verkligt avancerade i sin diskussion, medan SBK-gruppen fortsatte sin gestaltungsanalys likt tidigare ordpar, hur gårdar sluter sig och hur området sluter sig.

färdig/ofärdig Området är lite ofärdigt med tanke på obefintlig trottoar och busshållplats. De som bott här medan byggena pågick tycker att området nu är färdigt, mycket eller ganska färdigt.

Kommentar: De boende ser mer praktiskt på frågan, trottoaren saknas. Planerarna diskuterar vad som gör att ett område blir inbott, att det har egen karaktär.

rymlig/trång Samtliga tycker området är rymligt. De flesta att det är ganska rymligt. Rymligheten ligger i den här naturen, naturen räcker till alla. "Trängsel i Rickomberga är fyra personer på busshållplatsen!"

Kommentar: Ordparet var oproblematiskt, området är rymligt. Man kunde uttrycka rymligheten på ett bra sätt i båda grupperna. Planerarna analyserar som vanligt gestaltningen.

vänlig/ovänlig Majoriteten anser området mycket vänligt. En tycker det är ganska vänligt och en har kryssat 0. Det är ett människovänligt område, ingen öken. Alla trivs bra, alla hejar på varandra. Många flyttar, men de flesta bor kvar. De som flyttar gör det pga hyran. Smärre konflikter kring skötsel av kvartersgård och användande av tvättstugan drar ned.

Kommentar: Vänligheten överväger. Vegetationen har stor betydelse med generöst tilltagna gemensamma ytor. Kontakten med landsbygden är vänlig. Vägen, hushöjden och transformatorstationen drar ned vänligheten enligt SBK-gruppen.

stadsmässig/lantlig De flesta anser området lantligt, lite eller ganska. Några har kryssat 0 och tycker både och. Det är en lantlig stadsdel. Naturen är lantlig och husen stadsaktiga. Att man saknar affärer gör det lantligt.

Kommentar: De boende tycker det är lantligt och planerarna drar fram de stadsmässiga dragen.

offentlig/privat De flesta anser området lite eller ganska privat, ett par anser det ganska offentligt och några har kryssat 0. Området känns

inte öppet för vem som helst. Det finns ingen affär. Man har lite koll på vem som rör sig det är ingen genomfart, men det är ändå öppet. Landstingets skyltar gör att det känns mer privat. Man kan inte bo helt privat i ett hyreshus. "I början var det irriterande, ungarna i kvarteret satt på vår altan och gick in i vardagsrummet."

Kommentar: Engagerande fråga för de boende - mer neutralt för planerarna. Punkthusen offentliga, småhusen mer privata.

trygg/otrygg Samtliga anser området mycket eller ganska tryggt. De första månaderna vi bodde här kändes det inte tryggt då en blivande fängelsekund bodde här. När han försvann blev det lugnt. I ett hus bor en narkotikalangare. Den mörka sträckan längs Otto Myrbergs väg vid skogen känns otäck på kvällen. Ett tag stod portarna öppna på nätterna det var otryggt. En viss skadegörelse sker emellanåt på bilar och cyklar stjäls.

Kommentar: Tryggt men med orosmoment för de boende, tryggt men trafikfrågor oroar planerarna. Samtliga tog ställning i frågan, ingen skrev 0.

maskulin/feminin Endast två i boendegruppen tog ställning i denna fråga. De två, som båda valt feminin bodde båda lustigt nog i södra delen med höga punkthus. Deras argument var: Husen är stora men nätta, inte grova, lite eleganta. Entrén famnar en som en mor. Konstverken och färgerna känns feminina. De små gångvägarna som följer terrängen känns feminina.

Kommentar: Kontroversiellt ordpar. Många ville inte diskutera frågan, men de som tog ställning hade bra motiveringar. Kraft och styrka, stora träd, stora byggnader gammal fin park känns maskulint. Ljust, vänligt och lugnt, lövskogen och vägens lilla kurva in i området känns kvinnligt enligt de två som svarade i SBK-gruppen.

varierad/monoton Nästan hela boendegruppen ansåg området mycket, ganska eller lite varierat, en skrev 0 och ansåg att området inte var monotont och inte för varierat utan välavvägt. Övriga ansåg området mycket varierat i jämförelse med andra områden. Flera olika sorters bebyggelse i samma område.

Kommentar: Planerarna tyckte att de enskilda husgrupperna var lite monotona trots att området var varierat.

enhetligt/kaotiskt Här var båda grupperna eniga om att området var mycket, ganska eller lite enhetligt. Kaotiskt tyckte man inte var något bra ord. Några ansåg det lite enhetligt pga alla de olika byggnadstyperna inklusive de gamla husen. Södra delen är enhetlig och norra

delen är enhetlig var för sig.

Kommentar: Ingen boende tyckte kaotiskt var rätt ord. Planerarna gillade inte ordparet.

exklusivt/folkligt Här delade sig synpunkterna. En ansåg det mycket exklusivt och några lite exklusivt, hyresrätt ritad på ett exklusivt sätt. Lägena är exklusiva. Fyra har svarat 0 och en anser det ganska folkligt. Rymligheten är exklusiv.

Kommentar: Här var båda grupperna lika oeniga i sina bedömningar.

			3	2	1	0	1	2	3	
			mycket	-	lite	-	lite	-	mycket	
vanlig								2	7	1
komplex				1	1	5	2			1
ljus	7	2	1							
modern	3	2	4	1						
stojig					1	1	3	5		
liten			1	2	6	1				
generell							3	5	2	
öppen	1	4	2	2			1			
färdig	2	3			2	3				
rymlig	3	6	1							
vänlig	7	1			1					
stadsmässig					3	4	3			
offentlig		2			3	3	2			
trygg	4	6								
maskulin						7	3			
varierad	3	5	1	1						
enhetligt	3	4	3							
exklusivt	1		3	4	1	1				

Bild 5:4 Tabellen visar utfallet i boendestudie-cirkeln, semantisk miljöbeskrivning, område Rickomberga.

			3	2	1	0	1	2	3	
			mycket	-	lite	-	lite	-	mycket	
vanlig					1	2	3	1		
komplex				1	2	2	2			
ljus			3	4						
modern				1	3	2	1			
stojig						3	3	1		
liten						4	3			
generell					1	1	5			
öppen	1	1	3	1	1					
färdig		2	3	1	1					
rymlig		2	4	1						
vänlig		2	4	1						
stadsmässig					1	6				
offentlig				3	2	2				
trygg					7					
maskulin					1	5	1			
varierad		2	2	1	2					
enhetligt				3	4					
exklusivt				3	2	2				

Bild 5:5 Tabellen visar utfallet i SBK-cirkeln, semantisk miljöbeskrivning, område Klockarängen.

5.3. Diskussion kring bostadens planlösning

Deltagarna i boendestudiecirkeln fick vid ett studiecirkeltillfälle rita in sin egen möblering i den egna lägenheten och skriva ner vad som var bra och dåligt med denna. Detta moment beskrivs i kap 3.4.3. Lägenhetsplanlösningarna gicks inte igenom i SBK-studiecirkeln, bl.a. på grund av att det är ganska många lägenhetstyper i Rickomberga. Projektet syftade till bostadsområdesutvärdering och inte till bostadsutvärdering. Av dessa skäl innehåller detta avsnitt ingen jämförelse mellan de två studiecirkelnarna.

Rickomberga består förvaltningsmässigt av två bostadsområden Rickomberga Södra som ägs och förvaltas av SIAB och Rickomberga Norra som ägs och förvaltas av Uppsalahem AB.

Lägenhetsfördelningen i Rickomberga är följande:

Rickomberga norra, UPPSALAHÉM

	areor	antal	procent
2 Rok	59 - 68 kvm	40	40
3 Rok	79 - 85 kvm	24	22
4 Rok	92 - 102 kvm	28	28
5 Rok	109 kvm etage	10	10

Summa 102

Lägenheterna har ca 9 grundtyper som spegelvänds och varieras i rumsantal så att det finns ca 21 olika lägenhetstyper.

De vanligaste lägenheterna:

	areor	antal	rekommenderad storlek
2 Rok	68 kvm	17st	60 - 65 kvm
3 Rok	81 kvm	13st	75 - 85 kvm
4 Rok	93 kvm	13st	95 - 105 kvm

De vanligaste lägenheterna har en god ytekonomi vid en bedömning efter Lidmar & Björklunds kriterier med rekommenderad lägenhetsstorlek. 2:orna är kanske lite stora.

Planlösningarna i den vanligaste 2:an och 3:an har öppet samband mellan kök och vardagsrum. De är inte möjliga att avskärma från varandra på ett enkelt sätt. Vardagsrummet är 19,25 kvm och utgör inte genomgångsrum, men övergången till köket minskar dess reella yta. Lägenheterna har fönster åt tre håll. Hallarna är inte möbleringsbara, men det går att ställa en stol eller en liten förvaringsmöbel där. Sovrummen går att möblera på mer än ett sätt.

Här nedan ser du din egen lägenhet. Rita in hur du har möblerat den.

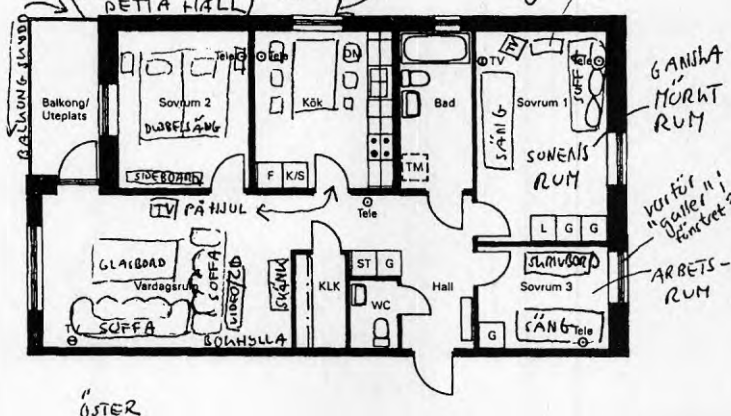
Dåligt: = synd att inte belysningssyke (från belysning)
kostar på det själva.

UNDERBAR
LIGHT AT
PETTA HALL

Gärna större
fönster)

(Gärna finter)

1. HÄRLIGT ATT
2. Skriv SJÄLV
var du FÄTT
VÄLVA
TAPETEN.
GOLV

Antal vuxna som bor i lägenheten... 1
Alder... 45
Antal barn som bor i lägenheten... 1
Alder... 1

Skalan på samtliga lägenheter är 1:75.

Här nedan ser du din egen lägenhet. Rita in hur du har möblerat den.

Jag vill veta vad som är bra och dåligt i lägenheten. Skriv gärna kommentarer runt ritningen och visa med pilar var du menar.

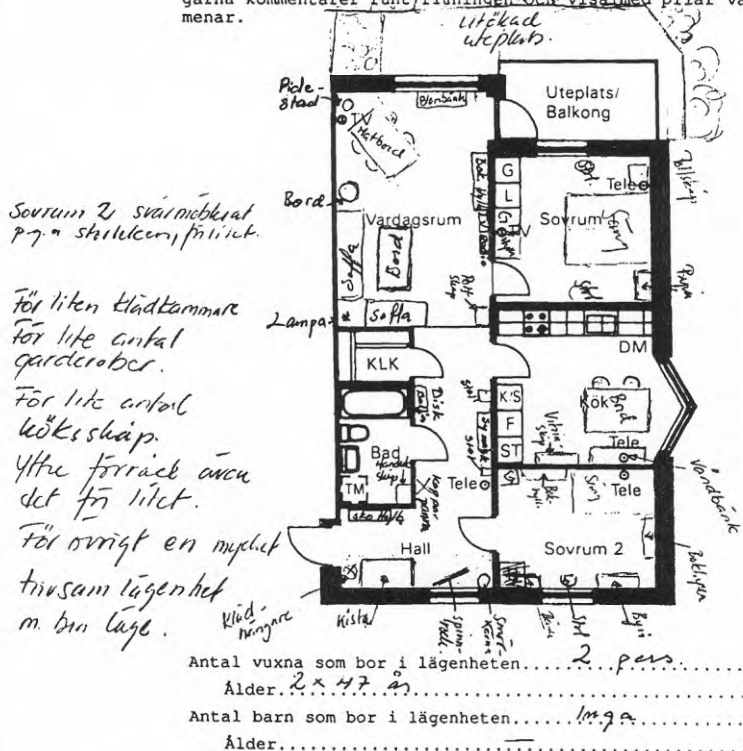
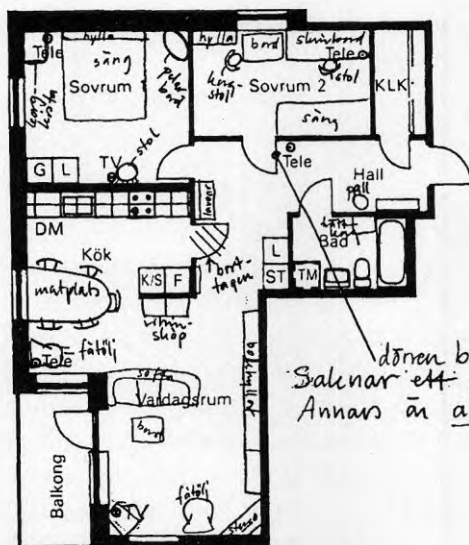

Bild 5:7 Denna lägenhet finns bara i fyra exemplar och ligger i loftgångshuset i Rickombergas norra del. Den har en god ytekonomi och det minsta sovrummet är 10 kvm. Lägenheten har 3 Rok och är 82 kvm.

Här nedan ser du din egen lägenhet. Rita in hur du har möblerat den.

Jag vill veta vad som är bra och dåligt i lägenheten. Skriv gärna kommentarer runt ritningen och visa med pilar var du menar.

dörren borde gå inåt.
Så lenar ett slafteri.
Annars är allt toppen.

Antal vuxna som bor i lägenheten... 1
 Ålder... 37 år
 Antal barn som bor i lägenheten... 1
 Ålder... 5 år

Bild 5:8 Denna lägenhetstyp är vanlig i punkthusen i Rickombergas norra del, 3 Rok 79 kvm. Lägenheten har god ytekonomi och minsta sovrummet är ca 10kvm. Många lägenheter i denna del av Rickomberga har denna öppna planlösning där det inte går att stänga till mellan kök och vardagsrum.

Rickomberga södra, SIAB

	areor	antal	procent	rek. storlek
1,5 Rok	62 - 71 kvm	25	23	50 - 55 kvm
2 Rok	71 kvm	25	23	60 - 65 kvm
3 Rok	90 kvm	23	21	75 - 85 kvm
3,5 Rok	99 - 106 kvm	28	25	85 - 95 kvm
4 Rok	116 kvm etage	5	4	95 - 105 kvm
Grupp lgh		(5)	4	

Summa 106

Lägenheterna ligger i fem likadana punkthus och har fyra grundtyper som spegelvänds och varieras i rumsantal så att det blir 14 lägenhetstyper totalt. Samtliga lägenheter är avsevärt större än vad Lidmar & Björklund rekommenderar för god yteffektivitet. Lägenheterna är stora, men har få rum. På den yta som 3Rok-lägenheten upptar skulle det gå att få in 3,5 Rok med en annan planlösning. Rummen är stora och ljusa över lag. Många lägenheter har fönster åt fyra håll vilket är ovanligt. Vardagsrummen är stora och går att stänga med dörrar. Köken är stora och ljusa och går att stänga både mot hall och vardagsrum. De normala sovrummen är rymliga och går att möblera på mer än ett sätt, halvrummen är små och har endast en bra sängplaceringsmöjlighet. Hallar och entréutrymmen är mycket spatiösa och lägenheternas överyta finns här. Tyvärr har dessa stora hallar många dörrar och är inte möbleringsbara, en stol eller en liten byrå går att ställa in. Den strålande utsikten över Uppsala och landskapet uppskattas av de boende. Balkongerna är stora och väl användbara.

Enligt de boende är det mycket bra ljudisolering mellan lägenheterna, vilket är en stor fördel.

5.4 Gåtur

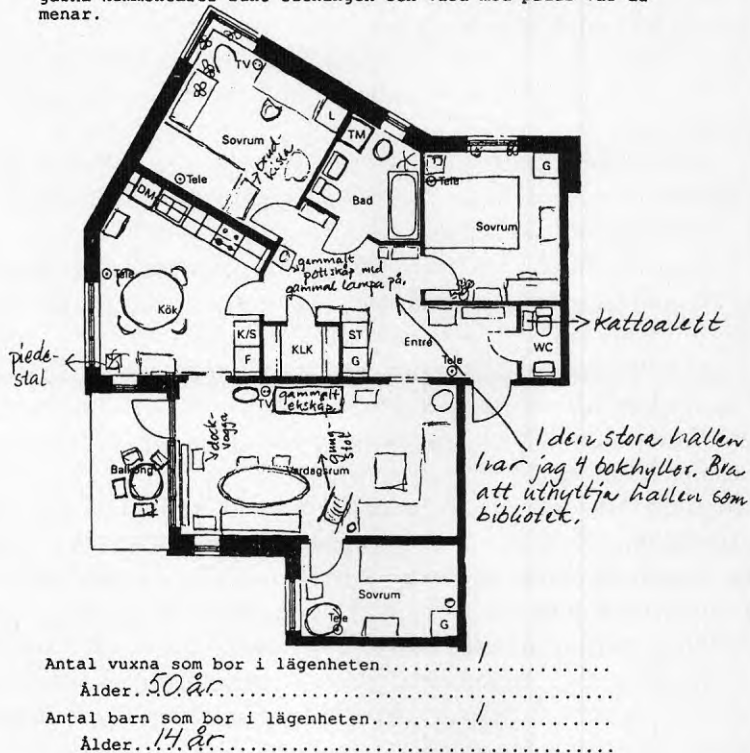
Gåturmetoden beskrivs ingående i kapitel 3.4.4. Nedan redovisas resultatet av den gåtur som genomfördes i Rickomberga 1993-09-27 med boende, planerare, arkitekt, byggherre, byggare, förvaltare och fastighetsskötare som deltagare.

Rickombergaborna hade inte promenerat runt i hela sitt område fast de flesta bott där i ca 2 år! De tyckte att det var mycket intressant att se hela sitt område. SIAB äger södra delen och Uppsalahem den norra delen och detta kan vara en delförklaring till att man inte spontant sökt sig till det andra området. Kvarterslokalen som vi satt i diskuterades och "södra gruppen" kände ej till den. Den hör till norra området och

DEN EGNA BOSTADEN

Här nedan ser du din egen lägenhet. Rita in hur du har möblerat den.

Jag vill veta vad som är bra och dåligt i lägenheten. Skriv gärna kommentarer runt ritningen och visa med pilar var du menar.

Antal vuxna som bor i lägenheten.....1
 Ålder...50 år.....
 Antal barn som bor i lägenheten.....1
 Ålder...14 år.....

Bild 5:9 Detta är en av de allra vanligaste lägenheterna i Rickombergas södra del. Den finns spegelvänd och med tre eller fyra rum och kök. Denna lägenhet har 4 Rok och är 99 kvm. Två personer bor rymligt i lägenheten. Det lilla sovrummet är endast 7,5 kvm.

betalas via bostadshyran av dessa.

Arkitekturen i Rickomberga diskuterades och berömdes mycket av de boende. De hade sett att husen i den norra delen var anpassade till det gamla huset i stil och detaljer. Södra delens hus berömdes också vad gäller arkitekturen. Höghusens höjd som upplevdes vid punkt 7, se sid 96, hade man inte tidigare upplevt bland de "norrboende".

Den mörka skogen "Otto Myrbergs tomt" upplevdes som ett ställe med överfallsrisk av flera kvinnor. En man tyckte den var mörk och spännande.

Den obefintliga trottoaren på Otto Myrbergs väg diskuterades och gruppen fick veta att både Siab och Uppsalahem har försökt få fram den. Gatukontoret skyller på brist på pengar.

Vid flera tillfällen kom en spontan dialog igång mellan de ansvariga och de boende om varför vissa saker såg ut och fungerade på ett visst sätt.

Generellt gäller att samtliga påpekade att det skett ett fint bevarande av naturen, stenar, träd osv när området byggts. Alla älskar de befintliga stora fruktträden, utom fastighetsskötaren som får ta hand om de nedfallna frukterna.

Gåturen redovisas i den form den dokumenterades i projektet, som en broschyr.

Skillnaderna mellan den stora gåturen och SBK cirkelns gåtur visar sig även i Rickombergafallet var att de boende tar upp fler praktiska detaljer som engångsbesökaren inte ser exempelvis kvarterslokalen, grannars beteende, lägenheten, portkod, tvättstugor, piskställningar, trottoar och buller. Men de tar också upp ljushet, stadsmässighet, husens placering och gamla hus i området. Flera uttryckte sin förtjusning över att för första gången gå runt ordentligt i hela området. Annars håller de sig mest kring sin egen husgrupp. Aspekter som SBK-cirkelns deltagare tar upp och som inte behandlas lika ingående av den större gruppen är parken, barn, geografisk beskrivning, portiken (i "småstadsdelen"), sittplatser, bänkar, staket eller häck och intilliggande skolor.

METODEN

En grupp bestående av boende, planerare, arkitekt, byggherre, byggare, förvaltare och fastighetsskötare, gick tillsammans runt i bostadsområdet och stannade på i förväg utvalda ställen och skrev individuellt ned synpunkter på varje plats, positiva och negativa. Utvärderingen avsluta-

des med en gemensam samling då allas synpunkter gick igenom och alla anteckningar samlades in för att kunna sammanställas. Metoden kallas gåtur, denna gåtur genomfördes 1993-09-27 och 13 personer deltog.

SAMMANFATTANDE SYNPUNKTER

Rickombergan som helhet

Bostadsområdet bedöms av de boende som ett lugnt och fint område. Närheten till naturen och till stadskärnan anses vara fina kvaliteter. Många av lägenheterna har en fantastisk utsikt. Att man vid planeringen av området kunnat bevara så otroligt mycket av den ursprungliga växtligheten är de boende mycket tacksamma för. Området känns hemtrevligt och inbott från början.

Kvartersgården

Kvartersgården ligger mitt i området, men hör bara till den norra delen. Många kände inte till den alls. Den används flitigt och dess entréplats känns lite ofärdig. Folk genar hur som helst. Gångvägar och häckar ej klara.

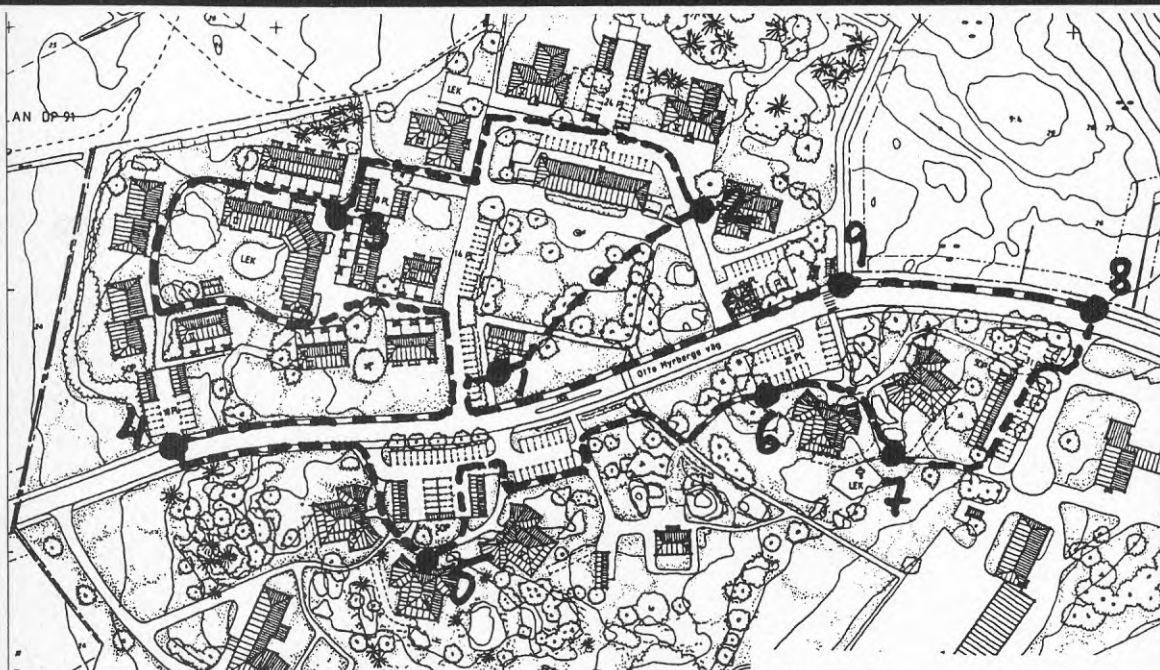
Trafiken

Otto Myrbergs väg är tillfartsväg för samtliga boende. Den har aldrig blivit färdigställd med trottoarer enligt planen. Alla infarter saknar ett par meter asfaltyta. Det

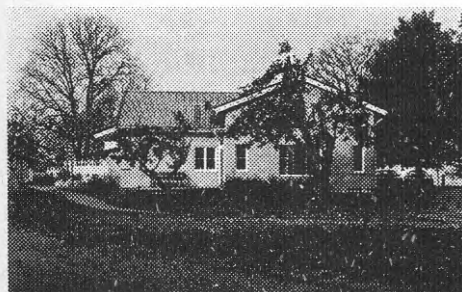
ser mycket konstigt ut. Busshållplatsen har ingen hårdgjord yta. Cyklister, rullstolar (det finns många i området) och gångtrafikanter får samsas med bilar, bussar och andra transporter på den smala vägen. Vägrenen blir lerig och otrevlig vid regn. Principen med parkering inne i bostadsområdet, så att bilarna måste köra ända in mellan husen kritiseras. Parkeringsplatserna i hela området fick både positiva och negativa kommentarer. Cykelparkeringen är ett problem i Rickombergan. En transformatorbyggnad invid vägen är mycket ful.

Byggnaderna

Husens utseende uppskattades mycket av de boende. De ligger fint inbäddade i den befintliga vegetationen. Anpassningen till de gamla husen uppfattades som en kvalitet. Entréerna fick både ris och ros. Den konstnärliga utsmyckningen i entréerna på det södra området upplevs vacker av vissa och ful av andra. Balkongerna anses luftiga och fina.

Kartan ovan visar Rickomberga norra och södra delen. Den rutt som är inritad är densamma som deltagarna i gåturen den 27 september 1993 fick gå runt och skriva ned sina positiva och negativa synpunkter.

Plats 1, Kvartersgården som ligger mitt i området.

Plats 2, Entréplats med stor kastanj och lektyta.

POSITIVA SYNPUNKTER

Plats 1. Det är positivt med bevarade träd och stenar noterar många. Bra läge för kvarterslokal, fin samlingspunkt tycker flera. Bra med samlingslokal i området. Gedigen byggnad. Öppna och gröna ytor.

Plats 2. Många har noterat fin anpassning av nya hus till gamla befintliga. Bra att gammalt hus bevarats. Trevlig exteriör, fina balkonger, låga höghus, tycker flera. Den stora kastanjen uppskattas av alla, den ger en välkomnande känsla. Lekplatsen har ett fint läge. Bra med spröjsade fönster, fin gul färg på fasaden. Bra med cykelställ.

NEGATIVA SYNPUNKTER

Plats 1. Anonymt hus, många kände ej till det, varken Uppsalahems eller Siabs hyresgäster. Huset ligger lite för nära gatan. För öppet mot gator Folk genar, sliter på buskar och gräs. Gångväg över parken saknas. Trottoar saknas på Otto Myrbergs väg. Soputrymme mittför altan.

Plats 2. Flera tycker att cykelstället är för litet, problem med cyklar, de stjäls från cykelrum. Några anser att lekplatsen ligger för nära trafiken och garagen. Bilarna går in i centrum, konstigt. Dåligt läge för garagen, dålig sikt vid utfart. Bilarna är alltid ett problem. Tyngre transporter farliga.

POSITIVA SYNPUNKTER

Plats 3. Denna plats ger småstadskänsla enligt flera, de upplever det trevligt med blandad bebyggelse, gulliga radhus, mycket buskar. Platsen är ett litet torg, ger Tant Brun, Tant Grön-association. Fin innergård, bra läge för loftgångshus, soligt. Trevligt plaerat, rymligt hemtrevligt. Östört mot fälten. Huset ser originellt ut, tvättstugorna ligger centralt i bottenvåningen. Trafikbommar bra.

Plats 4. Vackert med utblicken mot Berthåga. Enköpingsvägen med sin belysning, ett blickfång. Trafiken känns långt borta. Trafikbruset gjorde att man tänkte på hur tyst det är i området. Parkering intill OK. Vackra träd på södra sidan. Låga buskar kunde mjuka upp parkeringen. Bra med bom.

Plats 5. Entréerna vackra, konstnärliga utsmyckningen fin, ger stämning åt platsen, välkomnande. Känns ombonat med de tre husen i halvcirkel. Bra garage och parkeringsplatser, bra placering. Stora cykelbodar nära. Fina cykel- och soprumsbyggnader. Bra med bred asfaltering. Snygg fasad, småstadskänsla, underligt nog. Taggiga buskar har undvikits.

Plats 6. Alla dessa vackra träd! Så tycker nästan alla. Bra lekplats ligger bra anser flera. Ljust, stora öppna ytor, öppet ner mot parken. Parkeringen ligger bra bland träden, parkeringsytan försvinner, mycket effektivt. Trafiken hörs inte. rektorsvillan ger extra charm. Höghusen vackra, rymd, ljus, luft, trivsamma och fint placerade. Gångvägar följer naturen.

NEGATIVA SYNPUNKTER

Plats 3. Tvättstugan är trist. Vind vid gaveln, snö driver in vid 63-an. Gången verkar vara ett draghål. (syns ej på bilden) Tråkigt med garagen, skymmer platsbildning, carportar skärmar av. Förrådens utsida trist saknar växtlighet. Mörkt, dålig belysning.

Plats 4. Dålig belysning, skräpig vägren avsaknad av trottoarer påpekades av flera. Trafikbrus, buller. Parkeringsplatser mest, trist, naken asfalt. Tråkigt som entré till småstadsområdet. Dåligt med gästparkeringar. Parkeringsproblem överallt, folk respekterar inte bestämmelser. Ingen bra plats.

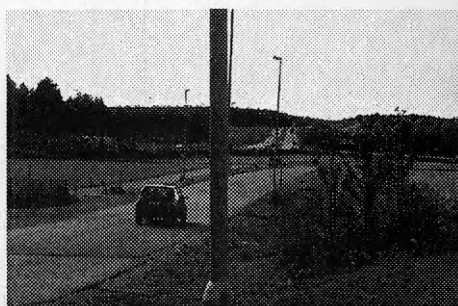
Plats 5. Entréerna ser inte färdiga ut. Tråkig utemiljö, mörkt som en baksida, mycket tegel, blåsig, kall entré. Gårdshusen och carport skärmar av. Ingen riktig lekplats. Konstig dekor i fönstren, underlig utsmyckning av entrén, fult. Spotlight vid entréerna har aldrig lyst. Dåliga markeringar av husnumren. Punkthuset är för högt.

Plats 6. Ensam liten lekplats. Skräpigt runt central park. Det kan ramla grenar på parkerade bilar. Husen upplevs som för höga och sterila. Rännstensbrunn placerad så att vattnet rinner förbi. Det saknas belysning. Cykelparkeringen gyttrig.

Plats 3, Småstadsgata i radhusområdet.

Plats 4, Utblick mot Enköpingsvägen.

Plats 5, Entrén till ett av de höga punkthusen.

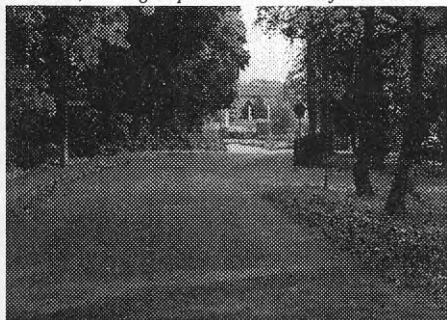
Plats 6, Parkering i parklandskap.

UTVARDERING I RICKOMBERGA

Plats 7, De högsta punkthusen sedda från söder.

Plats 8, Utblick in mot staden, Otto Myrbergs väg.

Plats 9, Rickombergas entré från staden.

FAKTA OM RICKOMBERGA

Rickomberga är ett nybyggt och nyinflyttat bostadsområde i Uppsala. Det ligger i Luthagens kommun och har ca 200 lägenheter. Inflyttning har skett i etapper. Norra delen 1991 och södra delen aug 1991 - mars 1992. Området ligger som en avslutande stadsbebyggelse intill Rickomberga egna hemsområde och Stabbys mer storskaliga bebyggelse. Stabbyskogen och dess gården och ångar utgör strövområden alldeles in på knuten. Myrbergsska tomten är ett näraliggande parkområde. Landstinget har ett antal institutioner för handikappade och utvecklingsstörda i och intill

POSITIVA SYNPUNKTER

Plats 7. Passage mellan skyskrapor i trevligt kuperad terräng. Balkongerna luftiga och fina. Hög klass, husen är inte fyrkantiga, inbjudande. Man blir inte störd på uteplatsen, den avskärmas bra. Rymd utåt sidsidan. Öppna ytor utåt, positivt, grönt mot söder. Trevligt med fruktträd, bra placering av garage. Fin utsikt norrut.

Plats 8. Många tycker det är vackert att komma till Rickomberga från detta håll, höga hus i park. Man kan inte tro att det är så många hus när man står här! Parkeringen fin vid början av området. Stadsmässighet och parkkänsla. Känns "gammalt" redan inbott. Bevara trolskogen, bygg inte här!

Plats 9. Parkvägen mot Eriksskolan är spännande och idyllisk, den är också en bra cykelförbindelse med Luthagen, posten och annan service. Underbart med skogen! Höghusen vackra häri från. Bra att naturmiljön är bevarad. Fin stenhöjd mellan 6-an och 8-an. Luftiga fina trapphus i husen söder om vägen.

NEGATIVA SYNPUNKTER

Plats 7. Upplevde att detta är höga hus, för höga. Konstig färg på avskärmning vid uteplats. Skräpigt, tråkig cykeluppställning. Skolan intill inte speciellt snygg.

Plats 8. Dålig belysning, mörkt påpekades av flera. Lämpligt ställe för överfall i mörkret. Nackdel att det inte finns cykelväg. In- och utfarter ej färdigställda. Fin park, men den behöver rensas. Området börjar och slutar med en rad garage.

Plats 9. Transformatorstationen, som ej syns på bilden, ser skräpigt ut med klotter, påpekades av samtliga. Ofattbart, ingen trottoar! Man vill ha helhet på gatan. Det är en allvarlig trafiksäkerhetsfråga. Trottoaren påpekades också av samtliga. Övergångsställen saknas på Otto Myrbergs väg. Infarterna ej klara.

FAKTA OM BROSCHYRE

Detta är ett utdrag ur ett pågående byggforskningsprojekt. Det utförs av Suzanne de Laval, Wikforss Visualisering AB i Uppsala och samfinansieras av Byggforskningsrådet, Uppsalahem AB och Skanska Mellansverige AB och utförs i samarbete med Stadsbyggnadskontoret i Uppsala kommun.

5.5 Stormöte

Till mötet i Rickomberga kom 9 cirkeldeltagare, 7 övriga boende och 8 inbjudna gäster som planerare, arkitekt, landskapsarkitekt, fastighetsskötare, förvaltare, byggare och representant för Fastighetskontoret. Sammanlagt 24 personer.

I Rickomberga gick vi inte först igenom bra och dåliga sidor hos området och lägenheterna som en inledning, utan vi gick direkt på frågorna. Det var antagligen fel då både Uppsalahems byggnadschef och planarkitekten efterfrågade vad som var bra och dåligt med området. Ingen av dem hade varit närvarande vid den gemensamma gåturen - så de fick kanske en alltför negativ bild av de boendes synpunkter vid stormötet.

Mötet inleddes med en diskussion kring de obefintliga trottoarerna. Längs Otto Myrbergs väg, genom Rickombergområdet, finns inga trottoarer. De trottoarer som finns i den gamla delen av Rickomberga tar abrupt slut när man kommer till den nya delen av Rickomberga. Ingen som kommer gående till området kan låta bli att förvånas över detta faktum. Exploateringschefen från Fastighetskontoret redogjorde för hur pengarna tagit slut innan exploateringen var klar. Gatukontoret hade gjort en helt felaktig kalkyl. De grundundersökningar man gjort visade inte hur grunden var beskaffad. Beräkningen av hur mycket massor som skulle kunna återanvändas slog helt fel. Nu behövs ca 0,5 miljoner kronor för en dubbelsidig trottoar. Ingen vill betala detta. Under mötet bestämdes att Uppsalahem och SIAB gör en gemensam skrivelse till Gatukontoret och att Hyresgästföreningen gör en egen skrivelse. Bl.a. ska man peka på de särskilda problem man har vid busshållplatserna och att de rullstolar som frekvent dras runt i området måste färdas mitt i gatan. Att gatubelysningen är dålig längre ner på Otto Myrbergs väg ska också påpekas. Vindskydd vid busshållplatsen önskas dessutom.

De boende är irriterade över den trafik som finns på Otto Myrbergs väg, framför allt bussarnas framfart, och önskar helst en hastighetsbegränsning till 30 km/tim.

Parkområdet i mitten av Rickomberga diskuterades. Flera önskade staket eller häck mot Otto Myrbergs väg. Innan planen genomfördes fanns ett gunnebostängsel där. En låg fin häck skulle göra parkområdet säkrare för barn att leka i. Ett sådant förslag fanns med i diskussionen då området planerades. Nu får hyresgästföreningen och Uppsalahem fortsätta diskussionen. Parken har inga lekredskap vilket uppskattas av vissa boende och beklagas av andra. Man har placerat lösa trädgårdsmöbler i parken, men de bärs bort. De måste förankras för att bli kvar, vilket är dyrbarare.

Ett par grindstolpar i granit har flyttats från sin ursprungliga placering inom området och står nu vid infarten till radhusområdet.

Balkongerna är mycket uppskattade av de boende. De är stora och rymliga och har fin utsikt. Enda problemet är klimatet, det blåser på balkongerna. Vissa boende önskar sig ett glasat vindkydd. Uppsala-hems byggnadschef påpekade att det behövs bygglov för sådana åtgärder. Ska man sätta upp vindskydd av tyg krävs en samstämmighet i tygval.

Låsningen av portarna diskuterades. Några ville ha portkod och porttelefon. Någon påpekade att den som vill ta sig i husen tar sig in ändå.

Cyklar stjäls ur cykelförråden och detta har lett till att cykelrummen är tomma på vissa håll. Ingen vågar låta cykeln stå där. Ett förslag var att använda några tomma garage för cykelparkering med små låsta bås.

Antalet parkeringsplatser i området diskuterades. Vissa boende använder gästparkeringsplatser i stället för att hyra en p-plats. En del garage står tomma eftersom de betraktas som för dyra. Gäster förstår inte skillnaden på Rickomberga norra och södra och hittar en ledig gästplats i fel område. Uthyrningen av boendeparkeringsplatser var just under omarbetning eftersom det system man använt ej fungerat. Slutsatsen av diskussionen blev att det troligen finns tillräckligt många p-platser, men att reglerna för parkering bör göras tydligare och enklare och gästparkeringarna skyltas bättre.

Piskställningar saknas och det är förbjudet att piska sina mattor på balkongen.

Den oundvikliga tvättstugefrågan kom upp. Vissa hyresgäster sköter sig exemplariskt och andra glömmer att städa och kommer inte på tider de bokat mm. I en del bostadsområden ingår städning av tvättstugan i hyresavgiften. En tveksam lösning i ett område som redan har hög hyra. Viss diskussion handlade också om hur man kan få ner hyran genom att göra fler insatser själv i bostadsområdet. Diskussionen hänvisas vidare till hyresgästföreningen.

Rickomberga norra har källsortering av sopor och Rickomberga södra har det inte. De höga punkthusen har sopnedkast, vilket uppskattas av de boende. Frågan är hur ett framtida införande av källsortering kommer att tas emot av dem. I Rickomberga norra uppstod det protester när man inte fick använda sopnedkastan längre.

Några enstaka av deltagarna i mötet hade synpunkter på byggkvaliteten i lägenheterna. Det var hakar för fönsteröppning och lister runt köksbänkar som lossnat. Annars var nog den allmänna meningen att bostäderna var mycket påkostade och av en hög kvalitet. Man påpekade även att husen är väl ljudisolerade så att man inte hör vad grannarna har för sig.

Någon undrade varför det inte byggts några 1:or i området.

Mötet avslutades med att planarkitekten Björn Ringström berättade om hur det gått till när området planerades. Han visade bilder med fotomontage av det blivande Rickomberga sett från Enköpingsvägen och från flygfoto. Han berättade även om de tankar och förutsättningar man haft då planen formades. Det som deltagarna fäste sig särskilt vid och tackade för var, att man låtit naturens formationer styra planen och bevarat så många ståtliga träd, och utnyttjat möjligheten att ge många en strålande utsikt.

KAP 6 JÄMFÖRELSE OCH KRITIK

AV DE ANVÄNDA METODERNA

Flera olika metoder har i detta projekt testats i studiecirklar. Vi har fått tydliga indikationer på, att det är en stor fördel om många olika kategorier av dem som har eller har haft ansvar för området dras in i utvärderingen. Att handgripligen komma till det aktuella området, titta på det och diskutera för- och nackdelar med de åtgärder man själv har delaktighet i, blir en värdefull upplevelse för samtliga deltagare. Att träffa de boende är spännande både för planerare, projektörer och byggare. För de boende är det också ett sätt att bli tagna på allvar på det sätt som Annika Almqvist (Almqvist 1993) efterlyser. Detta har vi kunnat genomföra både vid gåturen och vid stormötet.

De boende har i detta projekt gått en studiecirkel och har kunnat förbereda sig för det stormöte som arrangerades inom projektet, vilket antagligen var till fördel för mötet. Gåturen har de boende kunnat genomföra utan förberedelser.

6.1. Externa utvärderingar

Med extern utvärdering menas här en utvärdering gjord av någon som inte varit engagerad i det aktuella bostadsområdets tillkomst och som heller inte bor i, eller har någon annan anknytning till området. I forskningssammanhang är det den vanligaste formen för utvärdering. Forskaren går då in i utvärderingen helt neutralt och utan förutfattade meningar (kan man hoppas).

Olika externa utvärderingar kan vara aldrig så bra, men problemet med dem är att de sällan når fram till dem de berör. I vissa enstaka fall har den lokala pressen ansett en utvärdering intressant och gjort rejäla artiklar om den, men i de flesta fall passerar externa utvärderingar tämligen obemärkt förbi. Det exempel på extern utvärdering som nyligen gjorts i Uppsala, nämligen Annika Almqvists utvärdering av Nyby Gård (Almqvist 1993) har just gått ett sådant öde tillmötes. Av de planhandläggare som deltog i SBK-studiecirkeln var det endast en som hade läst Nybyrapporten. Ändå var den en rapport om ett planärende som Stadsbyggnadskontoret i Uppsala haft ansvar för. Som ett delmoment i studiecirkeln ålades planhandläggarna att läsa ovan nämnda rapport, och vi diskuterade dess innehåll och användbarhet för Stadsbyggnadskontoret. De var inte särskilt imponerade av rapporten. Den kritiserade planernas sätt att resonera, då planen innebär ett försök med bostadsgata som alternativ till trafikseparering. Det faktum att de inte hade minsta delaktighet i utvärderingen gjorde att de inte heller

ansåg sig berörda. De planhandläggare som arbetat med Nybyplanen var pensionerade respektive hade fått annan anställning, så ingen i gruppen var heller personligen berörd. Den ende som hade läst rapporten har arbetat mycket med trafikfrågor, vilket kan vara en "förklaring" till hans "ovanliga" intresse.

6.2. Kriterieutvärderingar

Den "kriterieutvärdering" som Eva Björklund arbetar med studerades i SBK-studiecirkeln (Björklund 1993). Den är i många delar lik den traditionella bygglovsgranskningen och togs emot positivt av planhandläggarna. En utvärdering av kvaliteter som man kan göra då området och bostäderna är ritade, men ännu ej byggda. Den ger en ökad medvetenhet om kvaliteter i bostäder och bostadsområden. Frågan är hur en sådan utvärdering ska genomföras formellt då mer och mer av granskning och godkännande tas bort. En informell diskussion med byggherren om kvaliteter blir den enda möjligheten. Att använda kriterierna hela tiden i sin dagliga gärning för att höja kvaliteten på sitt jobb kan planhandläggarna göra individuellt utan några politiska direktiv, och SBK-cirkelns deltagare verkade klart inställda på att göra så. Men en sådan personlig insats ger inget utslag i den formella planprocessen. Den påverkar inte heller någon annan deltagare i planeringen.

6.3. Mentala kartor

Mentala kartor som testats i studiecirkelarna både med boende och på SBK har fungerat bra som kunskapsökande metod, men kändes för SBK-cirkelns deltagare som en omväg till kunskap. För undertecknad som forskare har den gett mycket, särskilt analysen av samtliga bilder har gett mycket information och perspektiv på hur olika människor upplever sin närmiljö. Den gemensamma genomgången vid detta studiecirkeltillfälle blev en snabb och god summering av områdenas för- och nackdelar. Som rutinmässig metod för områdesutvärdering är den visserligen användbar, om den utförs av någon som har förmåga att leda verksamheten och att analysera deltagarnas bilder på ett adekvat sätt. Men som metod är den nog mest användbar i forsknings-sammanhang. Metoden är mycket personlig och ger stort utbyte för den som vågar sig på den. Bilderna man får fram kan vara både vackra och underhållande. De illustrerar ofta väldigt handfast både problem och fördelar. Det är mycket viktigt att de enkla teckningarna behandlas med respekt. De är utförda på allvar och efter bästa förmåga. Som studiecirkel-aktivitet är den mycket lämplig då den naturligt kan kombineras med andra metoder.

6.4. Semantisk miljöbeskrivning

Semantisk miljöbeskrivning testades i samtliga tre studiecirklar, Klockarängen, Rickomberga och SBK, och när deltagarna fick se frågeblanketten sa de samtliga "usch!" innan de grep sig an sitt jobb. Vid den påföljande genomgången och diskussionen blev nästan alla lite mer tillfredsställda. Det är helt klart att det inte går att enbart använda ett SMB-formulär och på det sättet få fram någon användbar utvärdering av ett bostadsområde. Man måste ha någon form av genomgång efteråt. Vid de gemensamma genomgångarna visade det sig, att boendegrupperna började diskutera ARKITEKTUR vilket de inte alls gjort tidigare när andra metoder testats. För projektledaren blev det en omvälvande upplevelse att plötsligt sitta med helt vanliga människor, utan förkunskaper om form, miljö och gestaltning, och på en ganska avancerad nivå diskutera detta ämne. Då de ansett ordparen svåra och besvärliga hade de tänkt till ordentligt innan de kryssade i sitt alternativ, och de var fulla av lust att diskutera varför de tagit ställning si eller så. Många praktiska frågor i bostadsområdena som kommit upp när andra metoder testades förbisågs helt vid SMB. Metoden är alltså inte vidare användbar som bostadsområdesutvärdering för planhandläggare. Men för arkitekter som vill veta hur arkitektur upplevs av andra kan det vara en enastående erfarenhet. Som studiecirkelaktivitet för boendegrupper eller utbildningsmoment för arkitekter är den vara mycket bra. Den sätter "redskap i händerna" på deltagarna, för att de ska kunna tänka och tala om arkitektur.

6.5. Diskussion kring bostadens planlösning

I boendestudiecirkelarna genomfördes en cirkelträff då var och en med utgångspunkt i den egna bostaden fick visa på en ritning av lägenheten hur man möblerat och vad som var bra och dåligt i denna. Denna metod kunde av naturliga skäl ej genomföras med SBK-cirkeln. Det fanns för många lägenhetstyper för att vi skulle hinna titta på alla, och det var i första hand bostadsområdesutvärdering som detta metodprojekt skulle behandla. Då den egna bostaden är en mycket viktig faktor i de boendes upplevelse av hela sin bomiljö var det dock viktigt att spegla denna aspekt och relationen lägenheten och närmiljön.

De boende tyckte mycket om att diskutera med utgångspunkt från den egna lägenheten. De började spontant visa varandra sina lägenheter och diskutera hur de kunde användas. Många fiffiga tips utbyttes. Som studiecirkelaktivitet är det en bra metod. Deltagarna lär känna varandra och man kommer igång med att diskutera miljön. De boende kan lära varandra en hel del. Många bostadsutvärderingar handlar just om lägenheternas planlösning och det har inte varit ett grundsyfte i detta projekt. Metoden användes vid detta tillfälle mer för att ge

cirkeldeltagarna möjlighet att diskutera miljön med denna utgångspunkt, och för att få en djupare kunskap om bostadsområdet.

6.6 Stormöte

Stormöte med inbjudna gäster, övriga boende, planerare, arkitekt, landskapsarkitekt, byggare, förvaltare och fastighetsskötare fungerade bättre och effektivare än mental karta och SMB. Mer fakta kommer fram när man har fler kategorier av deltagare. Ett möte kan ibland bli lite svårhanterligt då vissa personer gärna tar över på andras bekostnad, men med en person som med fast hand leder mötet, kan det ge mycket till samtliga deltagare. De som hade störst anledning att träffas, de boende och förvaltare och fastighetsskötare, fick också störst utbyte av mötet. Planerare, arkitekt och byggare som så att säga lämnat området bakom sig kunde ge bakgrundsfakta, men fick inte så mycket användbar information tillbaka. Planerarna var inte tillfreds med stormötena. Förvaltarna och fastighetsskötarna var betydligt mer tillfredsställda. Som studiecirkelaktivitet var metoden inte särskilt bra, den splittrade gruppens uppmärksamhet och sammanhållning. Man tyckte visserligen att det var bra att få träffa de ansvariga, men mötena blev alltför lika de möten som hyresgästföreningen och förvaltarna ändå håller för att klara av sina olika förvaltningsfrågor.

6.7. Gåtur

Den metod som fungerade allra bäst för flest personer var GÅTUR. Stormötets fördel med många kategorier av deltagare kunde tillvaratas ännu bättre när samtliga fick utföra uppgifter och sedan redovisa dem och delta i en gruppdiskussion. Uppsamlandet av samtligas anteckningar från gåturen och en sammanställning av synpunkterna är lätt att göra efter gåturen. De som till äventyrs ej kommit till tals i gruppdiskussionen får därmed sina synpunkter framförda ändå. Gåturens uppläggning med bestämda arbetsuppgifter och en strukturerad diskussion gör att tiden tas mycket väl tillvara. Då normerna försvinner i bygglovshanteringen blir det viktigare för de kommunala planerarna att kommunicera med byggherrar och förvaltare och att tillsammans med dem utvärdera det man gemensamt producerat. Gåturen erbjuder denna möjlighet.

Den gåtur vi genomförde med enbart Stadsbyggnadskontorets planhandläggare föll också väl ut, men det visade sig att planhandläggarna missade en del boendenaspekter. Det spännande mötet mellan boende, planerare, byggare, förvaltare m.fl. saknades vid denna gåtur och diskussionen fick färre dimensioner, men blev samtidigt mer specialiserad. Områdets gestaltning och formspråk kom att dominera diskus-

sionen. Många aspekter behandlas ungefär lika av de två grupperna, men skillnaderna gör ändå att den större gruppen med alla kategorier inklusive SBK:s tjänstemän är att rekommendera.

6.8 Studiecirkel som metod

Studiecirkeln har varit en övergripande metod i detta projekt och haft en paraplyliknande, sammanhållande funktion då de andra metoderna testats. Metoden "studiecirkel" diskuteras här endast i den form som projektets studiecirkel haft och med den pedagogiska uppläggning som den haft.

När studiecirkelarna var genomförda och utvärderingen av metoderna tagit vid och de boende fått besvara sin enkät om metoderna och om studiecirkeln, visade det sig att metoden "studiecirkel" också var intressant att ta med i diskussionen. De boende var översvallande i sina omdömen om vad studiecirkeln betytt för dem. De hade lärt sig mycket om sitt bostadsområde och dess tillkomst och de hade lärt känna ett antal grannar. En gemenskap hade bildats.

Om studiecirkeln innehåller ungefär de moment som detta projekt gjort, är den också intressant som utvärderingsmetod. Då återstår dock ett resonemang om hur dokumentationen ska ske, om det ska vara som en kortfattad rapport, som en utställning eller som en föredragning för ansvariga planerare, byggherrar och förvaltare.

Som metod för att öka kvarboendefrekvensen i ett bostadsområde är studiecirkeln sannolikt mycket användbar.

6.9 Sammanställning

För att få ett översiktligt begrepp om hur mycket tid de olika metoderna kan ta i anspråk jämförelsevis visas nedan i en liten tabell en uppskattning av tidsåtgången för respektive metod så som den visat sig i detta projekt. Jämförelsen är inte objektiv, utan får endast ses som ett försök att formulera tidsaspekten. Med förberedelser avses t.ex insamlande av bakgrundsfakta, kartframställning, formulärframställning, framställning av over-head bilder, fotografering mm. Annan förberedelsetid som att samla deltagare, boka lokal, ordna förtäring mm är inte medräknad. När det gäller dokumentationen är det endast själva sammanställningen av resultatet medräknat.

UNGEFÄRLIG TIDSÅTGÅNG FÖR DE OLIKA METODERNA:

METOD	FÖRBEREDELSE	TRÄFF	DOKUMENTATION
Mental karta	2 tim	2 tim	16 tim
Gåtur	16 tim	3 tim	21 tim
SMB	16 tim	2 tim	16 tim
Egna bost.	16 tim	2 tim	4 tim
Möte	8 tim	2 tim	4 tim

De utvärderade metoderna i de två bostadsområdena är sammanställda i scheman för att ge överblick över vilka aspekter som diskuterats vid de olika tillfällena. Schemana är framställda på så sätt att varje metod och studiecirkeltillfälle gått igenom och varje gång en aspekt kommit upp i originaldokumentationen har den markerats i schemat. För varje aspekt har det maximalt gått att notera sex ringar, även om aspekten tagits upp flera gånger. Detta för att schemana inte skulle bli alltför stora att hantera. Som synes är det många aspekter i gåturen som fått sex ringar och som i realiteten alltså tagits upp fler gånger än som syns i schemat. Men eftersom tendensen syns så tydligt även när schemana redovisas på detta sätt har det inte så stor betydelse i utvärderingen.

I dessa scheman kan man tydligt se att gåtur är den metod som gett flest aspekter genomgående i samtliga studiecirkelar. Detta stämmer överens med de iakttagelser som kunnat göras under projektets gång. Det stämmer också med den spontana reaktion som både boendecirkelns deltagare och SBK-cirkelns deltagare hade att detta var den metod som gav mest. Den var en aning mer tidsödande än de övriga metoderna, bl a därför att förberedelserna och dokumentationen måste göras omsorgsfullt för ett fullgott resultat, men enligt deltagarna var det mödan värt.

	M Map	Gåtur	SMB	E Bost	Möte
Trivsamt område	000	000000	000	0	0
Kvarterslokaler	00	000000			0
Lekplatser	000000	000000		0	
Park		000000			
Trygghet		0	0000	0	00
Fastighetsskötarna	00				000
Grannars beteende		0	0		00
Barn			0		
Transformatorstn		00			
Geografisk beskrivn.	0	0000	0		
Entrén, trapphus	0	000000	00		000
Lägenheten	00		000		00
Portkod, -telefon		000			00
Källartrappor	0	000000			00
Tvättstugor	0000	0			000
Fiskställningar		0			0
Portik		000000	0		
Trafik	000000	000000	0		00000
Bilfritt	0	0		74	
Parkeringsplatser	000	000000	0		000
Cykeluppställning	00	000000	0		000
Trottoar		000000			
Trafikbommar					
Buller	0	000000	0		
Busshållpl. brevlåda					
Hyran	00	0		0	0000
Fritidsverksamhet	0				
Gårdsplanering	000	000000	0		00
Belysning		000000			0
Vegetation	000000	000000	0		0
Naturen	00000	000000	0		
Asfaltytor		000000			
Klimat		0000			
Ljushet			0	00	
Väderstreck	0	00			
Utsikt		0			
Husnumrering		0			00
Sittplatser, bänkar	000	000000		0	0
Balkongen, uteplats	000	0	00	0	00
Staket eller häck		000			
Sophus, förråd		000000			
Gestaltning			00000		
Skala			0		
Stadsmässighet			0		
Husens utseende		000000	000		
Husens placering			0		
Intill. inst.	0				
Skolor	0				
Industriområde		000000			0
Gamla hus		000000			

Bild 6:1 Tabell som visar de aspekter som togs upp i studiecirkeln med boende i Klockarängen.

	M Map	Gåtur	SMB	E Bost	Möte
Trivsamt område		000	0		0
Kvarterslokaler	0	0000	0		0
Lekplatser	00	00000			
Park	0	000000			
Trygghet		0	0		00
Fastighetsskötarna					000
Grannars beteende					00
Barn			0		
Transformatorstn	0	00			
Geografisk beskrivn.		0000	0		
Entrén, trapphus		000000	0		000
Lägenheten			0		00
Portkod, -telefon					00
Källartrappor		000			00
Tvättstugor					000
Piskställningar		0			0
Portik		000000	0		
Trafik	00000	000000	00		00000
Bilfritt					
Parkeringsplatser	000	000000			000
Cykeluppställning	0	000000	0		000
Trottoar					
Trafikbommar					
Buller	0	00000	0		
Busshållpl. brevlåda					
Hyran					0000
Fritidsverksamhet	0				
Gårdsplanering	00	000000	000000		00
Belysning	0	0000			0
Vegetation	00000	000000	0		0
Naturen	0000	00			
Asfaltytor		000000	0		
Klimat	0	000000			
Ljushet			000		
Väderstreck		00			
Utsikt	000	000000			
Husnumrering					00
Sittplatser, bänkar	0	00			0
Balkongen, uteplats		000000			00
Staket eller häck		0000			
Sophus, förråd		000000	0		
Gestaltning			0000		
Skala			00000		
Stadsmässighet		000	0		
Husens utseende	000000	000000	000000		
Husens placering			000		
Intill. inst.		000000			
Skolor					
Industriområde	0	000000			0
Gamla hus	000	0000	00		

Bild 6:2 Tabell som visar de aspekter som togs upp i studiecirkeln med planhandläggare (SBK) i Klockarängen.

	M Map	Gåtur	SMB	E Bost	Möte
Trivsamt område	00	000000	00		0
Kvarterslokaler	00	000000	0		0
Lekplatser	0	000000		0	
Park		000000	00		
Trygghet	0	00	00		0
Fastighetsskötarna					
Grannars beteende		0000		0	0000
Barn	0000				
Transformatorstn		000000			
Geografisk beskrivn.	0		0		
Entrén, trapphus	0	000000	0	000	0
Lägenheten	0	00	00		00
Portkod, -telefon		0	0		00
Källartrappor					
Tvättstugor	0	0000	0		0000
Piskställningar	0	0		0	0
Portik					
Trafik	000	000000	0		0000
Bilfritt					0
Parkeringsplatser		000000			0000
Cykeluppställning	0	000000	0		000
Trottoar		000000	0		0000
Trafikbommar		000			
Buller		0000			
Busshållpl. brevlåda	000		00		0
Hyran	0			0	
Fritidsverksamhet	00				
Gårdsplanering	000	000000			
Belysning		000000			
Vegetation		000000	0		0
Naturen	000000	000000	0000	00	0
Asfaltytor		0			
Klimat		0000		00	00
Ljushet		0000	0	0000	
Väderstreck	0	0000	00		
Utsikt	000000	000000	0	00	
Husnumrering		0			00
Sittplatser, bänkar			0		0
Balkongen, uteplats	0	0000	00	000	00
Staket eller häck	0	00	0		0
Sophus, förråd	0	000000			
Gestaltning			000000		
Skala			00		
Stadsmässighet		000000	000		
Husens utseende		000000	0		
Husens placering		000000			
Intill. inst.	0000				
Skolor	0000	00			
Industriområde	0				
Gamla hus		00			

Bild 6:3 Tabell som visar de aspekter som togs upp i studiecirkeln med boende i Rickomberga.

	M Map	Gåtur	SMB	E Bost	Möte
Trivsamt område		00	000		0
Kvarterslokalen		0	00		0
Lekplatser		000000			
Park	0	000000	000		0
Trygghet			0		
Fastighetsskötarna					
Grannars beteende					0000
Barn		0	0		
Transformatorstn	0000	000000	0		
Geografisk beskrivn.	0000	0	0		
Entrén, trapphus		000000			0
Lägenheten			0		00
Portkod, -telefon					00
Källartrappor					
Tvättstugor					0000
Piskställningar					0
Portik		00000			
Trafik	0	00000	00000		0000
Bilfritt					0
Parkeringsplatser	000	000000	00		000
Cykeluppställning	0	0000			000
Trottoar		0			0000
Trafikbommar		0			
Buller	0		0		
Busshållpl. brevlåda					0
Hyran					
Fritidsverksamhet					
Gårdsplanering	0	000000			
Belysning		000			
Vegetation	00000	000000	000000		0
Naturen	000000	00000	000		0
Asfaltytor		00			
Klimat		00000			00
Ljushet			000		
Väderstreck		000000	00		
Utsikt	000000	000000	00		
Husnumrering					00
Sittplatser, bänkar		000000			0
Balkongen, uteplats	0	00000			00
Staket eller häck		000000			0
Sophus, förråd		000000			
Gestaltning			000000		
Skala			000000		
Stadsmässighet	000	0	00000		
Husens utseende	000000	000000	000000		
Husens placering			00		
Intill. inst.					
Skolor	000	00000	0		
Industriområde					
Gamla hus	000		0000		

Bild 6:4 Tabell som visar de aspekter som togs upp i studiecirkeln med planhandläggare (SBK) i Rickomberga.

6.10 Fortsatt forskning

Avsikten är nu att gå vidare i studierna av utvärderingsmetoder i två steg.

(i) Fallstudier i fyra olika områden

Att göra fler fallstudier med studiecirklar i olika bostadsområden för att verifiera eller falsifiera de slutsatser som dragits i de två fallstudier som genomförts.

(ii) Uppföljning av Uppsalastudien

Ett resultat av projektets genomförda etapp I är att en av de medverkande parterna, Stadsbyggnadskontoret i Uppsala kommun, beslutat använda en av de testade metoderna. Stadsbyggnadskontoret genomför från och med hösten 1994 sk gåturer i ett antal nyproducerade områden. Detta måste utvärderas och följas upp.

När det gäller utvärdering av bostadsområden är det mycket viktigt att de boende i området kommer till tals och får hjälp att uttrycka sig så att deras synpunkter kommer fram och kan bearbetas och åtgärdas. En anledning till att fler fallstudier bör genomföras är att de boende reagerat mycket positivt på de metoder som provats inom ramen av en specialutformad studiecirkel, de har kunnat ge nyanserade synpunkter och diskuterat sinsemellan på ett kvalificerat sätt.

Utvärdering som behandlar de boendes levnadsmiljö, dess tillkomst och förvaltning, måste med nödvändighet bli sammansatt. Angreppssättet i detta forskningsprojekt är fallstudiens. För att skilja på det i denna rapport beskrivna projektet och den tänkta fortsättningen kallas de härnå efter etapp I respektive etapp II. I etapp I av projektet har genomförts fallstudier i två bostadsområden som har stora likheter med varandra för att i någon mån minska komplexiteten. Samtidigt kan valet av två relativt lika områden göra att allmängiltigheten minskar. I projektets etapp II genomförs liknande fallstudier i ett antal bostadsområden som har annan karaktär. Resultatet och slutsatserna skulle därigenom kunna bli betydligt säkrare och bättre gå att jämföra med andra utvärderingsmetoder. De valda områdena i etapp I var med avsikt så lika varandra som möjligt. Nu krävs att undersökningar genomförs i fyra varandra olika områden, i vilka den metod som vann störst framgång hos de boende i Uppslaförsöket, studiecirkeln, tillämpas.

De typer av bostadsområden som avses studeras i

(i) Fallstudier i fyra olika områden, är:

- Ett bostadsområde med stora problem
- Ett "normfritt" bostadsområde

- Ett område för kategoriboende exempelvis servicehus
- Ett bostadsområde som anses mycket bra. I den betydelse som definieras i rapporten Bostads- och miljökvalitet i nybyggda flerbostadsområden (Björklund, Lidmar 1991).

I (ii) Uppföljning av Uppsalastudien gäller det att följa Stadsbyggnadskontorets egen utvärdering och rapportera hur det går. Syftet är att prova om det går att införa "Gåtur" som en utvärderingsrutin för planerare. Ett av huvudsyftena med projektets etapp I var just att försöka finna en metod som kunde fungera som rutin för planerarna. Gåturmetoden var effektivast och planerarna på Stadsbyggnadskontoret drog själva den slutsatsen efter egna erfarenheter i en egen studie-cirkel. Det faktum att planerarna genomför gåturer innebär att forskaren har ett ansvar att följa upp att det genomförs på ett systematiskt sätt. Det ger även möjligheter till reflexioner över metoden och att rapportera framgångar och motgångar vid tillämpning i praktiken.

Med projektets etapp II kan vi förvänta oss ett mycket säkrare underlag för att rekommendera en allmän spridning av erfarenhets-återföring inom planering och bostadsbyggande och på så sätt byggs en referensram över vad som är det goda bostadsområdet. Denna referensram skiljer sig från regelverk genom att den inte föreskriver vad som är goda lösningar, utan ger kunskap om hur nya områden bedöms.

I de enskilda fallstudierna ges möjlighet till ett möte och en dialog mellan de som ansvarat för områdets tillkomst, de som ansvarar för områdets skötsel och de som brukar området. Denna dialog kan bli mycket fruktbar på flera plan.

REFERENSER

Adamsen, L, m.fl., 1990: *Vejledning i evaluering*. AKF Forlaget, Köpenhamn.

Alenmark, M, Sandelius, K, 1992: *Kvinnors makt. Vardagens erfarenheter från politik och samhällsplanering. Förslag för framtiden*. Konsultförlaget AB, Stockholm.

Almqvist, A, 1993: *Nyby Gård. Bostadsgatan som alternativ till trafikseparering*. Rapport SB:53, Statens institut för byggnadsforskning, Gävle.

Ambrose, I, 1988: *Evaluering af bygninger i brug*. Statens byggeforskningsinstitut, Hørsholm, Danmark.

Ambrose, I, 1990: *Evaluering af boligbebyggelser i brug. Helhedsvurderinger med brugerne som aktive deltagere*. Statens byggeforskningsinstitut, Hørsholm, Danmark.

Ambrose, I, 1991: *Evaluering af Blangstedgård i brug. Evalueringsrapport 1. Bofaelleskabet Blangstedgård*. Statens byggeforskningsinstitut, Hørsholm, Danmark.

Ambrose, I, 1992: *Evaluering af Blangstedgård i brug. Indflytning og etableringsfasen*. SBI-meddelelse 90, Statens byggeforskningsinstitut, Hørsholm, Danmark.

Ambrose, I, 1993: *Evaluering af Blangstedgård i brug. Resultater af undersøgelser 1989-92*. SBI-byplanlægning 66, Statens byggeforskningsinstitut, Hørsholm, Danmark..

Andersson, K, 1989: *Bostadsmiljöförbättringar. Utveckling av en analysmetod*. Rapport R11:1989. Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Björk, M, 1989: *Min tid är din, arbetsfördelningen mellan könen ur ett boendeperspektiv*. Meddelande M:30. Statens institut för byggnadsforskning, Gävle.

Björklund, E, Lidmar, K, 1991: *Bostads- och miljö kvalitet i nybyggda flerbostadsområden*. Rapport R3:1991. Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Björklund, E, 1993: *Bostäder som bäst. Lägenheter, komplement och utemiljö*. Bostadslaget Arkitektkontor AB, Stockholm.

Björklöf, C & Kolga, A, 1991: *Hur blev bygget? Erfarenhetsåterföring i byggprocessen*. Rapport nr 26, SABO utveckling, Stockholm.

Björkman, A, m.fl., 1975: *Svensk bostadsmiljö, upplevd och kommenterad*.

rad. Rapport T7:1975. Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Boalt, C, 1989: *Är utvärderingar övervärderade?* Artikel i Tidskrift för Arkitekturforskning. Volym 2, nr 3, 1989.

Byggnadsförskningsrådet 1994: *Plats för känsla. Samhällsplanering och mening.* Rapport T9:1994, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

"Checka listan" Referensgruppen för jämställdhet i kommunal planering. Broschyr, Uppsala kommun 1990, Uppsala.

Christophersen, J & Lorange, R, 1992: *Nye boliger i byen. 28 boligprosjekter i indre Oslo.* Prosjektrapport 100-1992, Norges byggforskningsinstitutt, Oslo.

Cold, B, 1989: *Arkitekturvaluering i teori og praksis.* Kompendium NTH, Trondheim.

Dalgaard, O, 1980: *Bomiljø og psykisk helse.* Universitetsforlaget, Oslo.

Danielson, G, Siksiö, O, 1989: *Vision och vardagsverklighet. En beskrivning av bostadsområdet Jakobsgrändarna i Borlänge.* Slutrapport, ej publicerad.

de Laval, S & Wikforss, Ö, 1986: *Samråd vid bostadsplanering. Beskrivning av brukarmedverkan vid planeringen av Almby, Örebro.* Rapport R31:1986, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

de Laval, S, 1991: *Ludvika. Stadsförnyelse i verkligheten.* Rapport T16:1991, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Eneroth, B, 1989: *Kvinnor om boende och planering.* Meddelande M:27. Statens institut för byggnadsforskning, Gävle.

Engvall, K, 1989: *Probleminventering i hus med inglasad gård.* Utredningsrapport 1989:6. Utrednings- och statistikkontoret, Stockholms stad.

Engvall, K, 1989: *Att uppleva inneklimat i energisnåla hus.* Utredningsrapport 1989:9. Utrednings- och statistikkontoret, Stockholms stad.

Eriksson, J, 1993: *Bostadens värden.* Rapport SB:54. Statens institut för byggnadsforskning, Gävle.

Fog, H, 1983: *Forskning om kommunal planering från 50-tal till 90-tal.* Rapport G10:1983. Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Friedmann, A, Zimring, C, Zube, E, 1978: *Environmental Design Evaluation.* Plenum Press, New York.

Funktionskvaliteter i bostadsområden, nytt tänkande i byggherrollen. SABO 1990, Broschyr, Stockholm.

Gaunt, L, m.fl., 1982: *Bostaden, användning och utformning.* Rapport T17:1982. Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Gunnarsson, L, 1987: *När måttstocken är problemet. Kritik av utvärderingsforskning.* Studentlitteratur, Lund.

Guttu, J, 1980: *Ringsakerprosjektet to år etter innflytting.* Norges byggforskningsinstitutt, Oslo.

Hedén, S, 1992: *Erfarenhetsåterföring.* Boverket, Stockholm.

Heijl, M, Hurtig, E & Schulz, S, 1987: *Sanna bevarat och förnyat. Förnyelse av ett bostadsområde från 1940-talet.* Chalmers tekniska högskola avd f bostadsplanering R3:1987, Göteborg.

Hermerén, G, m fl, 1980: *Att värdera byggd miljö.* Rapport R39:1980, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Hesselgren, S, 1985: *Om arkitektur. En arkitekturteori baserad på psykologisk forskning.* Studentlitteratur, Lund.

Hjärne, L, m fl, 1983: *Stenby - planering, hushåll och bostäder. Utvärdering av ett område i Eskilstuna, etapp 1.* Statens institut för byggnadsforskning. Gävle.

Hjärne, L, m fl, 1983: *Stenbyborna om Stenby. Utvärdering av ett bostadsområde i Eskilstuna, etapp 2.* Statens institut för byggnadsforskning, Gävle.

Hult, M, m.fl., 1992: *Barnstugan i Skarpaby - hur miljövänlig blev den?* Rapport R12:1992, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Hurtig, E, mfl, 1991: *Utvärdering av bostäder och bostadsområden. Teorier och metoder - idéer och erfarenheter.* Seminarierapport Chalmers tekniska högskola, Göteborg.

Hurtig, E, Paulsson, J, Sundberg, S, 1993: *Utvärdering av Skogshöjdens trädgårdsstad. 1 GÅTURER 1992.* Rapport R2:1993. Institutionen för Arkitektur, Avdelningen för bostadsplanering, Chalmers tekniska högskola, Göteborg.

Håkansson, P,A, Nyström L, 1991: *Miljö för livet. Om boende, socialt liv och psykisk hälsa.* Allmänna förlaget, Stockholm.

Jensfelt, C, 1991: *Förbättring av bostadsområden. Formators omvandlingar i miljonprogrammet. En tvärvetenskaplig utvärdering.* Rapport R64:1991, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Johansson, R, Lingqvist, L, 1993: *Normfritt byggande. Utvärdering av kvarteret Solen i Borlänge*. Rapport R36:1993. Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Kernohan, D, Gray, J & Daish, J, 1992: *User participation in building design and management. A generic approach to building evaluation*. Butterworth Architecture. Butterworth-Heinemann Ltd, Oxford, Great Britain.

Krantz, B, 1985: *Bostadsforskningen i ett historiskt perspektiv, uppsats i Bostadsboken*, Rapport T8:1985, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Krantz, B, 1991: *Å-huset i Fröslunda*. Projektbeskrivning till BFR, Lunds universitet.

Küller, R, 1972: *A Semantic Model for Describing Perceived Environment*. Document D12:1972, National Swedish Building Research, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Lidmar Reinius, K, 1987: *Lägenhetskvaliteter i nybyggda flerbostadshus*. Bostadsstyrelsen, Byggnadsnämnden, Stockholm.

Lidmar Reinius, K, 1987: *Lägenhetskvaliteter i nyligen ombyggda flerbostadshus*. Bostadsstyrelsen, Byggnadsnämnden, Stockholm.

Lindberg, G, 1980: *Att granska bostadsområden - metoder för bostadsföretag och kommuner att beskriva och lösa problem*. Utvecklingsprojekt allmännyttig bostadsförvaltning SABO, Stockholm.

Losberg, B & Mattsson, I, 1986: *Hagas första nybyggda kvarter. De boende och deras uppfattningar om kv. Artilleristen i Göteborg*. Rapport T11:1986, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Lynch, K, 1960: *The Image of the City*. M.I.T Press, Cambridge, Mass.

Markus, T m.fl., 1972: *Building Performance*. Halstead Press, New York.

Nilstun, T, 1988: *Expertbedömningar. Om teori, ideal och verklighet vid utvärdering av sektors FoU*. BVN 1988:1. Studentlitteratur, Lund.

Norrby-Herdenfeldt, Ch, 1989: *Att bo med inglasad gård*. Utredningsrapport 1989:7. Utrednings- och statistikkontoret, Stockholms stad.

Norrby, Ch, 1992: *Bostadshus med inglasade gårdar. Vad säger de boende efter 5 år - en jämförande studie*. Utrednings- och statistikkontoret, Stockholms stad.

Nyström, L, 1994: *Bebyggelsens mångfald*. Boverket. Karlskrona.

Olsson, B, Raffone, P, Östnäs, A, 1986: *Berglärkan ett småhusområde i Göteborg. Arkitektens, byggherrens och de boendes värderingar och synpunkter*. Arkitekturens teori och historia, Chalmers tekniska högskola 1986:4, Göteborg.

Orback, S-O, Sjöfors, D, 1993: *"Härifrån flyttar ingen". En studie av stabila bostadsområden i Malmöhus län*. Planenheten Länsstyrelsen i Malmöhus län, Malmö.

Osgood, C E, Suci, G J, Tannenbaum, PH, 1957, *The Measurement of Meaning*. University of Illinois Press, Urbana.

Persson, B, 1992: *Kritik av arkitekturkritik*. Arkitekttidningen 10/92, Stockholm.

Plats för känsla. Samhällsplanering och mening. Åtta författare ger sin syn på hur vi ska se samhällsplaneringen ur den berörda människans perspektiv. Rapport T9:1994. Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Preiser, W.F.E., Rabinowitz, H.Z. & White E.T., 1988: *Post- Occupancy Evaluation*. Van Nostrand Reinhold Company Inc, New York.

Rånlund, S, 1992: *Varför trivs man? En utvärderande analys av bostadsområdet Öbacka i Umeå*. Rapport R9:1992. Byggnadsnämnden, Stockholm.

SABO-rapport nr 39, 1989: *Erfarenheter av bostadsförnyelse. Slutrapport från SABOs bostadsförnyelseprojekt 1981-1989*. SABO, Stockholm.

Sandstedt, E, 1991: *Att bo ensam. Om enboendeliv i Sverige*. Rapport T12:1991. Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Sandström, U, 1989: *Arkitektur och social ingenjörskonst. Studier i svensk arkitektur- och bostadsforskning*. TEMA Teknik och social förändring. Universitetet i Linköping.

Schéele, A & Elander, I, 1990: *Utvärdering som trollformel eller kritisk analys? Ett aktörs- och intresseperspektiv på närmiljön*. Artikel i Tidsskrift för arkitekturforskning, volym 3, nr 4, 1990.

Schéele, A, 1993: *Så vill vi bo hos Öbo - om gemensamt och individuellt i våra bostadsdrömmar*. SABO Utveckling 89-050 ännu ej publicerad.

Schön, D, A, 1983: *The Reflective Practitioner. How Professionals Think in Action*, Basic Books Inc, USA.

Seeger, I, 1987: *Det annorlunda flerbostadshuset i Hallstavik. Erfarenheter från boende och förvaltare*. Rapport R93:1987, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

byggnadsforskning, Stockholm.

Seeger, I, 1991: *"Växhuset", Ett bostadsexperiment i Stenhagen, Uppsala* Rapport R15:1991, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Stockholms fastighetskontor, 1992: *Allergikeranpassade bostäder och barnstugor*. Utvärderingsprogram. Stockholms miljöförvaltning, Stockholm.

Söderman-Fleetwood, L, 1981: *En väg att nå gemenskap, trygghet och inflytande? Brickebacken i Örebro - ett bostadsområde med integrerat servicecentrum*. Tekniska Högskolan. Avd f byggnadsfunktionslära. Arbetshandling A9:81, Stockholm.

Teeland, L, 1984: *Hagas första nybyggda kvarter. De boende och deras uppfattningar om kv Artilleristen i Göteborg*. Forskningsrapport nr 80, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, Göteborg.

Werner, K, 1991: *Staden som livsrum. Stockholmare om staden*. Rapport T:5:1991. Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Wikforss, Ö, 1984: *Samråd i praktiken. Om medborgardeltagande i fysisk planering*. Rapport T15:1984, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Wikforss, Ö, de Laval, S, 1986: *Samråd vid stadsförnyelse. Beskrivning av brukarmedverkan vid stadsförnyelse i Ludvika*. Rapport R110:1986, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Wikforss, Ö, de Laval, S, 1992: *Förstudie: Erfarenhetsåterföring. Utveckling av metod för utvärdering*. Utförd på uppdrag av ARKUS. Ej publicerad.

Wikforss, Ö, Seeger, I, 1986: *Normfritt byggande. Boendeerfarenheter av "Fribygget" i Uppsala*. Rapport R33:1986, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Wikforss, Ö, Zeitler, S-G, 1986: *Normfritt byggande. Boendepreferenser före inflyttning i Sävja, Uppsala*. Rapport R32:1986, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Wikforss, Ö, Seeger, I, 1988: *Normfritt byggande. Boendeerfarenheter av Sävja, Uppsala*. Rapport R57:1988, Statens råd för byggnadsforskning, Stockholm.

Winkel, G H, 1993: *Environmental Design Evaluation as a Change Oriented Research Process*. Artikel i *Architecture & Behaviour*, Volume 9 (1993), No.1, *Architecture & Comportement*, Lausanne, Schweiz.

Yin, R K, 1994: *Case Study Research. Design and Methods*, Second Edition, Sage Publications, London.

KÄLLOR

Studiecirkeldeltagare:
boende i Rickomberga, 15 personer och
boende i Klockarängen, 14 personer.

Studiecirkeldeltagare:
planhandläggare på Stadsbyggnadskontoret, 7 personer.

Planhandlingar från Stadsbyggnadskontoret, Uppsala kommun
gällande Dp 76 D Klockarängen
och Dp 91 A Rickomberga.

Bofakta för Klockarängen, Skanska Mellansverige AB.

Bofakta för Rickomberga Norra, Uppsalahem AB.

Bofakta för Rickomberga Södra, SIAB.

Uppsalahems årsredovisningar 1990, 1991, 1992 och 1993.

Uppsala kommuns befolkningsstatistik.

BILAGOR

Bilaga 1. Inbjudan till studiecirkel.

Bilaga 2. Inbjudan till möte.

Till dig som bor i Klockarängen

INBJUDAN

VÄLKOMMEN TILL EN STUDIECIRKEL i höst, om KLOCKARÄNGEN.

Vad tycker du om Klockarängen?

Är lägenheten bra?

Använder du gården?

Vad är bra och vad är dåligt?

Tillsammans med Skanska och Stadsbyggnadskontoret kommer vi att genomföra ett forskningsprojekt under hösten 1993, då vi undersöker vad de boende i Klockarängen anser om sitt bostadsområde ur alla tänkbara aspekter.

För att få fram allsidig information om vad ni tycker tänkte vi lägga upp undersökningen som en studiecirkel med totalt 5 träffar på kvällstid, kl 19-21 i kvarterslokalen på gården, under september-november. Ni kommer under studiecirkeln bl a att få möjlighet att träffa planerare, arkitekt, byggherre, byggare, förvaltare m fl och framföra era synpunkter direkt.

För att undersökningen ska kunna ge ett rättvisande resultat är vi angelägna om att få med så många kategorier av boende som möjligt.

Män - kvinnor,
svenskar - invandrare,
barnfamiljer - ensamstående,
yngre - äldre.

Inga förkunskaper krävs för att delta, och vi tror att de kunskaper studiecirkeldeltagarna och vi får i detta projekt kommer att vara användbara och intressanta för samtliga deltagande.

Studiecirkeln är gratis. Om du har några frågor går det bra att ringa oss tel 018-109090.

Anmälningssblanketten läggs i Skanskas brevlåda på kvartersgården senast den 6 september.

Cirkeln startar tisdagen den 14 september kl 19-21, under ledning av Suzanne de Laval.

VÄLKOMMEN

Suzanne de Laval
Arkitekt SAR, doktorand

Örjan Wikforss
Arkitekt SAR, professor

WIKFORSS VISUALISERING AB

Bergsbrunnagatan 1, S-753 23 Uppsala, Sweden. Tel +46 (0)18-10 90 90. Fax +46 (0)18-10 00 99.
Bankgiro 595-6214. Postgiro 487 44 12-2. Org nr 556252-3984.

Bilaga 1 Inbjudan till studiecirkel. Den såg likadan ut för Rickomberga bortsett från angivelsen Klockarängen.

SÅ HÄR GICK STUDIECIRKELN

MÖTE

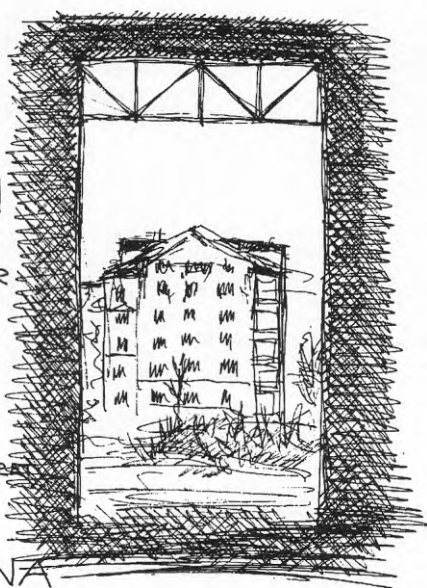
OM OCH I
KLOCKARÄNGEN

ONSDAGEN DEN 20 OKTOBER
KLOCKAN 19⁰⁰ I

KVARTERSLOKALEN

TILL MÖTET KOMMER:
KLOCKARÄNGENS ARKITEKT
PLANERARE FRÅN STADSBYGGNADSKONTORAT
BYGGARE, FÖRVALTARE
OCH HELST MÅNGA BOENDE

ALLA ÄR VÄLKOMNA

Bilaga 2a Inbjudan till möte i Klockarängen. Samtliga boende bjöds in till detta möte. Inbjudan sattes upp på anslagtavlan i alla portar.

Bilaga 2b Inbjudan till möte i Rickomberga. Samtliga boende bjöds in till detta möte. Inbjudan sattes upp på anslagtavlan i alla portar.

R40:1994

ISBN 91-540-5688-8

Byggeforskningsrådet, Stockholm

Art.nr: 6814040

Abonnemangsgrupp:

T. Fastighetsförvaltning

X. Samhällsplanering

Y. Byggnadsfunktion

Distribution:

Svensk Byggtjänst

171 88 Solna